

Infokom

GLASNIK VANJSKOTRGOVINSKE/SPOLJNOTRGOVINSKE KOMORE BOSNE I HERCEGOVINE

WWW.KOMORABIH.BA

BROJ 68 • GODINA X • JULI/SRPANJ 2017.

BESPLATAN PRIMJERAK

CEMT dozvole Usklađivanje redova vožnje Digitalizacija i 4G mreža u BiH

U FOKUSU: Sektor transporta i komunikacija u Bosni i Hercegovini

ANALIZE • MEĐUNARODNA SARADNJA • PROJEKTI • TRANSPORT • BH PRIVREDA
TRŽIŠTA • SAJMOVI • EDUKACIJA • PREDSTAVLJAMO • CEFTA • STANDARDI

ISSN 1840-3417

Izdavač:

VANJSKOTRGOVINSKA /
SPOLJNOTRGOVINSKA
KOMORA BOSNE I
HERCEGOVINE

Adresa:

Branislava Đurđeva 10
71000 Sarajevo

Uređivački kolegij:

Ahmet Egrić, predsjednik
Ivan Mandić
Zdravko Marinković
Nihad Bajramović
Enes Ališković
Ognjenka Lalović
Boris Marković
Aida Kapičija
Engin Mešanović

Kontakt:

Aida Kapičija
Tel: +387 33 566-272
Fax: +387 33 214-292
E- mail:
aida.kapicija@komorabih.ba
<http://www.komorabih.ba>

Dizajn i priprema:

Engin Mešanović

Štampa:

Suton d.o.o. Široki Brijeg

Tiraž:

2000

BESPLATAN PRIMJERAK

Sadržaj

- 4** CEFTA
Značaj Svjetske trgovinske organizacije i Protokola 5 u okviru CEFTA regiona
- 6** Uklanjanje barijera izvozu
- 8** MEĐUNARODNA SARADNJA
Osnovana radna grupa za unapređenje privrednih odnosa između BiH i SR Njemačke
- 9** UNDP BiH i VTK BiH
podržavaju razvoj drvne industrije u BiH
- 10** NOVOSADSKI SAJAM
Veliki interes za proizvodima iz Bosne i Hercegovine
- 14** MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE
Evroazijska ekonomska unija (EAEU)
- 15** Posjeta državno-privredne delegacije Bosne i Hercegovine Ruskoj Federaciji
- 16** TRŽIŠTA
Promocija privrede BiH kroz inicijativu „Kina + 16“
- 18** INO SAJMOVI
Prvi zajednički nastup kompanija iz namjenske industrije BiH na sajmu IDEF 2017
- 19** Namjenska industrija BiH - Neophodno riješiti problem pribavljanja avansnih garancija
- 20** Uspješan nastup kompanija iz BiH na sajmu Hannover
- 22** BH POTENCIJALI
Šansa za investitore: Metalni sektor Bosne i Hercegovine
- 24** PRIVREDA BIH
Turizam u Bosni i Hercegovini
- 26** EBRD
Business Lens – besplatan dijagnostički alat dostupan malim i srednjim preduzećima
- 29** Agencija za sigurnost hrane BiH prva označava hranu bez GMO- a
- 30** INTERVJU
Mr. Ismir Jusko, ministar komunikacija i prometa BiH
- 33** TRANSPORT I KOMUNIKACIJE
Vrijeme je da Međunarodni transportni forum (ITF) osigura preraspodjelu nekorištenih baznih kvota CEMT dozvola?
- 36** Usklađivanje autobuskih redova vožnje
- 38** AKREDITACIJA U BIH
Akreditacija: garancija povjerenja u građevinarstvo i izgrađeno okruženje
- 40** Resursna efikasnost i cirkularna ekonomija u BiH
- 42** STANDARDI
Campylobacter spp. - novi mikrobiološki kriterijum
- 44** AGENCIJA ZA NADZOR NAD TRŽIŠTEM BIH
Igračke i nevidljive kemikalije
- 46** UNAPREĐENJE POSLOVANJA
Lean Six Sigma
- 49** EDUKACIJA
Poslovno pregovaranje
- 50** UNAPREĐENJE POSLOVANJA
Restrukturiranje i razvoj porodičnih firmi
- 54** PREDSTAVLJAMO
Zenička razvojna agencija
- 58** Evropska preduzetnička mreža u Bosni i Hercegovini

Uvodnik

Poštovani čitatelji,

u ovom broju Infokoma za vas smo pripremili brojne zanimljive i aktuelne privredne teme i događanja koja su obilježila protekli period.

Posebnu pažnju posvetili smo temama iz oblasti transporta i komunikacija, s akcentom na proces usklađivanja redova vožnje za međunarodne i međuentitetske linije i raspodjelu CEMT dozvola. Također, donosimo vam intervju sa mr. Ismirom Juskom, ministrom komunikacija i prometa BiH sa kojim smo, između ostalog, razgovarali o digitalizaciji, 4G mreži i elektronskom potpisu u BiH.

Ono o čemu nismo pisali zbog predstojećih značajnih aktivnosti, a u centru je zbivanja komora zapadnog Balkana, jeste Generalni sekretarijat Komorskog investicionog foruma zapadnog Balkana (KIF ZB) koji je otvoren u Trstu u okviru Samita lidera zapadnog Balkana.

U fokusu rada ovog Sekretarijata bit će jačanje regionalnih privrednih inicijativa, čvršće povezivanje poslovnih zajednica, otklanjanje barijera uspješnijem poslovanju i efikasnija podrška jačanju konkurentnosti privrede.

Osnivači Sekretarijata su šest komora ovog regiona, i to: Unija privrednih komora Albanije, Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora BiH, Privredna komora Kosova, Privredna komora Makedonije, Privredna komora Crne Gore i Privredna komora Srbije.

Poslovna zajednica traži konkretna rešenja i ovaj Sekretarijat će se time i baviti, zbog čega će mu u fokusu biti regionalne privredne inicijative i zastupanje interesa poslovne zajednice kroz preporuke vladama za unapređenje trgovine, investicija i poslovanja kompanija. Aktivnosti ovog tijela bit će usmjerene i na promociju regiona kao investicione destinacije, kao i povezivanje malih i srednjih preduzeća radi uključivanja u dobavljačke lance multinacionalnih kompanija.

Zahvaljujući dosadašnjim aktivnostima i povjerenju koje je kod Evropske komisije stekao na bazi svog dosadašnjeg postojanja, Komorski investicioni forum je dobio ulogu partnera i u Višegodišnjem akcionom planu o zajedničkom ekonomskom prostoru.

Želim vam ugodno čitanje kao i nastavak uspješne saradnje.

Ahmet Egrlić

Značaj Svjetske trgovinske organizacije i Protokola 5 u okviru CEFTA regiona

Protokol 5 je nova i ažurirana verzija Sporazuma o trgovinskim olakšicama koja je prilagođena zahtjevima CEFTA strana, među kojima su četiri članice STO-a, od kojih je BiH posmatrač (vodi pregovore) i jedna strana nema definiran status u pregovorima sa STO-om. Stupanje na snagu Protokola, koji je usaglašen i u nekim zemljama potpisan dok u drugim čeka na ratifikaciju, rezultiralo bi lakšom i bržom trgovinom između potpisnica CEFTA-e.

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je u saradnji sa DIHK-CEFTA projektom organizirala konferenciju o značaju STO-a i Protokola 5 u okviru CEFTA regiona. Na konferenciji, održanoj 5. jula u Komori u Sarajevu, učestvovali su predstavnici institucija, poreskih uprava, inspeksijskih organa i kompanija iz Bosne i Hercegovine, te privrednih komora Crne Gore, Srbije, Moldavije, Makedonije i Republike Turske.

Tokom uvodnih obraćanja je, između ostalog, istaknuto da će realizacija Protokola 5 iz CEFTA sporazuma omogućiti dodatnu liberalizaciju trgovine među zemljama potpisnicama Sporazuma uklanjanjem mnogih barijera, te da će se stvoriti jedno zajedničko i veće tržište koje će biti globalno prepoznatljivo i atraktivnije za potencijalne ulagače.

Usvajanje Protokola 5

Učesnicima konferencije se obratio i zamjenik ministra vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH Mato Franjičević, koji je kazao da zaključivanje Dodatnog protokola 5 između CEFTA strana nije proces sam po sebi, već dio procesa evropskih integracija čime se postepeno stvara jedno zajedničko i veće tržište.

◊CEFTA strane su odlučile pokrenuti pregovore za zaključivanje sporazuma među carinskim upravama s ciljem pojednostavljenja kontrola, razmjene podataka i saradnje kroz programe trgovinskog partnerstva. Vizija koja se krila iza ovakve odluke bila je da se

olakšavanjem trgovine pokuša iznaći način za približavanje procesima pozitivnih trendova u trgovini u Evropi i svijetu, a samim tim i povećati konkurentnost roba CEFTA strana i bh. roba na tržištu”, pojasnio je Franjičević i dodao

da je cilj Protokola pojednostavljenje procedura koje se odnose na sve carinske postupke, smanjenje formalnosti u najvećoj mogućoj mjeri i dogovaranje načina razmjene podataka među carinskim organima.

Trenutni status BiH

Vijeće ministara BiH je na 84. sjednici, održanoj 29. novembra 2016. godine, razmotrilo i usvojilo Izvještaj o obavljenim pregovorima za zaključivanje Dodatnog protokola 5, te utvrdilo prijedlog njegovog teksta. Zaključeno je da Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine dostavi prijedlog Dodatnog protokola 5 Predsjedništvu Bosne i Hercegovine u daljnju proceduru.

Najvažniji dio pregovora je održan u Beogradu ove godine, gdje su sve zemlje potpisnice CEFTA sporazuma prihvatile finalnu verziju Protokola 5.

Ovlašti prihvatanja svih Odredbi protokola 5, u ime BiH, pripadaju ministru vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Mirku Šaroviću, a odredbe su:

- Pojednostavljenje procedura na granici, sigurnost u kretanju roba, uvjeti obavljanja inspeksijskog nadzora i formalnosti, elektronska razmjena podataka, carinska mjera sigurnosti za robu prije ulaska i izlaska na teritoriju CEFTA regiona.
- Aneks I jasno definiše elektronsku razmjenu podataka između nadležnih organa uključenih u carinjenje. Tačnije, Protokol 5 donosi i izradu sveobuhvatnog informacionog rješenja koje će uvezati kontrolne granične organe, kako u BiH tako i u ostalim zemljama CEFTA-e, a što će omogućiti lakšu prekograničnu kontrolu i promet robe, samim tim i uklanjanje barijera.
- Aneks II je sadržaj liste Memoranduma o saradnji institucija CEFTA zemalja koje su nadležne za trgovinske olakšice.
- Aneks III definiše priznavanje statusa ovlaštenog ekonomskog operatera koji je usklađen sa propisima EU.

Institucije u BiH koje su nadležne za olakšavanje trgovine su potpisale Memorandum o saradnji, a to su: Uprava za indirektno oporezivanje BiH, Agencija za sigurnost hrane, Agencija za nadzor nad tržištem BiH, Agencija za lijekove i medicinska sredstva BiH, Uprava BiH za zaštitu zdravlja bilja, Ured za veterinarstvo BiH, Federalna uprava za inspeksijske poslove i Inspektorat Brčko distrikta BiH.

Značaj Protokola

“Protokol 5 omogućit će trgovinu koja će se odvijati sa manje prepreka i manje gubljenja vremena, odnosno bit će brža i sa manje troškova”, kazala je Ljiljana Filipović, potpredsjednica Privredne komore Crne Gore.

“Od Sporazuma o trgovinskim olakšicama se mnogo očekuje. Prije svega, da se troškovi trgovine snize i da se vrijeme realizacije vanjskotrgovinskih poslova skрати. Očekuje se, također, mnogo više transparentnosti. Sporazum ima

40 odredbi od kojih Crna Gora, kako je utvrđeno samoprocjenom, već može primjenjivati 27”, kazala je Filipović, dodajući da se očekuje korist kako za privredu tako i za stanovništvo Crne Gore, jer bi trebalo biti manje čekanja, administrativnih procedura i kontrola.

Ono što je najvažnije, a što bi mogao biti najveći domet Protokola 5, jeste da bi već od sljedeće godine duge kamionske kolone na granicama mogle otići u prošlost.

“Nakon realizacije ovog protokola neće biti dugih kolona kamiona na gra-

nicama, a ni plaćanja dodatnih troškova, što je sada prisutno. Međunarodno poslovanje će postati brže, efikasnije i jeftinije”, rekao je Ahmet Egrić, predsjednik Vanjskotrgovinske komore BiH, i izrazio nadu da će nadležne institucije u zemljama članicama CEFTA-e vrlo brzo implementirati Protokol 5, jer ako samo jedna zemlja bude kasnila on neće značiti ništa.

Amila Šehić ■

Zašto je bitna STO za Sporazum CEFTA?

Zato što u Sporazumu stoji da su sve članice u obavezi da se pridržavaju osnovnih principa (iako nismo članica STO-a, tiče nas se), a to su:

1. Nacionalni tretman (prema inostranim kompanijama moraju da važe ista pravila kao za domaće kompanije)
2. Najpovlaštenija nacija (ukoliko jednoj članici za neki proizvod spustiš ili ukineš carinu, iste uvjete moraš pružiti i drugim članicama)

Sporazum o trgovinskim olakšicama je prvi multilateralni sporazum nakon osnivanja STO-a (1.1.1995. godine). Potpisan je u Baliju, 7. decembra 2013. godine. Bazira se i razrađuje članove V, VIII i X GATT-a, s ciljem daljeg olakšanja kretanja i carinjenja roba, uključujući i robe u tranzitu. Njime su definirane mjere za efikasnu međunarodnu saradnju carinskih službi u vezi sa pojednostavljenjem i harmonizacijom procedura carinjenja, što direktno utječe na olakšanje i smanjenje troškova u trgovini.

Sporazum o trgovinskim olakšicama se sastoji od 3 dijela:

1. oblasti na koje se odnose pojednostavljenja (članovi 1-12),
2. posebni i različiti tretmani (članovi 13-22),
3. institucionalni okvir (član 13).

Sporazum predviđa mehanizam za rješavanje sporova u vezi sa trgovinskim olakšicama i predviđa novi pristup provedbe (npr. svaka država proglasi nivo spremnosti za provedbu mjera iz Sporazuma, kroz tri kategorije - A, B i C).

U kategoriju A su svrstane mjere koja će država primijeniti danom stupanja na snagu Sporazuma. Mjere iz kategorije B će biti provedene u prelaznom periodu samostalno, dok je za mjere iz kategorije C potrebna međunarodna ekspertska i finansijska pomoć. Jedina obavezujuća odredba iz kategorije A za sve članice STO-a je osnivanje Nacionalnog komiteta za trgovinske olakšice.

Uklanjanje barijera izvozu

Necarinske barijere sa kojima se prilikom izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u okviru CEFTA-e susreću Crna Gora, Srbija i BiH a koje su prijavljene proteklih godina, okarakterizirane su kao djelimično riješene.

Sastanci radnih grupa Foruma privrednih komora CEFTA 2006 održani su 27. 6. 2017. godine u Beogradu, u prisustvu predstavnika iz Privredne komore Crne Gore, Privredne komore Republike Srbije, Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine te CEFTA struktura Republike Srbije.

U uvodnom dijelu, u kome su učestvovali svi predstavnici radnih grupa, obratio se direktor Sektora za odnose sa inostranstvom Nenad Đurđević. U nastavku je slijedilo pojedinačno izvještavanje o rezultatima dosadašnjih

aktivnosti i planiranim daljnjim koracima predstavnika CEFTA struktura Republike Srbije, odnosno predstavnika Ministarstva turizma, trgovine i telekomunikacija RS, Uprave carina RS, Ministarstva finansija RS te Ministarstva poljoprivrede i životne sredine.

U strukturama CEFTA-e u Srbiji je trenutno aktuelna tema usvajanje Protokola 5, odnosno protokola o olakšavanju trgovine, koji je bitan kako za sve zemlje članice CEFTA-e tako i za regiju. Protokol 5 predstavlja skup mjera, prije svega na zakonodavnom nivou jedne članice, a zatim i ostalih članica,

koje bi olakšale promet proizvoda, ali i usluga, kapitala, radne snage i sl.

Bilo je riječi i o PEM konvenciji (Pan-euro mediteranska konvencija), odnosno konvenciji o preferencijalnim pravilima o porijeklu robe, koju su potpisale sve članice CEFTA-e. Iz srbijskog resornog ministarstva su iznijeli da je Srbija počela primjenu PEM konvencije i sa članicama EFTA-e i sa Republikom Turskom.

Nakon uvodnog izlaganja održani su pojedinačni sastanci radnih grupa, odnosno Radne grupe za poljoprivredu, sanitarna i fitosanitarna pitanja, Radne

Vanjskotrgovinska razmjena BiH sa zemljama CEFTA-e (PROIZVODI AGROINDUSTRIJE)

Uvoz BiH: 1.-5. 2016/17.

DRŽAVA	2017.		2016.	
	kg	KM	kg	KM
Albanija	8.073.899	6.226.311	5.668.601	4.114.457
Crna Gora	1.834.374	4.790.209	1.913.052	4.506.116
Kosovo	647.091	869.199	603.409	756.801
Makedonija	7.893.719	18.964.692	9.110.462	18.405.969
Republika Moldavija	2.360.995	2.293.101	165.015	454.550
Srbija	413.625.919	353.495.583	381.845.661	335.574.872
TOTAL	434.435.996	386.639.095	403.132.305	372.824.997

Izvoz BiH: 1.-5. 2016/17.

DRŽAVA	2017.		2016.	
	kg	KM	kg	KM
Albanija	1.596.399	3.175.869	1.336.812	2.246.694
Crna Gora	14.335.172	24.129.510	13.745.368	22.794.291
Kosovo	8.814.418	17.366.140	7.945.613	17.089.311
Makedonija	20.359.940	28.223.859	18.007.239	24.506.064
Republika Moldavija	198.160	42.425	26	8.265
Srbija	32.162.196	52.903.596	32.839.767	45.487.444
TOTAL	77.466.285	125.841.398	74.322.571	112.225.659

grupe za necarinske barijere, Radne grupe za porijeklo robe i carinska pitanja i Radne grupe za liberalizaciju trgovine uslugama.

Radna grupa za poljoprivredu, sanitarna i fitosanitarna pitanja

Predstavnici komora su razgovarali o trgovinskim barijerama sa kojima su se suočavali u okviru CEFTA-e. Necarinske barijere sa kojima se prilikom izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u okviru CEFTA-e susreću Crna Gora, Srbija i BiH a koje su prijavljene proteklih godina, okarakterizirane su kao djelimično riješene.

U 2017. godini Bosna i Hercegovina nije prijavila nikakve barijere, dok je prethodne godine BiH prijavila barijere u trgovini sa Srbijom, Kosovom i Makedonijom. Naime, kompanije iz ove zemlje suočavale su se sa barijerama prilikom izvoza pilećeg mesa, mlijeka i piva u Srbiju, izvoza duhana i duhan-

skih proizvoda na Kosovo te izvoza pšenice u BJR Makedoniju. Izvoz u Srbiju otežavalo je dugotrajno uzorkovanje proizvoda na granici sa Srbijom. Srpska carinska i veterinarska tijela zadržavala su proizvode na granici predugo, a laboratorijske izvještaje koje izdaju akreditirana tijela u BiH nisu priznavali, iako BiH i Srbija imaju potpisan protokol o prihvatanju i priznavanju ovih izvještaja.

Bosna i Hercegovina je u odnosu na Srbiju imala prijavljene 4 necarinske barijere kod izvoza: piva, pilećeg mesa i mlijeka. Problematika izvoza bh. piva svodi se na činjenicu da dva nadležna ministarstva u Srbiji različito tumače isti tekst podzakonskih akata koji se odnose na deklariranje proizvoda pa su bh. izvoznici primorani da prilagođavaju svoje proizvodne deklaracije kako bi uopće njihova roba mogla stupiti na tržište Srbije, što je u suprotnosti za EU Direktivom 1169, na osnovu koje je izrađen i Pravilnik o pružanju informacija potrošačima BiH. Zato je organizi-

rano više sastanaka s ciljem rješavanja ove problematike koja se svodi na deklariranje, tj. označavanje jednog uvoznika za teritoriju Srbije. Trenutno su bh. izvoznici piva primorani praviti dodatne deklaracije kako bi plasirali svoj proizvod na tržište Srbije, što im povećava troškove. Na nedavno održanom bilateralnom sastanku nadležnih ministara BiH i Srbije ponovo je istaknuto da je potrebno riješiti ovaj problem.

Također, Ured za veterinarstvo BiH je, sa nadležnom agencijom iz Srbije, u prethodnom periodu pokušao na bilateralnoj osnovi iznaći rješenje izvoza pilećeg mesa (dodatno uzorkovanje od strane Srbije), te je u tom smislu u junu 2016. godine izvoznici iz BiH dostavljena instrukcija za izvoz kako bi se uklonile necarinske barijere. Od dana prijema instrukcije u junu, bh. izvoznici nisu registrirali probleme prilikom izvoza u Srbiju.

Tijana Muhamedagić ■

Osnovana radna grupa za unapređenje privrednih odnosa između BiH i SR Njemačke

“Task Force” radna grupa radit će na otklanjanju barijera, a čine je predstavnici institucija nadležnih ministarstava, komora i udruženja poslodavaca iz dviju država.

Dva povezana događaja održana su u Njemačkoj sredinom maja s ciljem unapređenja ekonomske saradnje Bosne i Hercegovine i SR Njemačke: prva privredna konferencija između BiH i SR Njemačke, održana 12. 5. 2017. godine u Berlinu, i osnivanje zajedničke operativne radne grupe (Task Force) koju čine predstavnici Saveznog ministarstva privrede i energije SR Njemačke i predstavnici bh. vlasti.

Dan ranije je održan i prvi sastanak ove operativne radne grupe s ciljem dogovora oko najvažnijih sadržaja za njen rad. Osmog oktobra tekuće godine se radna grupa ponovo sastaje u Sarajevu kako bi članovi konkretizirali planove za daljnji rad.

Uwe Beckmeyer, parlamentarni državni sekretar pri Saveznom ministarstvu za privredu i energiju, ističe potencijale intenzivnije bilateralne saradnje: „Task Force grupa je dobra platforma za jačanje privrednih odnosa sa Bosnom i Hercegovinom. Želimo posebno malim i srednjim preduzećima olakšati angažman na licu mjesta. EU perspektiva zemlje i neophodni koraci u procesu približavanja šalju važne signale njemačkim investitorima.“

Bosanskohercegovačku delegaciju je predvodio zamjenik ministra vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Mato Franjičević, a radnu grupu činili su: Amer Kapetanović, pomoćnik ministra za bilateralne odnose i Tanja Milašinić-Martinović, rukovoditeljica Odjela za ekonomsku diplomatiju Ministarstva vanjskih poslova BiH, Željko Janjetović, ambasador BiH u Saveznoj Republici Njemačkoj, i Slavica Horvat, ministar-savjetnik u Ambasadi, Dragiša Mekić, pomoćnik ministra vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, Ahmet Egrlić, predsjednik, Šejla Delić, šefica kabineta predsjednika i potpredsjednika i Alexander

Mardian, savjetnik predsjednika u ime Vanjskotrgovinske komore BiH, te Blaženka Mišković, zamjenica direktora, i Dika Mustafić, rukovoditeljica Odjela za podršku investitorima FIPA-e. U bh. delegaciji bili su i predstavnici entitetskih komora i resornih ministarstava, i to: Mirsad Jašarspahić, potpredsjednik Privredne komore FBiH, Pero Ćorić, direktor Sektora za granska udruženja Privredne komore RS, Rada Šotra, rukovoditeljica Sektora za industrijsku politiku u Ministarstvu industrije, energije i rudarstva RS, Eldara Šoš, stručna savjetnica za oblast industrije u Ministarstvu energije, rudarstva i industrije FBiH, Miljan Mirković, član Upravnog odbora u Udruženju poslodavaca, i Pero Gudeljević, šef Odjela za privredni razvoj, sport i kulturu Vlade Brčko distrikta.

Njemačku stranu je predvodio Helge Tolksdorf, rukovodilac referata za jugoistočnu Evropu pri Saveznom njemačkom ministarstvu privrede i energije SR Njemačke.

Bivši ambasador SR Njemačke u BiH Dr. Hellbach, koji je u međuvremenu preuzeo dužnosti opunomoćenika za jugoistočnu Evropu pri Ministarstvu vanjskih poslova, obratio se na početku ovog sastanka, pozdravio mnoge stare

poznanike i u svom govoru istakao važnost izgradnje bilateralnih ekonomskih odnosa dviju zemalja.

Sastanku su prisustvovali i predstavnici svih važnih njemačkih organizacija poput GIZ-a, KFW-a, Istočnog odbora njemačke privrede, Udruženja za istočnu Evropu, kao i predstavništva njemačke privrede u BiH.

Predstavnici VTK BiH i FIPA-e su učesnicima sastanka predstavili aktuelno stanje kada su u pitanju bilateralni ekonomski odnosi.

Predsjednik VTK BiH Ahmet Egrlić je jasno naglasio da se SR Njemačka kao vanjskotrgovinski partner nalazi u fokusu mnogobrojnih aktivnosti Komore, što je pokazano kroz prezentaciju mnogobrojnih već održanih i planiranih aktivnosti na tržištu SR Njemačke.

Predsjednik Egrlić i zamjenik ministra Franjičević su u razgovorima, potaknuti aktuelnom problematikom oko detašmana, istakli makroekonomski značaj detašmana za bh. privredu, te zatražili od njemačke strane da ubrza proceduru izdavanja viza za radnike bosanskohercegovačkih preduzeća koji izvode radove po osnovu detašmana u SR Njemačkoj.

Pripremio: Alexander Mardian ■

UNDP BiH i VTK BiH podržavaju razvoj drvne industrije u BiH

Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) u Bosni i Hercegovini i Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine (VTK BiH) potpisali su 15. juna Memorandum o razumijevanju s ciljem pružanja podrške razvoju drvne industrije kao najjačeg izvozno orijentiranog sektora u BiH.

Na osnovu analize lanaca vrijednosti koju je pripremio UNDP BiH, drvna industrija je prepoznata kao jedan od najvažnijih ekonomskih sektora u BiH. Ukupni izvoz drvnih proizvoda u 2016. godini iznosio je 1.188.865.450 KM, što je porast za 12 % u odnosu na 2015. godinu. Drvni sektor je jedini proizvodni sektor sa višestrukim pozitivnim vanjskotrgovinskim bilansom (361 % u 2016. godini). Drvni sektor zapošljava gotovo 30.000 ljudi u BiH.

BiH je država sa najvećim udjelom šuma i najvećom raznolikošću tipova šuma na zapadnom Balkanu. Šume su jedan od najvažnijih prirodnih resursa u državi. Prema posljednjim podacima, šume i šumska zemljišta u BiH obuhvataju površinu od 3.231.500 hektara, što predstavlja 63 % ukupne površine zemlje, a nivo kvaliteta drveta je među najvišim u Evropi.

Da bi se iskoristili ti prirodni resursi, održao rast te stvorile nove prilike za kompanije u BiH koje se bave preradom drveta, bh. vlasti su pokrenule konkretne aktivnosti za izradu „Strategije za rast izvoza i razvoja drvnoprerađivačke industrije u BiH, za period od 2018. do 2022. godine“. U okviru sporazuma, UNDP BiH će podržati VTK BiH u provođenju analize i izradi strategije za drvni sektor u BiH, u skladu sa najnovijim trendovima u industriji. Ta strategija će pružiti smjernice za povećanje konkurentnosti bh. kompanija i ustanoviti slabosti koje sprečavaju daljnji razvoj drvne industrije u zemlji.

„Drvna industrija je jedna od najperspektivnijih grana industrije Bosne i Hercegovine i ostvareni izvoz uglavnom

je rezultat izvanrednih napora kompanija, pa ipak nema adekvatnu podršku nadležnih ministarstava i institucija. Nadamo se da će Strategija rasta i unaprjeđenja izvoza drvne industrije BiH definirati ciljeve, konkretne mjere i aktivnosti koje je neophodno preduzeti kako bi se omogućio veći rast i razvoj drvne industrije, sigurnije snabdijevanje sirovinom, promjena strukture izvoza u pravcu višeg stepena finalizacije i obezbjeđenje potrebne stručne radne snage“, rekao je Ahmet Egrić, predsjednik VTK BiH.

„Potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju i saradnjom sa Vanjskotrgovinskom komorom u BiH, UNDP BiH pruža daljnju podršku drvnoj industriji, kao izvozno orijentiranom sektoru koji značajno doprinosi ekonomskom razvoju Bosne i

Hercegovine“, rekao je zamjenik rezidentne predstavnice UNDP-a u BiH Sukhrob Khoshmukhamedov.

Tehnička podrška za VTK BiH će biti osigurana putem dva UNDP projekta: „Projekta općinskog okolišnog i ekonomskog upravljanja“ (MEG) i projekta „Lokalni integrirani razvoj“ (LIR). Osim toga, UNDP je uključio drvni sektor kao prioritetni sektor za finansiranje koje se provodi sa Federalnim ministarstvom razvoja, poduzetništva i obrta. Također, LIR projekt je podržao i pet malih i srednjih poduzeća u drvnom sektoru kako bi se povećala njihova konkurentnost u proizvodnji namještaja.

Veliki interes za proizvodima iz Bosne i Hercegovine

Na Međunarodnom poljoprivrednom sajmu, na kojem su predstavljeni proizvodi i usluge iz 60 zemalja i koji je postao agrobiznis događaj regiona s najvećom i najdužom sajamskom tradicijom, Bosna i Hercegovina, kao zemlja partner, predstavila se zajedničkim nastupom domaćih kompanija na nacionalnom štandu površine oko 350 m², ali i putem konferencija, okruglih stolova, poslovnih susreta, degustacije proizvoda i organizacije zanimljivih sadržaja za posjetioce.

Na svečanoj ceremoniji otvaranja 84. Međunarodnog poljoprivrednog sajma, održanom od 13. do 19. maja u Novom Sadu, u prisustvu brojnih zvaničnika, nastupila je grupa „Trag“ iz Banje Luke, nakon čega su uslijedila obraćanja.

U ime Bosne i Hercegovine, ministar inostranih poslova Igor Crnadak zaželio je da svima Sajam bude uspješan, da se sklopi mnogo poslova i prijateljstava, da se ostvari velika saradnja i, što je najvažnije, da se omogući otvaranje mnogih novih radnih mjesta.

Napomenuo je da Bosna i Hercegovina sa Srbijom ima razmjenu od 1,5 milijardi eura, što ovu zemlju čini ekonomskim partnerom broj jedan u regionu i drugim u svijetu. Crnadak

je podvukao da i Srbija i BiH imaju zajednički spoljnopolitički cilj - ulazak u Evropsku uniju - na kojem predano rade, ali i na rješavanju svakodnevnih pitanja koja život znače.

Međunarodni poljoprivredni sajam je otvorio prvi potpredsjednik Vlade Srbije Ivica Dačić, istakavši da je poljoprivreda jedan od najvećih potencijala privrednog razvoja Srbije i da će vlada nastaviti da pomaže poljoprivredne proizvođače i prerađivačku industriju.

Razvoj međunarodne saradnje u ovoj oblasti Dačić je ocijenio izuzetno značajnim, naročito na regionalnom nivou, i zahvalio na učešću i saradnji prijateljima iz Bosne i Hercegovine, izrazivši posebno zadovoljstvo što je imao priliku da sa ministrom inostranih poslova BiH

otvori ovu manifestaciju.

Nakon ceremonije otvaranja i obilaska izlagača, na štandu Bosne i Hercegovine je održana konferencija za novinare na kojoj se, pored zvaničnika dviju zemalja i rukovodstva Sajma, obratio i potpredsjednik STK BiH Nemanja Vasić.

Konferenciji je prisustvovao značajan broj medija, a prema podacima Novosadskog sajma, ukupno je bilo akreditovano 1.150 novinara iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Češke, Hrvatske, Slovenije, Rusije, Makedonije, Crne Gore, Nigerije, Rumunije i Amerike.

Nakon svečane ceremonije otvaranja, u Kongresnoj sali Novosadskog sajma održana je konferencija „Poljoprivredno-prehrambeni sektor

Bosne i Hercegovine i Srbije - zajedno dalje?“ u organizaciji Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine i Spoljnotrgovinske komore BiH, a u saradnji sa Privrednom komorom Federacije i Privrednom komorom Republike Srpske. U okviru konferencije su upriličene dvije panel-diskusije: „Poljoprivredno-prehrambeni proizvodi od zajedničkog interesa za plasman na treća tržišta“ i „Strategije razvoja i unapređenje proizvodnje poljoprivredno-prehrambene industrije, Bosna i Hercegovina - Srbija“. Učesnici panela su bili predstavnici resornih ministarstava i komora dviju zemalja.

Prvi dan Sajma je završio prijemom Bosne i Hercegovine na Petrovaradinskoj tvrđavi, u organizaciji ambasadora BiH u Srbiji Lazara Mirkića. Prijemu je prisustvovao i premijer AP Vojvodina Igor Mirović, članovi diplomatskog kora, lokalnih zajednica, kao i veliki broj predstavnika privrede iz BiH i Srbije. Na prijemu su se degustirali raznovrsni prehrambeni proizvodi iz Bosne i Hercegovine, dok je u revijalnom dijelu programa nastupila etno grupa „Trag“ iz Banje Luke.

Predstavljanje Bosne i Hercegovine

Na štandu Bosne i Hercegovine, u organizaciji Spoljnotrgovinske komore Bosne i Hercegovine, Privredne komore Federacije i Privredne komore Republike Srpske, svoje proizvode i usluge predstavilo je 28 kompanija iz poljoprivredno-prehrambene industrije.

Izlagači na nacionalnom štandu BiH bile su kompanije: KUPRES - MILCH D.O.O. KUPRES, EKO SIR PUĐA D.O.O., MLJEKARA PAĐENI D.O.O., BIMAL D.D., MENPROM D.O.O. TUZLA, MADI D.O.O. TEŠANJ, PAVIĆ D.O.O. LIVNO, KLAS D.D. SARAJEVO, MLADEGS PAK D.O.O. PRNJAVOR, DUKAT D.O.O. JELAH – TEŠANJ, BIOFRUCTUS D.O.O., VITAMINKA AD BANJA LUKA, BOSNAPLOD D.O.O. BRČKO DISTRIKT BIH, FARMAVIT D.O.O., LJUBILJE D.O.O. LJUBINJE, HERZEG MED D.O.O. TREBINJE, ELMAR D.O.O. TREBINJE, VITINKA AD KOZLUK, VINARIJA JUNGJIĆ BANJA LUKA, BIHAČKA PIVOVARA D.D. BIHAĆ, VINA ZADRO D.O.O., HEPOK D.D. MOSTAR, BMB GROUP D.O.O., BRASS KOMERC D.O.O. BANJA LUKA, OPREMA OMO, OPTIMA GRUPA D.O.O. BANJA LUKA, GLOBAL ISPAT KOKSNA INDUSTRIJA D.O.O. LUKAVAC i HI DESTILACIJA AD TESLIĆ.

Razni mliječni i mesni proizvodi, paleta proizvoda od voća i povrća (sokovi, džemovi, kisele salate...), najfinija vina i jaka alkoholna pića, piva, slastice i proizvodi mlinske industrije, čajevi, razna ulja, med, konditorski proizvodi i još mnogo drugih proizvoda iz bogate palete proizvoda predstavljeno je na štandu Bosne i Hercegovine.

Održani značajni sastanci

Spoljnotrgovinska komora BiH, kao koordinator EEN Mreže FBiH, uzela je aktivno učešće u suorganizaciji međunarodnih poslovnih susreta AgroB2B@NSFair koji su održani 15. maja u organizaciji Evropske preduzetničke mreže u Srbiji – Privredne komore Srbije i Biznis inkubatora Novi Sad. Na poslovnim susretima učestvovalo je oko 140 kompanija i organizacija iz 17 zemalja. Više od stotinu poslovnih sastanaka imale su kompanije i organizacije iz BiH, Bugarske, Kine, Hrvatske, Češke Republike, Njemačke, Italije, Litvanije, Meksika, Holandije, Nigerije, Rumunije, Srbije, Slovenije, Španije, Turske i Ukrajine.

Privlačenje direktnih stranih investicija

Četvrti dan Sajma bio je u znaku panela na temu "Privlačenje direktnih stranih investicija u sektor poljoprivrede i proizvodnje hrane u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju", koji je organizovala Agencija za unapređenje stranih investicija u BiH (FIPA) i Razvojna agencija Srbije. Učesnici panela imali su priliku saznati više o mogućnostima za ulaganje u Bosnu i Hercegovinu i Srbiju, karakteristikama sektora voća i povrća, stočarstva, mljekarstva, prerade mesa te se informisati o investicionim projektima. Takođe, u okviru panela su predstavljeni primjeri uspješne strane investicije u agrosektor Bosne i Hercegovine i Srbije.

Dačić i Crnadak protivgradnim raketama na oblake

Ministri inostranih poslova Srbije i Bosne i Hercegovine Ivica Dačić i Igor Crnadak su na kraju obilaska Novosadskog sajma ispred štanda BiH, zemlje partnera sajma, jedan za drugim ispalili po jednu protivgradnu raketu.

Automatizovana protivgradna zaštita pomoću daljinskih protivgradnih stanica na teritoriji Republike Srpske i Republike Srbije rezultat je uspješne saradnje preduzeća iz BiH i Republike Srbije. Radi se o kompanijama Trayal korporacija AD Kruševac, BETRAM-REMPROM d.o.o. Rudo i RMS Tronik iz Banje Luke.

Degustacija bh. proizvoda

Drugog dana Sajma, tradicionalno, upriličen je Porodični dan. Tog dana za posjetioce štanda Bosne i Hercegovine upriličena je degustacija raznih proizvoda, a najveću pažnju privukla su vina, sirevi, mesni proizvodi, negazirana pića te palačinci i pekarski proizvodi. Velika posjećenost štanda Bosne i Hercegovine zabilježena je i 17. maja kada je na štandu upriličena nagradna igra i mnogo iznenađenja za posjetioce.

Tokom trajanja Sajma, štand BiH je posjetio značajan broj privrednika i predstavnika privrednih delegacija (ministar poljoprivrede i zaštite životne sredine Republike Srbije Branislav Nedimović, delegacije pokrajine Baden Vürttemberg i Skupštine AP Vojvodine, gradonačelnik Bijeljine Mićo Mićić...). Posjetioци su imali priliku informisati se o komorskom sistemu, potencijalima privrede BiH, mogućnostima za saradnju, predstojećim sajmovima u BiH, programima edukacije te o kompanijama iz oblasti poljoprivredno-prehrambene industrije, ali i drugih privred-

nih grana. Štand Bosne i Hercegovine privukao je i značajan broj novinara, predstavnika medijskih kuća iz Srbije i regiona.

U saradnji sa Privrednom komorom Srbije, koja je pozivala privrednike da posjete štand BiH, STK BiH je realizovala susrete distributera iz Srbije sa bh. izlagačima. Najviše interesa za mesne proizvode, alkoholna i bezalkoholna pića, kao i ostale prehrambene proizvode (kiseli i slatki program od povrća i voća i dr.).

Značajna priznanja

Predzadnji dan Sajma, 18. maja je upriličena Večer šampiona na kojoj su uručena priznanja učesnicima na ocjenjivanju kvaliteta. Stručne komisije, koje okuplja i angažuje Novosadski sajam a čine ih ugledni profesori s fakulteta i instituta u Srbiji i inostranstvu, vrednovali su kvalitet proizvoda u 30 robnih grupa. Specijalna priznanja uručena su zemlji partneru – Bosni i Hercegovini, Generalnom sponzoru – kompaniji Generali Osiguranje Srbija, Darodavcu u Poklon-igri Agropanonki, a dodijeljena su i 23 Velika šampionska pehara, 16 priznanja Najbolji u agrobiznisu i titula Apsolutnog lidera kvaliteta Novosadskog sajma - kompaniji Almx, Pančevo.

Značajna priznanja su dobili i proizvodi iz Bosne i Hercegovine. Osvajači vrhunskih priznanja Novosadskog sajma su: BIMAL, Brčko (za visok kvalitet jestivih rafinisanih ulja suncokreta i ekstra djevičanskog maslinovog ulja), ŽITOPEKA, Banja Luka (za vrhunski kvalitet ocjenjenih pekarskih proizvoda), VINARIJA JUNGIC, Čelinac (za najviši kvalitet ocjenjenih bijelih i crvenih vina), RAKIJSKE CESTE Republike Srpske, Kozarska Dubica (za visok kvalitet širokog asortimana šljivovica, voćnih rakija i likera), STUDEN-AGRANA, Rafinerija šećera d.o.o., Brčko (za visok kvalitet šećera od šećerne trske) i JPŠ „ŠUME REPUBLIKE SRPSKE“, Sokolac (najbolji u oblasti korporativnih usluga u agrobiznisu).

Bosanskohercegovački proizvodi su nagrađeni i drugim priznanjima Sajma, kao što su Zlatna, Srebrna i Bronzana medalja, Velika zlatna medalja, Veliki šampionski pehar Novosadskog sajma, te plaketa i povelja Novosadskog sajma za kvalitet proizvoda.

Među nagrađenim kompanijama su i kompanije izlagači na nacionalnom štandu Bosne i Hercegovine (Bimal d.d. Brčko, Vitaminka AD Banja Luka, Mljekara PAĐENI d.o.o. Bileća, Vitinka AD Kozluk, Kupres-Milch d.o.o. Kupres, "EKO SIR PUĐA" Livno, Vinarija Jungić d.o.o. Čelinac...) te značajan broj drugih kompanija i zanatskih proizvođača iz Bosne i Hercegovine.

Prema pristiglim reakcijama, evidentno je da su bh. izlagači zadovoljni cjelokupnim nastupom i kontaktima ostvarenim tokom Sajma.

Mediji o sajmu u Novom Sadu

U organizaciji Vanjskotrgovinske komore BiH, te privrednih komora FBiH i RS, Bosna i Hercegovina, kao zemlja partner, predstavila se zajedničkim nastupom sa preko 30 domaćih kompanija na nacionalnom štandu u okviru ovogodišnjeg 84. međunarodnog poljoprivrednog sajma u Novom Sadu.

U periodu trajanja sajma, od 13. do 19. maja, agencija za praćenje i analizu medija „Kliping BH“ izvršila je istraživanje na datu temu i utvrdila da je u BiH vladalo veliko medijsko interesovanje za ovaj sajam. Naime, štampani mediji, internet portali i TV stanice sa prostora BiH objavili su 50 članka/priloga vezanih za sajam. Najviše objava zabilježeno je 13. maja (10 objava) na sam dan otvaranja sajma, dok je najmanje objava bilo 14., 20. i 21. maja (1 objava).

Od ukupnog broja objava, njih 48 % ili 24 objave registrirane su u štampanim medijima (dnevним, sedmičnim i dvosedmičnim izdanjima), 36 % ili 18 članaka na internet portalima te 16 % ili 8 priloga na domaćim TV stanicama.

Top pet kompanija koje su plijenile pažnju i o kojima se najviše pisalo su pobjedničke Vitinka AD Kozluk, za koju je zabilježeno 15 objava, Klas d.d. sa 7 objava, Bimal d.d. i Vinarija Jungić Banja Luka po 6 i Kupres – Milch d.o.o. sa 5 objava.

Medijskom analizom utvrđeno je da su bh. kompanije izazvale veliki interes posjetilaca sajma te da su osvojile brojna priznanja i nagrade. Medijsko izvještavanje bilo je u potpunosti pozitivnog karaktera – svih 50 objava ocijenjeno je pozitivno, a kompanije su se u totalu pojavile 14 puta kao primarna tema, dok su u ostalim objavama tretirane kao sekundarna tema.

Agencija „Kliping BH“ već se 17 godina uspješno bavi pružanjem usluga praćenja i analize medija te istraživanja tržišta. Članica je regionalne grupacije press clipping agencija „MCA Group“, koja pokriva gotovo sve države srednje i jugoistočne Evrope. E-mail: kliping@kliping.ba Telefon: 033/956-378

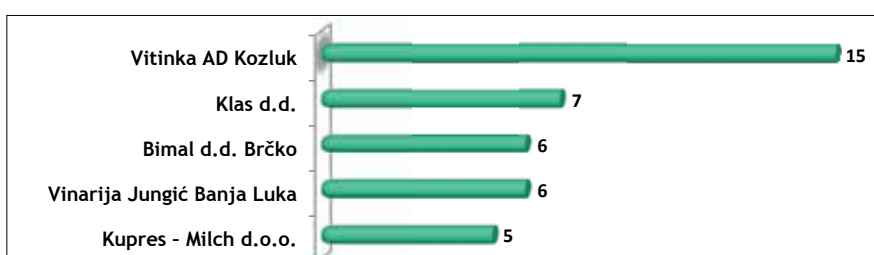
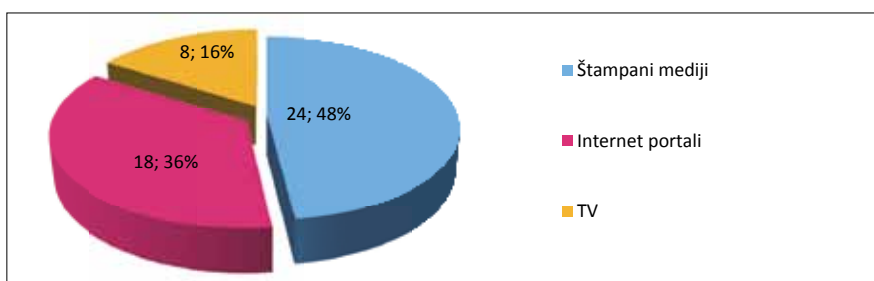
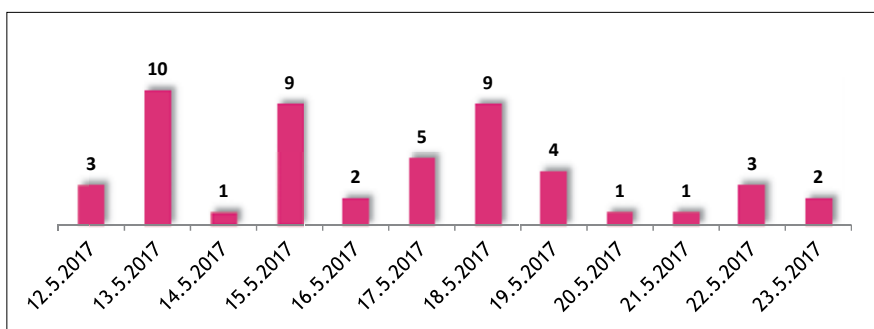
BiH, zemlja partner, predstavlja svoje potencijale i proizvode

Brojne nagrade za bh. proizvođače

"POZNJELI" MEDALJE i "samjeli" konkurenciju

EVROAZIJSKA EKONOMSKA UNIJA (EAEU)

Evroazijska ekonomska unija je međunarodna regionalna organizacija koju čini nekoliko država bivšeg SSSR-a. Zvanično je uspostavljena Ugovorom o Evroazijskoj ekonomskoj uniji 1. januara 2015. godine.

Ideju o formiranju zajednice država (EAEU) je prvi put predložio predsjednik Kazahstana Nursultan Nazarbajev u govoru na Moskovskom univerzitetu 1994., ali ju je u javnost iznio sadašnji predsjednik Ruske Federacije Vladimir Putin u oktobru 2011. godine.

Pri formiranju EAEU-a u njen sastav su, kao osnivači, ušle tri države članice: Ruska Federacija, Republika Bjelorusija i Republika Kazahstan. Republika Jermenija je postala član dan kasnije (2. januara 2015. godine), a Republika Kirgistan je primljena u članstvo 29. maja 2015. godine.

Glavni cilj EAEU-a je stvaranje uslova za stabilan razvoj država-članica uspostavljanjem zajedničkog tržišta većeg kapaciteta, sveobuhvatnom modernizacijom, kooperacijom i povećanjem konkurentnosti nacionalnih ekonomija. U cilju ostvarenja pomenutog, obezbjeđena je koordinacija i usaglašavanje jedinstvene ekonomske politike u različitim oblastima ekonomije, kao i:

- Slobodno kretanje roba: jedinstvena carinska teritorija bez carinskih kontrola na unutrašnjim granicama, jedinstveni tarifni brojevi, jedinstveni netaarifni propisi, jedinstvena carinska tarifa, jedinstveni tehnički propisi.

- Slobodno kretanje radne snage: povećanje međusobnog protoka radne snage, povećanje socijalne sigurnosti, smanjenje ilegalne migracije radnika. (Od decembra 2016. godine stopa nezaposlenosti je smanjena za 9%, broj raspoloživih poslova je povećan za 4,8%, nominalne plate su povećane u svim članicama).

- Slobodno kretanje usluga: svaki

pružalac usluga posluje na cijeloj teritoriji EAEU-a kao u svojoj državi, bez dodatne registracije, licenciranja i dozvola. Takođe, svaki korisnik usluga slobodno koristi usluge bilo kog pružaoca iz zemalja članica EAEU-a.

- Slobodno kretanje kapitala.

Upravni organi

- Vrhovni Evroazijski ekonomski savjet (na nivou šefova država)
- Evroazijski međuvladin savjet (šefovi vlada)
- Evroazijska ekonomska komisija (trajni regulatorni organ EAEU-a)
- Savjet (zamjenici šefova vlada)
- Odbor (10 članova – po 2 ministra iz svake države članice)

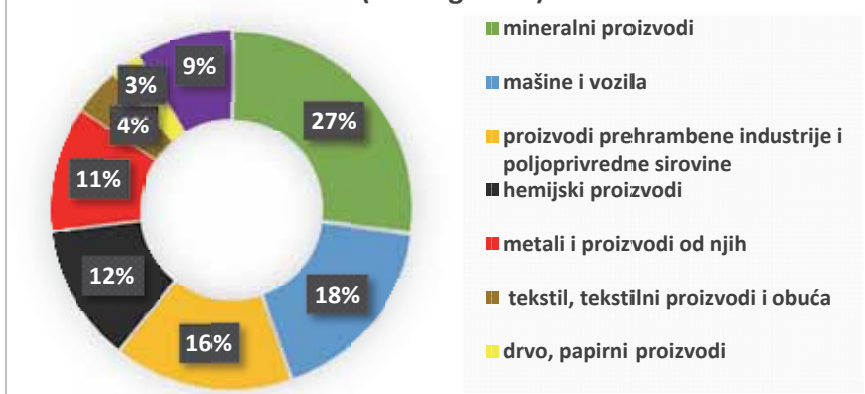
Evroazijska ekonomska unija u brojevima

- Površina: 20 miliona km², oko 14% svjetskog kopna
- Stanovništvo: oko 182,7 miliona ljudi
- Stopa nezaposlenosti: 5,4%

- Opšti ekonomski pokazatelji:

- Bruto društveni proizvod u 2016. godini je iznosio 1.629,1 milijardu američkih dolara.
- Industrijska proizvodnja u 2016. godini je iznosila 858,8 milijardi američkih dolara.
- Poljoprivredna proizvodnja je iznosila 107,1 milijardi američkih dolara.
- Obim spoljnotrgovinske razmjene EAEU-a u 2016. godini je iznosio 509,8 milijardi američkih dolara.
- Glavni spoljnotrgovinski partner je EU na koju otpada 46,5% ukupne trgovine (50,3% od ukupnog izvoza i 40,8% ukupnog uvoza), zatim APEC koji učestvuje u ukupnoj trgovini sa 31,4% (24,4% u ukupnom izvozu i 42,3% u ukupnom uvozu).
- Obim međusobne trgovine država članica EAEU-a dobrima 2016. godine iznosio je 42,5 milijardi američkih dolara (Udio zemalja članica je sljedeći: Ruska Federacija 62,4%,

Struktura međusobne trgovine zemalja članica EAEU (2016. godina)

Bjelorusija 26,5%, Kazahstan 9,2%, Kirgistan 1,0%, Jermenija 0,9%.

Spoljnotrgovinska razmjena EAEU-a sa BiH

Po podacima Evroazijske ekonomske komisije, udio BiH u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmjeni EAEU-a sa svijetom iznosi samo 0,03% (od čega najveći procenat otpada na trgovinu sa Rusijom 92,4%).

Vrijednost izvoza EAEU-a u BiH u 2016. je 66,1 milion američkih dolara, a vrijednost uvoza EAEU-a iz BiH 78,9 miliona američkih dolara.

Iz prikazane tabele i grafikona vidljivo je da vrijednost izvoza BiH u Rusiju ima trend rasta, odnosno konstantno se povećavala u periodu 2012.-2016. godina. Takođe je primjetan nagli skok u vrijednosti izvoza 2014. godine u odnosu na prethodnu godinu, što je uglavnom posljedica velikog povećanja vrijednosti izvoza lijekova (sa 22,66 miliona evra u 2013. godini na 31,32 miliona evra u 2014. godini).

S druge strane, vrijednost uvoza BiH iz Rusije se povećala 2012. godine u odnosu na 2011. godinu, ali zatim slijedi trend opadanja sve do 2015. godine kada se primjećuje blagi porast vrijed-

Spoljnotrgovinska razmjena BiH i Ruske Federacije

Godina	Vrijednost uvoza (KM)	Vrijednost izvoza (KM)	Izv/Uv
2012.	250.867.931,52	56.042.001,51	22,34%
2013.	168.082.537,32	57.262.001,15	34,07%
2014.	162.465.679,57	79.601.717,89	49,00%
2015.	170.837.734,78	98.040.399,52	57,39%
2016.	108.603.294,64	110.258.047,94	101,52%
	860.857.177,83	401.204.168,01	46,61%

* Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH obuhvataju izvoz i uvoz roba prema ICD-u i UCD-u po carinskim procedurama

nosti uvoza u odnosu na prethodnu 2014. godinu. U 2016. godini vrijednost uvoza BiH iz Rusije značajno opada, najvjerojatnije zbog pada vrijednosti uvoza energenata (uvoz naftnih plinova i ostalih plinovitih ugljenvodonika je manji u 2016. godini u odnosu na prethodnu godinu za 42,56 miliona KM).

Generalno, vrijednost uvoza BiH iz Rusije je znatno veća od vrijednosti izvoza BiH u Rusiju te je prisutan spoljnotrgovinski deficit. Izuzetak je 2016. godina kada vrijednost izvoza nadmašuje vrijednost uvoza za 1,65 miliona KM i kada se konačno javlja spoljnotrgovinski suficit. Razlog za visok trgovinski deficit je uvoz energenata iz

Ruske Federacije.

Bosna i Hercegovina ima unilateralni preferencijalni izvozni režim sa Rusijom, te ohrabruje povećanje izvoza BiH u Rusiju posljednjih nekoliko godina.

BiH iz Rusije uvozi najviše naftne plinove, kameni ugalj, brikete i slična kruta goriva, goveđe kože, ugljene elektrode, četkice, kvasce, bakrene žice, cigare, cigarilose i cigarete i dr.

Bosna i Hercegovina u Rusku Federaciju najviše izvozi lijekove, voće, dijelove i pribor motornih vozila, ostale soli anorganskih kiselina, obuću, paradajz i dr.

Ivana Knežević ■

Posjeta bh. državno-privredne delegacije Ruskoj Federaciji

Na poziv Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, Spoljnotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je učestvovala u pripremi i realizaciji posjete državno-privredne delegacije Bosne i Hercegovine Ruskoj Federaciji u periodu od 16. do 18. 5. 2017. godine. Posjeta je organizovana u okviru održavanja Međuvladine zajedničke komisije za ekonomsku saradnju i trgovinu Bosne i Hercegovine i Ruske Federacije.

Državni dio bh. delegacije činili su predstavnici Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, na čelu sa ministrom i zamjenikom predsjedavajućeg Savjeta ministara BiH Mirkom Šarovićem, u ulozi šefa delegacije, te predstavnici vlada entiteta.

Što se tiče privrednog dijela bh. delegacije, nju su činili predstavnici Spoljnotrgovinske komore BiH, sa potpredsjednikom Nemanjom Vasićem na čelu, kao i predstavnici Privredne komore Republike Srpske i 6 bh. kompanija (BBI Banka, Bosnalijek, Duhan a.d., Elektroprivreda RS, Malo Sunce i Orao a.d.).

Drugog dana posjete, 17. maja održana je 2. sjednica Međuvladine bosanskohercegovačko-ruske komisije za trgovinu i ekonomsku saradnju. Na ovoj sjednici je pot-

pisan protokol kojim je riješeno nekoliko pitanja bitnih za poslovanje bh. kompanija – članica delegacije. Naime, ruska strana je izrazila spremnost da firmi Orao a.d. iz Bijeljine da licencu za popravku motora helikoptera ruske proizvodnje. Takođe je predloženo da Ruska Federacija učestvuje kao zemlja u fokusu na regionalnoj investicionoj konferenciji „Sarajevo Business Forum“ 2018. godine, u organizaciji BBI banke iz Sarajeva.

Tokom zasjedanja Međuvladine komisije, privrednici i predstavnici institucija su prisustvovali prezentaciji Evroazijske ekonomske komisije na temu Evroazijskih ekonomskih integracija (Evroazijska ekonomska unija).

Poslije navedene prezentacije održan je sastanak u Privrednoj komori Ruske Federacije na kojem su, pored predstavnika STK BiH, učestvovali i predstavnici Privredne komore Republike Srpske, te predstavnici kompanija Bosnalijek, Duhan a.d. i Malo Sunce. Na sastanku je istaknuta potreba daljeg intenziviranja ekonomskih odnosa dviju zemalja i povezivanja poslovnih zajednica. U tom smislu, Spoljnotrgovinska komora BiH organizuje nastup bh. kompanija iz prehrambenog sektora na sajmu „World Food Moscow“, u periodu 11.-14. septembra 2017. godine.

Promocija privrede BiH kroz inicijativu „Kina + 16“

Nastup kompanija iz Bosne i Hercegovine na Sajmu investicija i trgovine „Kina-CEEC EXPO 2016“ organizovan je u okviru sveobuhvatne inicijative Kine sa ciljem jačanja saradnje sa zemljama centralne i istočne Evrope (tzv. Kina 16+). Među brojnim manifestacijama su i trgovinski sajam općeg karaktera, zatim investicijski i poslovni forumi i različite konferencije. Glavni sponzori manifestacije i ove godine su bili Ministarstvo trgovine NR Kine i Narodna vlada provincije Zhejiang.

O težan pristup međunarodnim tržištima je jedan od bitnih faktora koji utječu na nizak stepen konkurentnosti bosanskohercegovačkih kompanija i visok vanjskotrgovinski deficit općenito. Pored toga, bh. privrednici nisu dovoljno upoznati sa mogućnostima koje im pružaju određena međunarodna tržišta, niti su im poznati uvjeti trgovine u tim zemljama.

Stoga je glavni cilj jednog od ovogodišnjih projekata Vanjskotrgovinske komore BiH bio da pruži pomoć bh. proizvođačima da se predstave u Kini kao jednom od najvećeg dijela svjetskog tržišta. To je omogućeno kroz organizirano izlaganje na zajedničkom bh. štandu na 3. sajmu investicija i trgovine „Kina-CEEC EXPO 2016“ koji je od 8. do 12. juna održan u gradu Ningbo.

Ningbo – privredni i industrijski centar

Ningbo je važan lučki grad u provinciji Zhejiang koji se nalazi 220 km južno od Šangaja. Glavne industrijske grane imaju dugu tradiciju i poznate su po izvozu još u 7. vijeku. Danas je Ningbo glavni izvoznik električnih aparata, tekstila, hrane i industrijskih alata. Privatni sektor je posebno razvijen i doprinosi sa 80 % ukupnom BDP-u provincije Zhejiang. Prema Kineskoj akademiji društvenih nauka, u 2016. godini je rangiran kao 21. najkonkurentniji grad u Kini, a u razvojnom planu za 2015.-2020. Kinesko ministarstvo trgovine je označilo Ningbo kao nacionalni centar distribucije, trgovine i logistike.

Historijski je Ningbo bio geografski izoliran od drugih većih gradova te je 2007. godine izgrađen 34 km dug most

preko zaljeva Hangzhou koji je skratio vrijeme transporta između Ningboa i Šangaja sa 4 na 2 sata. Grad sada uživa titulu ekonomskog centra južne delte rijeke Jangce i rangiran je u najkonkurentnije gradove u Kini.

Ningbo je jedan od najvažnijih gradova u delti rijeke Jangce. BDP bilježi rast od preko 8 % i u 2015. godini je premašio 130 milijardi američkih dolara. Industrijski sektor je ostvario rast proizvodnje od 8,4 % godišnje. Glavni industrijski sektori u Ningbou su petrohemija, hemikalije, električne mašine, proizvodnja telekomunikacione opreme, IT i industrija vezana za lučku opremu.

Među najpoznatijim kompanijama u glavnim industrijama su Ningbo Bird (veliki proizvođač telekomunikacione opreme), Donly Group i Ningbo Marine.

Značajna privredna grana grada Ningbo je i turizam. U 2013. godini više od 62,26 miliona domaćih i 1,27 miliona stranih turista je posjetilo grad, a ukupni prihodi od turizma porasli su za 10,5 % na preko 15 milijardi američkih dolara.

Pošto je Ningbo bio među prvim kineskim primorskim gradovima koji se otvorio za svijet, vanjska trgovina odigrala je važnu ulogu u ekonomskom razvoju grada. U 2015. godini, ukupna vrijednost vanjske trgovine Ningboa dostigla je 100 milijardi USD, od čega je izvezeno robe od preko 70 a uvezeno oko 30 milijardi USD.

Ningbo je privukao i veliki broj stranih investitora, uključujući velike multinacionalne kompanije, kao što su Schneider i Akzo Nobel. U 2013. godini iznos direktnih stranih investicija je bio 3,27 milijardi USD. Industrija je glavni ekonomski pokretač privrede grada, doprinoseći sa 45 % ukupnom BDP-u grada u 2015. godini.

Ningbo - jedna od najvećih svjetskih luka

Ningbo ima i poseban administrativno-upravni status - ima ista ovlaštenja i ingerencije u oblasti ekonomskog razvoja kao i pokrajinske vlade za ekonomsku administraciju. Za ekonomski razvoj grada posebno mjesto i značaj zauzima

luka koja je među prvih pet najvećih luka u svijetu po prometu. Za razliku od luke u Šangaju, luka u Ningbou je duboka i dozvoljava promet plovila težine do 300.000 tona. Luka se nalazi uglavnom u okrugu Beilun i okrugu Zhenhai. Godine 2006. uprava luke Ningbo je započela širenje na susjedno ostrvo Zhoushan u cilju izgradnje još veće luke sa većim kapacitetima za takmičenje sa susjednim lukama u regionu (Šangaj i Singapur). Prema statistici, u 2015. godini ukupan promet kargo roba je bio blizu 900 miliona tona, odnosno više od 20 miliona kontejnera (TEU). Specijalno pristanište Ningbo za skladištenje tečnih hemijskih proizvoda je najveće ove vrste u Kini. Sa rastom obima tereta, značajnim poboljšanjem logistike i unapređenjem procesa rada, Ningbo ima velike izgleda da u prometnoj utrci za izbor luke za poslovanje sa istočnom obalom Kine pobijedi luku Šangaj.

Drugi zajednički nastup bh. kompanija na sajmu „China-CEEC EXPO“

Devet bosanskohercegovačkih kompanija je u organizaciji Vanjskotrgovinske komore BiH i uz finansijsku podršku Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i ove godine nastupilo na zajedničkom bh. štandu na

3. sajmu investicija i trgovine „China-CEEC EXPO“ koji je u Ningbou održan od 8. do 12. juna.

Iz Bosne i Hercegovine su se na ovom sajmu predstavile 4 vinarije, i to: Vinarija Čitluk, Podrumi Andrija iz Čitluka, Vinogradi Nuić d.o.o. iz Ljubuškog i Podrumi Ostojčić iz Čitluka. Pored vina, na bh. izlagačkom prostoru bile su zastupljene i kompanije Milkos d.d. iz Sarajeva, Elmar d.o.o. iz Trebinja, Sava Semberija d.o.o. iz Bijeljine, Swity d.o.o. iz Gradačca, te Nobel Orient d.o.o. iz Sarajeva.

Izlagački prostor Bosne i Hercegovine bio je ukupne površine 84 m² na kojem je svaka od navedenih kompanija imala dio vlastitog izlagačkog prostora s osnovnom opremom. Svi izlagači bili su predstavljeni u štampanom sajamskom katalogu, kao i u elektronskom katalogu izlagača koji se može tokom cijele godine naći na službenoj internet stranici sajma (www.cceecexpo.org). Prvi i drugi dan sajma, štand i izlagače iz Bosne i Hercegovine je posjetio i ambasador BiH u NR Kini, N.J.E. Antun Rill.

Sajam je održan u prostorijama Međunarodnog konferencijskog i sajamskog centra Ningbo na površini od 5.000 m², a predstavljeni su izlagači/kompanije iz svih zemalja CEE regiona.

Tarik Kovač ■

Prvi zajednički nastup kompanija iz namjenske industrije BiH na sajmu IDEF 2017

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine organizirala je nastup bh. kompanija iz sektora namjenske industrije na sajmu IDEF'17 Istanbul.

IDEF se smatra najvećim regionalnim i jednim od pet najvećih sajmova namjenske industrije. Ovogodišnji sajam, 13. po redu, održao se u TUYAP sajamskom i kongresnom centru u organizaciji TUYAP-a, a pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Turske, Ministarstva odbrane Turske i Vojnih snaga Turske. Ove godine 820 kompanija iz 50 zemalja privuklo je 65.782 posjetilaca iz čak 116 zemalja svijeta.

Vanjskotrgovinska komora BiH je za potrebe predstavljanja kompanija zakupila prostor od 40 m², a štand je bio uređen tako da predstavlja cjelokupnu namjensku industriju BiH pod motom „Defense Industry of Bosnia and Herzegovina“. Nastupilo je 8 bh. kompanija, i to: Igman Konjic, Unis Ginex

Goražde, Pretis Vogošća, Tvornica remonta Bratunac, Pobjeda Technology Goražde, Ac-Unity Goražde, Binaz Bugojno i Unis Group Sarajevo.

Prvi dan sajma bio je rezerviran za oficijelne delegacije, dok su ostala tri dana bila otvorena i za ostale posjetioce. Naše kompanije su svih dana sajma imale popunjen raspored sastanaka.

„Prezadovoljni smo organizacijom sajma. Imali smo sastanke sa našim dugogodišnjim kupcima, ali i ostvarili kontakte sa potencijalnim novim kupcima. Sa jednom turskom firmom smo zaključili ugovor o dugoročnoj saradnji i jedan kupoprodajni ugovor vrijednosti oko 400.000 eura. Nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu započeta je ozbiljna poslovna saradnja sa svim firmama

sa kojima su ostvareni kontakti na sajmu IDEF 2017“, kazali su u kompaniji UNIS GINEX d.d. Goražde.

Štand Bosne i Hercegovine je, uz velike mjere sigurnosti, nakratko posjetio i ministar odbrane Republike Turske Fikri Isik, što je izazvao veliku pažnju turskih medija.

Sumirajući utiske sa sajma i rezultate ankete, evidentno je da su sve kompanije učesnice izuzetno zadovoljne kako je Vanjskotrgovinska komora BiH organizirala nastup na sajmu, u prilog čemu govori i činjenica da su kompanije ostvarile kontakt sa preko 200 potencijalnih partnera.

Aida Vidimlić ■

Namjenska industrija BiH - Neophodno riješiti problem pribavljanja avansnih garancija

Kompanije iz oblasti namjenske proizvodnje koje su uglavnom dionička društva sa većinskim državnim kapitalom su u većoj mjeri pogođene problemom dobijanja bankarskih garancija u odnosu na kompanije iz drugih sektora privrede zbog nemogućnosti komercijalnih banaka za izdavanje garancija za naoružanje i vojnu opremu.

Odbor Grupacije namjenske proizvodnje održao je sastanak povodom rasprave i izrade plana rada za period 2017./2018., sa posebnim osvrtom na izradu zajedničke izvozne strategije kojim bi se obuhvatile sve aktivnosti oko promocije izvoza sektora odbrambene

industrije Bosne i Hercegovine. U septembru tekuće godine se očekuje i selekcija sajмова za nastup odbrambene industrije Bosne i Hercegovine u 2018. godini.

Također, povodom realizacije zaključaka sjednice iniciralo se i rješavanje

problema pribavljanja avansnih garancija za privrednike iz oblasti namjenske proizvodnje. Naime, učešće domaćih preduzeća na međunarodnim tenderima, isporuka opreme ili izvođenje radova u inostranstvu je obično praćeno zahtjevom kupca/investitora za obezbjeđenje odgovarajuće bankovne garancije zbog toga što trenutno kod većine kupaca/investitora u inostranstvu postoji izvjesno nepovjerenje prema bankama iz BiH pa im njihove garancije nisu prihvatljive. Dodatno, cijena takvih usluga komercijalnih banaka je visoka, podrazumijeva i kolateral, te kao takva predstavlja trošak koji direktno utječe na konkurentnost bosanskohercegovačkih kompanija. Stoga je jedna od tačaka dnevnog reda sjednice Izvoznog vijeća (april 2017.) bila rasprava upravo na ovu temu, a zaključeno je da se nadležnim institucijama uputi dopis povodom rješavanja ovog problema.

Kompanije iz oblasti namjenske proizvodnje koje su uglavnom dionička društva sa većinskim državnim kapitalom su u većoj mjeri pogođene problemom dobijanja bankarskih garancija u odnosu na kompanije iz drugih sektora privrede zbog nemogućnosti komercijalnih banaka za izdavanje garancija za naoružanje i vojnu opremu. Zato su naše kompanije primorane istovremeno poslovati sa dvije do tri banke, što im predstavlja veliku troškovnu i administrativnu barijeru u poslovanju.

Imajući i vidu da su izvozne performanse članica Grupacije namjenske proizvodnje u proteklom periodu bile izuzetne te da će se trendovi rasta nastaviti, očekivati je da će i potreba za dobijanjem avansnih garancija biti veća, što je dovoljan signal da se ovaj problem treba hitno rješavati.

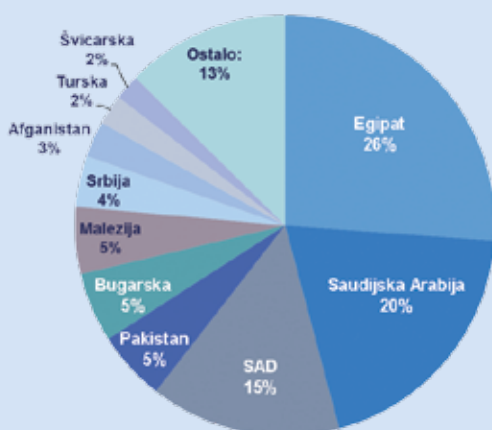
Adela Vukotić Terek ■

Vanjskotrgovinska razmjena oružja i municije u periodu 2013.-2016.

Namjenska industrija Bosne i Hercegovine je u velikom usponu i u 2016. godini realizirala je izvoz u vrijednosti od 127 miliona KM, što je za 23 % više u odnosu na 2015. godinu. Glavna izvozna tržišta bila su Egipat (26 %) Saudijska Arabija (20 %) SAD (15 %). Izvoz u Tursku u 2016. godini iznosio je 3 miliona KM, što je samo 2 % ukupnog izvoza namjenske industrije BiH na svjetska tržišta.

	GLAVA 93 - oružje i municija: njihovi dijelovi i pribor, u KM			
Godina	2013.	2014.	2015.	2016.
Izvoz	63.705.764	93.875.855	138.898.132	171.194.521
Uvoz	8.023.556	6.217.519	6.926.234	10.453.762
Obim	71.729.320	100.093.374	145.824.366	181.648.283
Pokrivenost uvoza izvozom %	793,98	1.509,86	2.005,39	1.637,64

Top 10 izvoznih tržišta u 2016.

Uspješan nastup kompanija iz BiH na sajmu Hannover

Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine je po deveti put organizirala zajednički nastup bh. kompanija iz oblasti metaloprerađivačke i mašinske industrije na najvećem međunarodnom sajmu industrijskih tehnologija u svijetu Hannover Fair, održanom od 24. do 28. 4. 2017. godine u Hannoveru, Njemačka.

Hanoverski sajam je tokom više od šezdeset godina izrastao u vodeći svjetski sajam industrijskih tehnologija, materijala, a nastup na istom je imperativ za sve koji žele predstaviti tehnološka rješenja, materijale ili proizvode, ali i one koji tragaju za kvalitetnim kontaktima i partnerima. O značaju sajma govori i činjenica da je ove godine 6.500 izlagača privuklo preko 225.000 poslovnih posjetilaca, te je ostvareno preko 5,5 miliona poslovnih kontakata.

Bh. firme su, kao i prethodnih godina, nastupile na odvojenom štandu u Hali-4 (namijenjena za podugovaranje), ukupne površine 64 m². Ove godine na sajmu je izlagalo sedam bh. kompanija: Inox Ajanović Tešanj, Novi Jelšingrad Banja Luka, Medena Commerce Tešanj, Zinktechnik Mostar, Alpro Vlasenica, TMD-Group Gradačac i TTO Sarajevo. Zemlja partner sajma je bila Poljska.

Bh. kompanije su tokom nastupa na sajmu ostvarile preko 170 kontakata te

je prema mišljenju svih učesnika nastup bosanskohercegovačkih firmi ocijenjen kao uspješan.

“Na osnovu analize koju smo uradili nakon sajma u Hannoveru, možemo sa sigurnošću reći da je ovo bilo najbolje izlaganje do sada. Broj kontakata je na nivou prošlogodišnjih, s tim što su ove godine kontakti konkretniji, a samim tim i kvalitetniji. Dobili smo nekoliko NDA ugovora i prosljedili prve ponude. Imali smo već jednu posjetu kupca i u narednom mjesecu očekujemo prve narudžbe, a imamo i poziv da posjetimo jednog kupca. Ovom prilikom želimo da se zahvalimo Spoljnotrgovinskoj komori na podršci i nadamo se da će organizacija biti podržana i u narednim godinama”, kazao je Srđan Đurić iz banjalučke kompanije Novi Jelšingrad.

Ovogodišnjim nastupom zadovoljni su i u kompaniji TMD Group Gradačac: “Što se tiče sajma, organizacija je bila na zavidnom nivou. Imali smo dosta sastanaka i stupili u kontakt sa mnogim

firmama. Trenutno smo u pregovaramo i pravimo ponude za tri kompanije. Nadamo se određenoj saradnji ali vidjet ćemo da li će doći do realizacije poslova”, rekao je Armin Čerkezović iz TMD Group Gradačac.

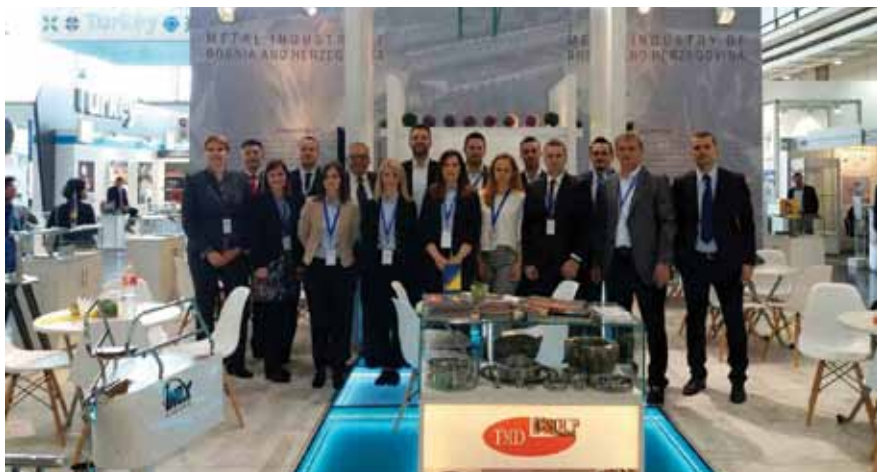
Iako su prvi put izlagali, i u kompaniji Alpro Vlasenica pripremaju ponude:

“S obzirom na to da je ovo bilo naše prvo pojavljivanje na ovom prestižnom sajmu, željeli smo vidjeti na kom principu funkcioniše sajam tako da ćemo naredni put malo prilagoditi naš proizvodni program sajmu i pozvati više komitenata da posjete štand. Do sada smo od tri kompanije dobili konkretne upite za saradnju i u procesu smo realizacije istih”, kazao je Dejan Todorović.

U okviru sajma Hannover Fair održani su i poslovni susreti privrednika u organizaciji Evropska preduzetnička mreža (EEN) i drugih profesionalnih organizacija za pružanje podrške biznisu. Od 2005. godine održano je preko 20.000 poslovnih sastanaka na kojima je učestvovalo preko 3.000 kompanija iz 60 različitih zemalja.

Bh. kompanije koje su nastupile na zajedničkom štandu zahvalile su se Vanjskotrgovinskoj komori BiH na angažmanu i uspješnoj organizaciji te izrazile želju za učešćem na sajmu Hannover i naredne godine. Vanjskotrgovinska komora je odmah po završetku sajma poslala aplikaciju i počela sa organizacijom idućeg nastupa na sajmu Hannover.

Aida Vidimlić ■

ICC vodič za izvoz/uvoz

Unapređenje i razvijanje usluga STK BiH prema članicama, pogotovo u svjetlu pružanja što kvalitetnijih informacija i praktičnih savjeta vezanih za realizaciju uvoza/izvoza, predstavlja jedan od osnovnih zadataka STK BiH.

Prilikom održavanja različitih seminara na ovu i sličnu temu, primijećeno je da poslovni subjekti nemaju na raspolaganju dovoljno praktičnih informacija vezanih za svakodnevno uvozno/izvozno poslovanje.

Stoga je STK BiH, u saradnji s vrhunskim stručnjacima iz Međunarodne trgovačke komore (ICC), obezbjedila i prilagodila Vodič za izvoz/uvoz koji pruža sažeta uputstva i referentni alat za rad trgovačkih stručnjaka, kao i studenata.

Ovo temeljno, revidirano i prošireno 4. izdanje uključuje up-to-date pokrivenost ključnim temama kao što su:

- Incoterms® 2010 - Koja Incoterms® pravila su trenutno važeća, a koji su zastarjela? Koji Incoterms® se koristi za opšti prevoz i koji za pomorski saobraćaj?
- Ugovori za izvoz - Koji dokumenti se koriste za izradu i ispunjavanje izvoznih-uvoznih ugovora? Kako se ispravno koriste predračun, narudžbenica, tovarni list, akreditiv itd.?
- Rješavanje sporova i ADR - Koja je razlika između međunarodne parnice i međunarodne trgovačke arbitraže? Kako da se stranke saglase za

arbitražu u skladu s ICC sudom međunarodne arbitraže (ICA)? Koji su postupci u ICA-i?

- UCP 600 - Koja pravila važe za akreditive? Šta je s akreditivima na stand by-u? Potražnja jamstva? Zašto posebna pravila važe za elektronske dokumente i elektronske akreditive?
  - Međunarodni prevoz - Koje su različite vrste prevoza pružalaca usluga dostupne za izvoz- uvoz? Koja je razlika između špeditera i konsolidatora ili NVOCC? Kako se ispravno osigurava teret za maksimalnu pokrivenost?
  - Međunarodni poslovni ugovori - Kako se pregovara sa međunarodnom agencijom za licenciranje, distributerstvo, franšize ili licenciranje zaštitnog znaka? Koji su ICC model ugovori? Koje biste još međunarodne poslovne ugovore trebali znati?
  - E-commerce - Šta izvoznici i uvoznici trebaju znati o Internetu i e-trgovini?
  - Intelektualno vlasništvo - Kako da izvoznici i uvoznici zaštite svoja prava intelektualnog vlasništva u inostranstvu?
- Knjiga ICC-a „Vodič za izvoz/uvoz - Globalni standardi međunarodne tr-

Izdavač: Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora BiH
Godina izdanja: 2016.

Obim: 274 str., format 190x273 mm
Naružbenicu i više informacija možete dobiti putem e-mail nijaza. avdic@komorabih.ba ili pozivom na broj telefona 033 214-292.

govine“ sadrži praktična pojašnjenja sljedećih poglavlja, od kojih navodimo samo značajnija:

Uvod u izvoz/uvoz; Pregled uvozno/izvoznih transakcija: dokumenti; Fokus na Incoterms 2010; Međunarodno trgovačko pravo; Model međunarodnog kupoprodajnog ugovora; Međunarodno rješavanje sporova: međunarodna arbitraža i ADR; ICC arbitraža i usluge rješavanja sporova; Uvod u međunarodno plaćanje; Fokus na dokumentovane kredite; Obezbjeđivanje međunarodnih transakcija (garancije, obveznice); ICC modeli ugovora; Međunarodni transport; E-trgovina i međunarodna trgovina; Međunarodno poslovanje i intelektualno vlasništvo; Carina i ATA karneti...

Međunarodna trgovačka komora (ICC), sa sjedištem u Parizu, je vodeća svjetska nevladina organizacija za promoviranje i samoregulaciju međunarodne trgovine. ICC je razvio set pravila, propisa i drugih sredstava za međunarodnu trgovinu, uključujući i poznati Incoterms 2010®, ICC sud međunarodne arbitraže, Jedinstvena pravila za dokumentarne akreditive (UCP 600), međunarodne Standby prakse (ISP98), Jedinstvena pravila za potražnju jemstva i ICC model ugovora, između ostalog.

Poklon knjiga: Incoterms® 2010

Uz naručeni primjerak knjige "Vodič za izvoz/uvoz" dobijate poklon knjigu Incoterms® 2010 - Pravila Međunarodne trgovačke komore za upotrebu domaćih i međunarodnih trgovačkih termina. Pravila Incoterms® definišu odgovornosti kupaca i prodavaca prilikom isporuke robe na osnovu kupoprodajnih ugovora. To su mjerodavna pravila koja utvrđuju kako se cijena i rizici raspoređuju među ugovornim stranama. Incoterms pravila se redovno uvrštavaju u kupoprodajne ugovore širom svijeta i postala su dio dnevnog jezika u trgovanju.

Šansa za investitore: Metalni sektor Bosne i Hercegovine

Metalni sektor BiH tokom svoje duge historije ima prirodnu konkurentsku prednost, zahvaljujući potencijalima uslijed postojećih resursa sirovina gdje dominiraju željezne rude, boksit, olovo, cink i bakar. Zahvaljujući takvom prirodnom bogatstvu, davno su napravljeni temelji za razvoj različitih industrijskih grana u ovom sektoru.

Razvoj BiH u sastavu bivše Jugoslavije (SFRJ) temeljio se na širenju i unaprjeđenju prerađivačke industrije, u čemu su ključnu ulogu imale industrije sa srednjom i višom dodanom vrijednošću u ukupnoj proizvodnji. Ključne industrije su bile rudarstvo, crna metalurgija, proizvodnja električne energije, metaloprerađivačka industrija, mašingradnja, proizvodnja prijevoznih vozila i proizvodnja električnih mašina, gdje su posljednje četiri činile jednu četvrtinu¹ BDP-a BiH u predratnom periodu.

U periodu nakon 1995. godine, metalni sektor BiH je bio devastiran, sa zastarjelom tehnologijom, uništenim kapacitetima, nedostajućom radnom snagom, problemom državnog vlasništva bez strategije obnove i razvoja, izgubljenim izvoznim tržištima itd. U prvim poslijeratnim studijama inostranih istraživačkih organizacija, navedeno je da je...”metalni sektor u lošem stanju, sa starom opremom, ograničenom mogućnošću dostizanja investicionog nivoa potrebnog za poboljšanje produktivnosti, te malo dostupnih sirovina”². Studije su rađene kao osnova za potencijalne

direktne investicije, koje su ovom sektoru u tom periodu bile prijeko potrebne. U ovom periodu domaća privreda uslijed skupe cijene kapitala³ nije mogla sama finansirati nabavku opreme i repromaterijala, a organizacija države u dva entiteta i Brčko distrikt i podjela bh. ekonomije imala je za posljedicu potpunu razgradnju unutrašnjeg tržišta gdje je obavljanje proizvodnje bilo znatno otežano.

Nakon uvođenja jedinstvene bh. valute te usvajanja Zakona o politici stranih direktnih ulaganja u BiH (Službeni glasnik BiH, 1998.) strani investitori su prepoznali mogućnosti koje metalni sektor BiH nudi. Kroz proces privatizacije, pronalaženjem strateških partnera, osigurana su jeftinija finansijska sredstva po povoljnijim uvjetima i osigurana tržišta u inostranstvu, nakon čega se ovaj sektor počinje obnavljati. Restrukturiranje državnih firmi u metalnom sektoru uglavnom je učinjeno putem privatizacije, što je doprinijelo povećanju direktnih stranih ulaganja, a mnoge su kompanije uključene u mreže transnacionalnih kompanija. Metalni sektor je privukao veoma respektabilne globalne kompanije, kao što su VW, Mittal Steel, Citroen, Man-Hummel, Ispaat itd., ali i one regionalne: CIMOS, Prevent, TLM, što je za posljedicu ima-

lo uključivanje metalnog sektora BiH u proces globalizacije. Uz razvoj velikih globalnih firmi, pojavljuju se i manji preduzetnici koji imaju značajan lokalni utjecaj na razvoj ovog sektora.

Posmatrajući stepen proizvodnje, metalni sektor BiH se može podijeliti na dva nivoa - na proizvode niže dodane vrijednosti ili više dodane vrijednosti u procesu proizvodnje:

- Prvu grupu čini proizvodnja baznih metala i njihovih proizvoda
- Drugu grupu čini proizvodnja proizvoda više dodane vrijednosti:
  - Autoindustrija (proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica)
  - Elektroindustrija (proizvodnja električnih mašina i aparata)
  - Proizvodnja proizvoda od metala, osim mašina i uređaja
  - Proizvodnja mašina i uređaja

Najveće izvozno tržište metalnog sektora BiH je tržište EU. EU je najveći potrošač i jedan od glavnih proizvođača metala u svijetu. Geografska lokacija BiH, liberalizacija trgovine, niže cijene električne energije, jeftinija radna snaga, domaći energetske izvori, rudnici i slično su neki od elemenata koje partneri iz EU vide kao šansu za ulaganje i saradnju sa bh. firmama. Međutim, mašinski park većine proizvođača u BiH je zastario. Nisu zastupljeni moderni obradni centri, nedostaju poslovni inkubatori, manjka klastera, a sve to bi se

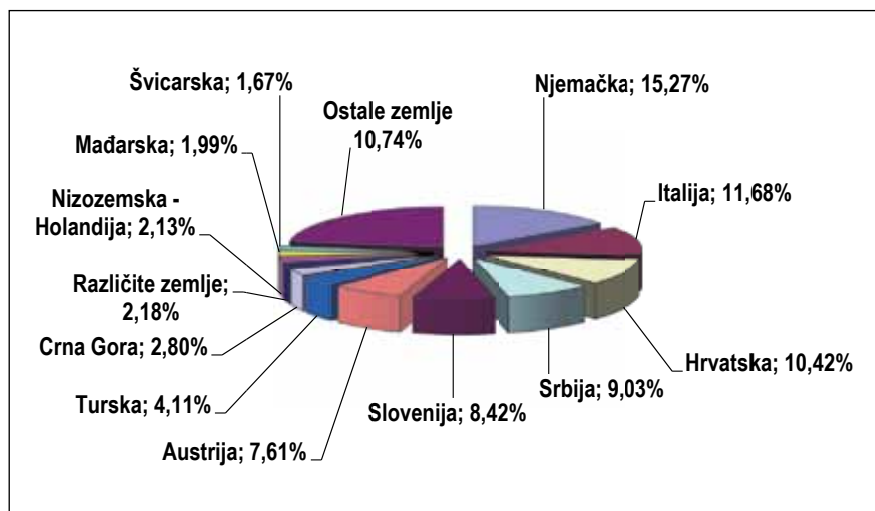
¹ Zavod za statistiku BiH, Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine 1992., Sarajevo

² USAID (United States Agency for International Development): Incijativa za konkurentnost klastera –Faza 1. Izvještaj, juni 2002. godine

³ Prosječna godišnja kamatna stopa u BiH 1998. godine iznosila je oko 55%.

Izvoz metalnog sektora BiH u periodu 2012.-2016. godine

Nazivi grupa proizvoda	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Metali i njihovi proizvodi	1.934.486.570	1.800.071.389	1.771.336.987	1.667.591.096	1.651.138.242
Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi, nuklearni reaktori; dijelovi	544.122.998	600.545.832	651.145.437	647.230.210	681.361.147
Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi	291.436.717	319.245.101	370.036.169	444.216.145	462.899.923
Vozila i njihovi dijelovi	353.517.835	307.027.940	368.551.974	349.022.527	368.033.918
Oružje i municija; njihovi dijelovi	79.029.303	63.705.765	93.875.855	138.898.132	171.194.521

moglo urediti da resorna ministarstva oba entiteta donesu sektorsku strategiju, sa osnovnim ciljem reindustrijalizacije kako bi se unaprijedio metalni sektor BiH.

Metalna industrija zauzima ključno mjesto u strukturi industrije i privrede svake industrijski razvijene zemlje. Najrazvijenije zemlje imaju vrlo visoko učešće industrije prerade metala u ukupnoj privrednoj strukturi zemlje, osobito u strukturi izvoza. Metalna industrija ima vrlo značajnu ulogu u modernizaciji proizvodnje u ostalim privrednim granama: poljoprivredi, građevinarstvu, prometu, tekstilnoj industriji, industriji papira i celuloze, preradi drveta, rudarstvu, prehrambenoj industriji, energetici itd., te u poboljšanju strukture izvoza u pravcu proizvoda viših oblika prerade. Najviši oblici prerade nalaze se kod proizvoda mašinogradnje, gdje tehničko-tehnološki nivoi ovih proizvoda, CNC obradni sistem (Computer Numerical Control), fleksibilni proizvodni sistemi (FPS), alati i inteligentni proizvodni sistemi direktno utječu na tehnološki razvoj industrije u cjelini.

U BiH metalni sektor ima veliku ulogu u strukturi bruto domaćeg proizvoda, zapošljavanju te kreiranju izvoza iz BiH tako što direktno utječe na vanjsko-trgovinski bilans zemlje. Prema broju zaposlenih, u metalnom sektoru djeluju 23 velika preduzeća (preko 250 zaposlenih), od čega četiri preduzeća imaju preko 500 zaposlenih (ARCELORMITAL ZENICA, ALUMINIJ MOSTAR, BIRA BIHAĆ i REMONT-MONTAŽA TUZLA) i sve su to prijeratne kompanije koje su djelimično ili u cijelosti privatizirane. Značajan broj je malih i srednjih preduzeća, posebno u namjenskoj i autoindustriji.

U posljednjih deset godina, automobilska industrija Bosne i Hercegovine (proizvodnja metala, prerada metala, izrada alata, prerada plastike, mašinski i elektroinženjering i tekstilni proizvodi za industriju autodijelova) doživjela je dinamičan razvoj i postala je snažno izvozno orijentirana, izvozeći u prosjeku 90% svoje proizvodnje diljem svijeta. Bh. preduzeća iz automobilske sektora proizvode širok spektar dijelova i komponenti.

Posmatrajući vrijednost izvoza iz BiH po godinama, uočavamo tendenciju rasta izvoza svih proizvoda osim izvoza metala i njihovih proizvoda, što može biti vezano za tržišnu cijenu metala u datoj godini.

Najznačajnije izvozno tržište Bosne i Hercegovine je EU, gdje otpada preko 70% cjelokupnog izvoza.

Metalni i elektro sektor su najveći izvozni sektor BiH. Proizvodi od metala imaju značajan razvojni potencijal, ali još uvijek prednjači izvoz proizvoda sa niskom dodanom vrijednošću.

Za daljnji rast metalnog sektora i njegovu punu konkurentnost potrebne su investicije, bilo da se radi o direktnim investicijama, dugoročnim investicionim kreditima ili drugim odgovarajućim izvorima finansiranja.

Promocija stranih direktnih investicija u metalnom i elektro sektoru potrebna je ne samo zbog priliva kapitala za investiranje u podizanje produktivnosti kompanije ili širenje njenih kapaciteta nego i zbog priliva tehnologija i know-how znanja, upravljačkih vještina radi internacionalizacije poslovanja. Strane direktne investicije će pomoći domaćim kompanijama da se uključe u globalne poslovne i marketing mreže, čime će se podići konkurentnost bh. kompanija.

Osim investicija, neophodna je izgradnja i sistemskih integratora u zemlji i/ili uključivanje naših firmi u globalne tokove kako bi mogli proizvoditi finalne proizvode.

Belma Hasić ■

TURIZAM u Bosni i Hercegovini

Ukupno učešće putovanja i turizma u BDP-u u 2016. godini bilo je 2,54 milijarde KM (9,5 % od ukupnog BDP-a), a za 2017. godinu predviđen je rast od 6 %, odnosno za 2026. godinu je predviđen ukupni udio putovanja i turizma 4,36 milijardi KM ili 11,8 % od BDP-a.

U posljednjih dvadesetak godina, turizam se razvio u važan čimbenik u kontekstu održivog razvoja. Moderni turizam se odlikuje sve većim brojem turista i otkrivanjem novih turističkih destinacija.

Prema podacima Svjetske turističke organizacije (UNWOT), učešće svjetskog turizma u bruto društvenom proizvodu (BDP) je 10 %, dok je svaki jedanaesti zaposleni angažiran u sektoru turizma i usluga.

Prognoze UNWTO-a je da će broj turista do 2030. godine doći do 1,8 milijardi.

Ovi podaci pokazuju da, usprkos geopolitičkim, prirodnim i ekonomskim izazovima, turizam konstantno ima pozitivan trend koji doprinosi ekonomskom razvoju i zapošljavanju.

Turistički sektor u Bosni i Hercegovini predstavlja jedan od sektora koji pokazuju brzi rast.

Podaci WTTC-a za BiH

Izravni udio* putovanja i turizma u BDP-u BiH u 2016. godini bio je 707,5 miliona KM (2,7 % od ukupnog BDP-a).

Prognoze WTTC-a za 2017. godinu su porast za 5,8 %. Njihova projekcija za 2026. godinu je da će udio turizma i putovanja u BiH biti 1,19 milijardi KM.

Ukupno učešće** putovanja i turizma u BDP-u u 2016. godini bilo je 2,54 milijarde KM (9,5 % od ukupnog BDP-a), a za 2017. godinu predviđen je rast od 6 %, odnosno za 2026. godinu je predviđen ukupni udio putovanja i turizma 4,36 milijardi KM ili 11,8 % od BDP-a.

Bosna i Hercegovina posjeduje impresivne mogućnosti za razvoj turizma i resurse kojih ima u izobilju, a koje je potrebno unapređivati i koristiti racionalno. Velika prirodna bogatstva zemlje daju joj jasnu konkurentnu prednost u sektoru ekoturizma. Ova kombinacija, kao i činjenica da je 65 % stanovništva ruralnog tipa, predstavlja potencijal Bosne i Hercegovine da postane vodeća ekoturistička destinacija u regiji. Planinski predjeli, bogatstvo rijekama, kao i nacionalni parkovi i parkovi prirode te bogata kulturno-povijesna baština predstavljaju potencijale za razvoj različitih oblika turizma u BiH.

Potencijali BiH

U BiH ima 24 zaštićena područja: 4 rezervata prirode, 3 nacionalna parka (Una, Sutjeska, Kozara), 12 spomenika prirode, 4 parka prirode - zaštićena pejzaža (Hutovo blato, Blidinje, Bijambare i Konjuh) i 1 područje za upravljanje resursima na ukupnoj površini od 104.962,71 hektara.

Zimski skijaški centri u Bosni i Hercegovini, posebno skijaške staze na Bjelašnici, Igmanu i Jahorini koje su koristili natjecatelji iz cijelog svijeta 1984. godine za vrijeme održavanja Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu, dobro su poznati u cijelom svijetu. Uz visok kvalitet i stalne snježne padavine od prosinca do ožujka, planine u Bosni i Hercegovini nude idealnu klimu za zimske sportove. Zahvaljujući svom zemljopisnom položaju, Jahorina ima veoma povoljnu klimu, sa temperaturama koje zime i ljeta čine ugodnim za boravak na ovoj planini.

Igman je pravo klimatsko lječilište i pogodan je za visinske pripreme sportaša, dok je Bjelašnica uz klasične alpske discipline u posljednje vrijeme atraktivna i za paraglajding. Još neka dobro

organizirana skijališta u BiH su i planine Vlašić i Čajuga na Kupresu.

Bosna i Hercegovina baštini bogato kulturno-povijesno nasljeđe, koje se temelji na srednjovjekovnim, osmanlijskim, austrougarskim i građevinama novijeg doba, bogomoljama svih etničkih skupina u BiH i bogatstvom opusa iz oblasti književnosti, filma i glazbe.

Događaji poput Sarajevo Film Festivala, Bašćaršijskih noći, Ljeta na Vrbasu, MESS-a, NAFF-a su sigurno najpoznatiji kulturni festivali u ovom dijelu Europe.

Burna prošlost i događanja kroz povijest dovela su na tlu Bosne i Hercegovine do stvaranja ambijenta u kome različite religije egzistiraju, proživaju se i nadopunjuju. U Bosni i Hercegovini postoje sakralni objekti svih velikih monoteističkih religija. Tako je u Bosni i Hercegovini, njenom glavnom gradu Sarajevu, u laganoj šetnji moguće obići hramove muslimana (Gazi Husrev-begovu džamiju), pravoslavaca (Sabornu crkvu), katolika (Katedralu Presvetog Srca Isusova) i Jevreja (Sarajevsku sinagogu). Najposjećenije svetište u BiH je svakako Međugorje - mjesto Gospina ukazanja.

U Bosni i Hercegovini se nalazi 16 regionalno poznatih banja, nastalih na izvorima ljekovitih voda. Danas se aktivno ulaže u moderniziranje svih banjaskih sadržaja kako bi se gostima mogla ponuditi kvalitetna banjaska usluga za samo dio cijene koja se nudi u susjednim europskim zemljama.

Turisti pored banjaskog, planinskog, kulturnog i ekoturizma sve teže odolijevaju adrenalinu kojeg u Bosni i Hercegovini ima u izobilju, preko mušičarenja na Plivi, gdje na dužini od 30 km postoje jedinstveni uvjeti za ribolov kakvi se rijetko sreću u ovim dijelima Europe, preko raftinga na Vrbasu, Drini, Uni i Neretvi.

U BiH postoje i zaštićeni UNESCO spomenici. Upisana dobra iz Bosne i Hercegovine na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine su Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu, područje Starog mosta starog grada Mostara, Stari most u Mostaru, a od srpnja 2016. godine 30 stećaka je uvršteno na listu svjetske baštine, 22 iz BiH, 3 iz Republike Srbije, 3 iz Crne Gore i 2 iz Republike Hrvatske.

Najveći broj stećaka podignut je u razdoblju između 13. i 16. stoljeća, a najznačajnija nekropola ovih spomenika smještena je u Radimlji kod Stoca, gdje se nalazi 133 veoma dobro očuvana stećaka.

I naravno, bosanskohercegovački i jadranski biser Neum, sa svojom razućenom obalom Bosni i Hercegovini daje štih Mediterana, sa bogatom turističkom ponudom tijekom cijele godine.

Mirko Bošković ■

POJMOVNIK EVROPSKIH INTEGRACIJA

EVROPSKE ZAJEDNICE

(EUROPEAN COMMUNITIES/COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES)

Pojam Evropske zajednice označava prve tri zajednice evropskih država: Evropsku zajednicu za uglj i čelik (1951./1952.), Evropsku ekonomsku zajednicu (1957./1958.) i Evropsku zajednicu za atomsku energiju (1957./1958). Ugovorom o Evropskoj uniji (1992./1993.) Evropska ekonomska zajednica preimenovana je u Evropsku zajednicu i postala je dio prvog stuba Evropske unije – stub Zajednica. Dio ovog stuba postale su i Evropska zajednica za uglj i čelik i Euratom. Nakon isteka Ugovora kojim je uspostavljena Evropska zajednica za uglj i čelik (Ugovor o Evropskoj zajednici za uglj i čelik 1951./1952.), 2002. godine nadležnosti koje je obuhvatala prenesene su na Evropsku zajednicu.

EVROPSKO PARTNERSTVO

(EUROPEAN PARTNERSHIP/PARTENARIAT EUROPÉEN)

Evropsko partnerstvo jedan je od instrumenata procesa stabilizacije i pridruživanja i služi kao svojevrsna kontrolna lista (checklista) prema kojoj se mjeri napredak zemalja zapadnog Balkana – potencijalnih kandidata u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Evropsko partnerstvo je dokument kojim se određuju ključni, kratkoročni (1-2 godine) i srednjoročni (3-4 godine) prioriteti aktivnosti zemlje u približavanju punopravnom članstvu u Evropskoj uniji. Ovi prioriteti definirani su kao politički kriteriji, ekonomski kriteriji i evropski standardi i odražavaju kriterije iz Kopenhagena (1993.). Evropsko partnerstvo naslanja se na redovni godišnji izvještaj o napretku zemlje u procesu stabilizacije i pridruživanja. Prioriteti se definiraju u skladu s realnim očekivanjima Evropske unije da je zemlja sposobna ispuniti ili ostvariti značajan napredak u njihovoj realizaciji, a prioriteti su prilagođeni potrebama svake zemlje pojedinačno. Ono također pruža i okvir za prepristupnu pomoć EU zemlji korisnici. Pomoć se usmjerava u skladu s prioritetima koje definira Evropsko partnerstvo i uvjetovana je njihovim ispunjavanjem. Evropska unija je Evropsko partnerstvo ponudila zemljama procesa stabilizacije i pridruživanja na Samitu u Solunu 2003. godine s ciljem produbljivanja odnosa sa zemljama zapadnog Balkana. Ono je inspirirano Prepristupnim partnerstvom, koje je bilo dio prepristupne strategije Evropske unije za pripremu zemalja kandidatkinja petog kruga proširenja za članstvo u Evropskoj uniji. Evropsko partnerstvo je sa svakom zemljom zapadnog Balkana uspostavljeno Uredbom Vijeća EU (EC) No 533/2004 22. marta 2004. Prvo Evropsko partnerstvo s Bosnom i Hercegovinom Vijeće EU usvojilo je 2004., drugo 2005. i treće 2007. godine.

Business Lens – besplatan dijagnostički alat dostupan malim i srednjim preduzećima

Kroz podršku savjetodavnim uslugama EBRD podržava preduzeća koja su većinski privatna i u većinskom bh. vlasništvu. Naravno, zbog ograničenosti sredstava postoji i određeni proces selekcije, ali procedure su jasne tako da proces analize i odobravanja projekata ne traje dugo.

Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) je već nekoliko godina aktivna s programom za preduzetnice. Program je aktivan u čak 18 zemalja, u Bosni i Hercegovini od 2012. godine. Program “Žene u biznisu Zapadnog Balkana” je lansiran u Bosni i Hercegovini krajem 2012. godine u cilju adekvatnijeg uključivanja žena preduzetnica u postojeće privredne tokove, jer se ovo pokazalo kao ključna komponenta za realizaciju punog ekonomskog potencijala svake zemlje. Program trenutno finansira Vlada Švedske kroz svoju Agenciju za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA). Kroz ovu specijalno definisanu inicijativu obezbjeđuju se i

kreditna sredstva preko partnerskih banaka za plasiranje u malim i srednjim preduzećima (MSP) kojima rukovode žene. Trenutno se radi s Unicredit bankom Banja Luka. Ostale komponente ovog programa obuhvataju davanje poslovnih savjeta, kao i organizaciju obuka i mentorskih sesija.

U okviru ponude su i Business Lens, besplatni online alat za samodijagnostiku poslovanja preduzeća kojima upravljaju žene. O programu i alatima popričali smo sa glavnim menadžerom projekta savjetovanje za mala i srednja preduzeća u EBRD-u Zihnijom Hasovićem.

Kako Business Lens može pomoći u biznisu?

„Business Lens je dio palete nefinansijskih instrumenata EBRD-a u okviru Programa za preduzetnice“, rekao je Zihinja Hasović te objasnio šta sve sadrži.

„Ovaj alat, koji je dio web stranice posvećene finansiranju preduzetnica (www.ebrdwomeninbusiness.com), može preduzetnicama pomoći da unaprijede svoje poslovanje kroz odgovore na ključna pitanja kao što su kako finansirati vlastiti biznis, razviti svoje poslovanje te kako usavršiti i unaprijediti vlastite liderske i upravljačke vještine.

Nakon popunjavanja upitnika, Business Lens će kreirati personalizirani izvještaj prikazujući rezultate poslovanja kao i objašnjenja kako se može dalje razvijati i financirati poslovanje. Staviti će pod povećalo 7 ključnih područja poslovanja: finansijsko upravljanje i učinak, poznavanje tržišta, marketing i prodaju, ljudske resurse, strategiju i organizaciju, upravljanje rizikom i procese. Potom će analizirati odgovore preduzetnica te pomoći u sagledavanju poslovanja iz potpuno nove perspektive, identificirajući prednosti poslovanja ali, što je još važnije, ukazujući na prilike za daljnji razvoj.“, pojasnio je Hasović i dodao da ovaj alat, ustvari, daje nepristrani pogled na poslovanje iz nekog drugog ugla, na objektivan, profesionalan i pregledan način.

„Možda će nekim preduzeticama biti interesantan i aspekt komparacije s drugim preduzećima. Business Lens daju mogućnost uvida „jačih“ i „slabijih“ aspekata poslovanja, kao i područja na kojima preduzeće treba nešto uraditi kako bi postiglo značajnija poboljšanja poslovnih rezultata“. Alat to omogućava kroz set slikovitih prikaza a ne samo putem brojeva. Izvještaj se može pogledati direktno na ekranu, preuzeti u PDF formatu, isprintati ili sačuvati u sistemu kako biste ga pogledali kasnije. Možete odlučiti da ove informacije podijelite sa svojim timom na sljedećem sastanku uprave ili sa kreditnim službenikom kako biste osigurali bankarski kredit.“, kazao je Hasović.

Da bi se alat mogao koristiti jedino je potrebno da preduzetnice naprave svoj jedinstveni korisnički profil na nave-

denoj web stranici te pokrenu Business Lens upitnik. Nakon popunjavanja upitnika, Business Lens će kreirati izvještaj prikazujući rezultate koje je korisnik dobio, kao i objašnjenje kako se može dalje razvijati i financirati taj konkretni biznis, bez obzira da li to značilo dobiti personalizirani savjet, pristup finansijskama kod jedne od EBRD partnerskih banaka, jačanje liderskih sposobnosti ili jednostavno upoznavanje drugih žena preduzetnica.

Program za preduzetnice pruža finansijske i savjetodavne usluge

Program za preduzetnice je, dakle, namijenjen svim preduzeticama u segmentu mikro, malih i srednjih poduzeća koje imaju stabilno poslovanje i potencijal za rast i razvoj, a sastoji se od dvije komponente – finansijske i nefinansijske.

Dok prva dolazi u obliku kredita za preduzetnice koje EBRD nudi preko partnerskih banaka, drugu nefinansijsku komponentu čini niz usluga namijenjenih jačanju kapaciteta i konkurentnosti poreuzetnica, kao što su korištenje usluga lokalnih konsultanata, business coaching, mentorstvo, treninzi te Business Lens.

„I finansijske, ali i nefinansijske usluge (u manjem ili većem procentu) subvencionirane su za krajnje korisnice, zahvaljujući donatoru. A o broju usluga koje nude preduzeticama ovisi prije svega njihova veličina i potencijal za razvoj.

Mikro preduzećima ili početnicama ćemo najprije ponuditi neki od naših

treninga kako bi se upoznale sa finansijskim upravljanjem, važnošću digitalnog marketinga ili liderstvom, a tek kad dovoljno ojačaju ponudit ćemo im korištenje neke od lokalnih usluga.“, naveo je Zihnija Hasović.

Treninzi u sklopu EBRD-ovog programa za preduzetnice

EBRD je dosad razvio seriju od pet treninga u sklopu programa za preduzetnice. Treninzi su četverodnevni i održavaju se u 2 dvodnevna modula, no između njih je minimalno dvije sedmice pauze. Edukacije (kao i Business Lens) su na lokalnom jeziku, a izvode ih treneri iz regije, dok je kurikulum razvila poznata njemačka konsultantska firma specijalizirana za ovu vrstu poslova.

„Nedavno smo završili seminar pod nazivom ‘Digitalni marketing’ za koji smo angažirali po jednog eksperta iz Hrvatske i Srbije da preduzeticama pomognu iskoristiti postojeća znanja iz marketinga kako bi korištenjem interneta došle do potrošača i kupaca, ali i razvile strategije poslovanja koje uključuju online poslovanje i online marketing, iskoristile internet stranicu u svom poslovanju te prepoznale značaj društvenih mreža za biznis. Za septembar planiramo seminar pod nazivom ‘Ključevi finansijskog menadžmenta’.

Savjetodavne usluge EBRD-ovog programa za preduzetnice

Kroz podršku savjetodavnim uslugama EBRD podržava preduzeća koja su većinski privatna i u većinskom bh. vlasništvu. Naravno, zbog ograničenosti sredstava postoji i određeni proces selekcije, ali procedure su jasne tako da proces analize i odobravanja projekata ne traje dugo.

„Kao i svi donatorski programi, EBRD ne podržava kompanije iz sektora poput proizvodnje za vojsku, duhanske industrije, osiguranja, finansijskih usluga i kocke. Mi podržavamo veliki broj različitih projekata unapređenja poslovanja, poput implementacije softverskih rješenja (ERP, upravljanje dokumentima, industrijski itd.), inženjering rješenja (glavni projekat, arhitektonski projekti, tehnološke studije itd.), marketinga (istraživanje tržišta, dizajn pakovanja, web shop itd.), unapređenja organizacije, efikasnog korištenja resursa i slično.“

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

SEKTOR ZA EDUKACIJU

SEKTOR ZA EDUKACIJU Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine djeluje na području profesionalnog osposobljavanja i permanentnog obrazovanja s posebnim naglaskom na preduzetništvo i menadžment, sa ciljem da:

- Razvija i promovira preduzetništvo;
- Organizira i realizira konferencije i susrete;
- Povezuje ideje, novac i znanje;
- Razvija, promovira i izvodi programe preduzetničkog i menadžerskog osposobljavanja (seminari, radionice, okrugli stolovi, konferencije, stručni skupovi, in-house edukacija, licencirana osposobljavanja prema važećim nacionalnim i međunarodnim akreditacijama, projekti itd.).

www.komorabih.ba/ecos

EBRD

Bespovratna sredstva za podršku projekata poslovnog savjetovanja i konsultantskih usluga

EBRD Advice for Small Businesses (ranije poznat kao BAS) je objavio javni poziv za sufinansiranje poslovnih savjeta i konsultantskih usluga u malim i srednjim preduzećima. Vrijednost granta je u prosjeku 50% neto vrijednosti projekta sa maksimumom od 10.000 eura.

POZIV SE ODNOSI NA PROJEKTE IZ SLJEDEĆIH OBLASTI:

SOFTWARESKA RJEŠENJA, ARHITEKTONSKA I INŽINJERING RJEŠENJA, MARKETING I UNAPREĐENJE PRODAJE, UNAPREĐENJE ORGANIZACIJE I PROIZVODNJE, UNAPREĐENJE FINANSIJSKOG UPRAVLJANJA, EFIKASNO KORIŠTENJE ENERGIJE I ZAŠTITA OKOLINE, STRATEŠKO PLANIRANJE, STUDIJE IZVODLJIVOSTI

Kriteriji za preduzeća: Mala i srednja preduzeća od 10 do 250 zaposlenih, većinsko privatno vlasništvo, sa većinskim bh. domaćim vlasništvom, posluju najmanje 2 godine, preduzeća sa potencijalom rasta, u fokusu su proizvodna i/ili izvozna orijentirana preduzeća.

Izuzetak: Vojna, duhanska industrija, osiguranje, bankarski sektor, finansijske usluge i kocka.
Konačnu odluku o svakoj aplikaciji donosi EBRD Advice for Small Businesses.

Kontakt:

EBRD Advice for Small Businesses
Fra Anđela Zvizdovića 1, UNITIC Toranj B/15; 71 000 Sarajevo; Bosna i Hercegovina
Tel: +387 (33) 257 919; Fax: +387 (33) 295 069
E-mail: cureab@ebrd.com; knowhowbasbih@ebrd.com;
www.ebrd.com/knowhow

BiH prva označava hranu bez GMO- a

Kako bi se potrošačima omogućila sloboda izbora hrane, Bosna i Hercegovina je prva od 14 zemalja koje su uključene u "Dunav soja inicijativu" uspostavila standard za praćenje proizvodnje, kontrolu i sustav certificiranja i označavanja proizvoda oznakom „bez GMO“ (GMO-free), koji se može primjenjivati na proizvode na bazi biljaka, prerađevina i proizvode životinjskog podrijetla.

Standardom za utvrđivanje procesa proizvodnje i označavanja hrane proizvedene bez genetski modificiranih organizama, kojega je Bosna i Hercegovina uspostavila u formi Smjernica, uređuju se uvjeti za hranu čije označavanje, prezentiranje, oglašavanje i poslovna dokumentacija ukazuju na to da je proizvedena bez korištenja GMO-a ili proizvoda koji su nastali ili se sastoje od njih. Za proizvode koji nose oznaku "bez GMO" upotreba genetski modificiranih organizama ili njihovih sastojaka je zabranjena, kao i korištenje vitamina, aroma, enzima i drugih prehranbenih aditiva koji su napravljeni uz uporabu genetski modificiranih mikroorganizama. Također, u hrani za životinje nije dozvoljeno korištenje genetski modificiranih biljaka.

Radi se o dobrovoljnom standardu, koji subjektima u poslovanju s hranom koji se odluče za ovaj način certificiranja proizvoda donosi određene prednosti, kao što su npr. prepoznatljivost kod potrošača, od kojih se 90% njih koji su bili obuhvaćeni istraživanjem GIZ-a izjasnilo da žele da svako pojedinačno pakiranje mlijeka, jaja ili mesa sadrži informaciju o tome da li su životinje

hranjene genetski modificiranom hranom za životinje. Prema trenutno važećem zakonodavstvu u Europskoj uniji i u Bosni i Hercegovini, za proizvode životinjskog podrijetla, kao što su gore spomenuti, nije obvezno označavanje ukoliko je za ishranu životinja korištena genetski modificirana hrana za životinje.

U procesu certificiranja proizvoda s oznakom "bez GMO" ključni su subjekti u poslovanju s hranom i njihova poslovna odluka o tome da li žele da hrana koju proizvode nosi navedenu oznaku. Usvojenim standardima omogućena je, pored pojedinačne, i skupna certifikacija, koja može uključivati i nekoliko proizvođača, npr. farmeri koji isporučuju mlijeko, mljekari mogu biti skupno certificirani, bez individualne certifikacije svakog pojedinačnog proizvođača. U tom slučaju, certifikat se izdaje samo voditelju projekta. Također je veoma značajna uloga certifikacijskih tijela koja provode inspekciju s ciljem kontrole i certifikacije usuglašenosti sa značajkom „bez GMO“.

Certifikaciju i kontrolu usuglašenosti proizvoda s oznakom „bez GMO“ provode certifikacijska tijela, koja mo-

raju posjedovati valjanu akreditaciju u skladu sa standardom ISO 17065. Certifikacijska tijela i klijent trebaju sklopiti ugovor o kontroli, koji obuhvaća sva prava i obveze objiju strana u cilju osiguranja sveobuhvatnog nadzora.

Rukovoditelji i/ili gospodarski subjekti koji plasiraju hranu sukladno Smjernicama utvrđenom opisu na tržištu trebaju osigurati odgovarajuće dokaze za praćenje poštivanja postavljenih pravila definiranih Smjernicama. To podrazumijeva dokumentaciju o pripremi, tretiranju, preradi i miješanju hrane ili hrane za životinje kojom se potvrđuje da su ispoštovani propisani zahtjevi u pogledu korištenja ove tvrdnje.

Nakon što je Tehnička radna skupina sačinjena od predstavnika nadležnih institucija iz Bosne i Hercegovine, uz podršku Savezne agencije za okoliš Austrije, Njemačke organizacije za međunarodnu suradnju (Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit – GIZ) i Inicijative Dunav soja, pripremila prijedlog za označavanje hrane proizvedene bez GMO-a i kontrole proizvodnje bez GMO-a temeljene na riziku, finalni tekstovi smjernica dostavljeni su zemljama dunavske regije radi primjene, naročito zemljama koje još nemaju vlastite nacionalne pristupe za označavanje i kontrolu proizvoda bez GMO-a.

“Smjernice za utvrđivanje procesa proizvodnje i označavanja hrane proizvedene bez genetski modificiranih organizama (GMO)” i “Smjernice za kontrolu proizvodnje bez genetski modificiranih organizama (GMO) temeljene na riziku” koje je, sukladno svojim ovlastima, donio direktor Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine, dostupne su zajedno s odgovarajućim brošurama za potrošače i proizvođače na službenoj web stranici Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine (www.fsa.gov.ba).

REFERENCE / KONTAKTI:
Standarde možete pronaći na web stranici
Agencija za sigurnost/bezbjednost hrane BiH
www.fsa.gov.ba/fsa/potreba-za-donsenjem-smjernica
ili www.fsa.gov.ba

AGENCIJA ZA SIGURNOST HRANE
BOSNE I HERCEGOVINE

Do kraja ove godine 4G mreža, do početka iduće druga faza digitalizacije u BiH!

Ministar komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine mr. Ismir Jusko u ekskluzivnom i iscrpnom intervjuu za „Infokom“ odgovorio je na nekoliko značajnih pitanja iz oblasti komunikacija, oblasti u kojoj se u posljednjih nekoliko godina dešavaju značajni pomaci naprijed, s ciljem da naša država ne zaostane u uvođenju novih tehnologija i dostigne evropske standarde u procesu integracija u Evropsku uniju.

U intervjuu za glasnik VTK, ministar Jusko detaljno je opisao aktivnosti Ministarstva na čijem je čelu u procesu digitalizacije, uvođenju 4G mreže, koja bi građanima omogućila bržu komunikaciju i pristup internetu, kao i o donošenju strateških dokumenata u IKT sektoru, koji će u bliskoj budućnosti svakako biti jedan od najatraktivnijih i najprofitabilnijih privrednih sektora u Bosni i Hercegovini.

Dokle se odmaklo sa procesom digitalizacije zemaljskog RTV signala u BiH?

“Bosna i Hercegovina kontinuirano usmjerava svoje aktivnosti na provođenju reforme sektora javnog emitiranja. Da bi se osigurala uspješna provedba reformi u ovoj oblasti, na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine potrebno je uspostaviti novu infrastrukturu sistema, tako što će se izgraditi novi sistem digitalnog emitiranja u skladu sa frekventnim planom za digitalno emitiranje „Ženeva 2006“ koji je usvojen i planiran u ITU-u (Međunarodna telekomunikaciona unija) a koji je BiH ratificirala 2008. godine. Akcionim planom Evropskog partnerstva i Sporazumom o stabilizaciji i

pridruživanju, reforma sektora javnog emitiranja, a što podrazumijeva digitalizaciju, identificira se kao srednjoročni prioritet Bosne i Hercegovine i jedan od strateških ciljeva Ministarstva komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine.

Javni RTV servisi u Bosni i Hercegovini imaju centralnu ulogu u procesu digitalizacije zbog vlastite društvene uloge i njihov signal mora biti dostupan građanima na svakoj lokaciji u Bosni i Hercegovini.”

Šta je u proteklom periodu uradila Bosna i Hercegovina u ovoj oblasti?

“Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, u saradnji sa Regulatornom agencijom za komunikacije Bosne i Hercegovine i Javnim RTV servisima u Bosni i Hercegovini (BHRT, RTRS i RTV FBiH), je u proteklom periodu izradilo sve potrebne projekte za proces digitalizacije koje je usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, a Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je:

- uvrstilo proces digitalizacije u Višegodišnje kapitalne investicije Bosne i Hercegovine i

- osiguralo kompletna finansijska sredstva za realizaciju procesa digitalizacije u iznosu od 36.934.000,00 KM, dok su javni RTV servisi u Bosni i Hercegovini (BHRT i RTRS) do sada, iz vlastitih sredstava, uložili više od 1.000.000 KM za pripremu infrastrukture kako bi se mogla ugraditi oprema za digitalnu mrežu za Prvu fazu.

Proces digitalizacije je podijeljen u više faza:

- Prva faza podrazumijeva pokrivanje digitalnim signalom tri digitalne oblasti u Bosni i Hercegovini,

- Druga faza podrazumijeva pokrivanje digitalnim signalom preostalih šest digitalnih oblasti u Bosni i Hercegovini i povezivanje digitalne mreže sa zemljama u okruženju i

- Treća faza podrazumijeva pokrivanje digitalnim signalom svih lokacija u Bosni i Hercegovini koje, zbog konfiguracije terena, nisu pokrivena u Prvoj i Drugoj fazi i nabavku SetTopBoksova za stanovništvo kako bi se prevazišla digitalna podijeljenost.

Prva faza procesa digitalizacije je završena i od oktobra 2016. godine se emitira digitalni signal u digitalnim oblastima Sarajeva, Banje Luke i Mostara, dok je za Drugu fazu u toku tender (otvoreni međunarodni poziv) za nabavku opreme. S obzirom na to da standard opreme – DVB-T2 za proces digitalizacije omogućava veliki kapacitet prijenosa i isporuke signala (u devet digitalnih oblasti je po šesnaest kanala) i da pored javnih RTV servisa digitalnu mrežu mogu koristiti i ostale RTV stanice u Bosni i Hercegovini, građanima u Bosni i Hercegovini se omogućava praćenje više televizijskih programa i širok izbor sadržaja.

Očekivani rok završetka Druge faze procesa digitaliza-

cije je prvi kvartal 2018. godine, a kompletnan proces digitalizacije u periodu četvrti kvartal 2018. - prvi kvartal 2019. godine.”

Kada možemo očekivati uvođenje 4G mreže?

“Vijeće ministara Bosne i Hercegovine na 102. sjednici, održanoj 23. 5. 2017. godine, donijelo je Odluku o usvajanju Politike sektora elektronskih komunikacija BiH za period 2017.-2021. godine i Akcioni plan Politike sektora elektronskih komunikacija BiH za period 2017.-2021. godine.

U narednom periodu Vijeće ministara Bosne i Hercegovine ima obavezu da donese Odluku o izdavanju LTE (4G) dozvola licenciranim mobilnim operatorima u Bosni i Hercegovini, cijeni, načinu i postupku plaćanja dozvola, kao i namjeni uplaćenih sredstava, koju će pripremiti Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine i Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, u saradnji sa entitetskim resornim ministarstvima. Ova odluka će se donijeti do kraja 2017. godine.

Telekom operatori imaju obavezu pripremiti tehničko-tehnološke uvjete, što znači da pripreme mrežu za 4G, dok će Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine, u saradnji sa nadležnim institucijama u Bosni i Hercegovini, definirati opsege RF spektra koji će biti namijenjeni za mrežu 4G te pripremiti i izdati dozvole telekom operatorima za korištenje RF spektra.

Politikom nije definiran krajnji rok telekom operatorima za uspostavljanje 4G mreže, a u narednom periodu će Regulatorna agencija za komunikacije Bosne i Hercegovine taj rok precizirati. Izgradnja 4G mreže nije u nadležnosti Ministarstva komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, niti je ono radilo procjenu troškova za izgradnju 4G mreže. Sav trošak za izgradnju mreže

4G “pada” na teret telekom operatora i država ne izdvaja sredstva za ovaj projekat.”

Kada će se krenuti sa izradom Strategije razvoja informacionog društva i Akcionog plana razvoja informacionog društva?

“Vijeće ministara Bosne i Hercegovine na 100. sjednici održanoj, 4. 5. 2017. godine, donijelo je Odluku o usvajanju Politike razvoja informacionog društva Bosne i Hercegovine za period 2017.-2021. godine („Službeni glasnik BiH“, br. 42/17).

Na osnovu Politike razvoja informacionog društva u Bosni i Hercegovini za period 2017.-2021. planirana je izrada Strategije razvoja informacionog društva u Bosni i Hercegovini koja će u detalje razraditi aktivnosti po programima/stubovima iz Politike i kao takva predstavljati ključni strateški dokument - vodilju za dalje pravce razvoja IKT-a u Bosni i Hercegovini. To su sljedeći programi:

- Uspostavljanje jedinstvenog digitalnog tržišta;

- Uspostavljanje okvira interoperabilnosti i standarda;

- Poticanje povjerenja i sigurnosti;

- Uspostavljanje brzog i ultrabrzog pristupa Internetu;

- Potjecanje razvoja softverske industrije, kao i ulaganja u istraživanje i inovacije;

- Jačanje digitalne pismenosti, znanja i eUključivanja;

- Primjena IKT-a u rješavanju ključnih izazova društva Bosne i Hercegovine.

Paralelno sa izradom Strategije razvoja informacionog društva u Bosni i Hercegovini planirana je izrada Akcionog plana razvoja informacionog društva za period 2017.-2021. koji će pratiti Strategiju razvoja informacionog društva. Akcioni plan treba da sadrži sve konkretne provedbene korake, razvojne programe i projekte sa odgovarajućim opisima, nosioce aktivnosti, rokove, procjenu potrebnih resursa, kao i očekivane rezultate provedbe.

Imajući u vidu da je usvojena Politika razvoja informacionog društva Bosne i Hercegovine za period 2017.-2021. godine bila preduvjet za izradu Strategije i Akcionog plana razvoja informacionog

društva, planirano je da Ministarstvo počne sa izradom predmetnih dokumenata u prvom kvartalu 2018. godine.”

Koji su daljnji koraci u vezi s primjenom Zakona o elektronskom potpisu?

“U posljednjih godinu dana Ministarstvo komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine intenzivno radi na poslovima koji će omogućiti potpunu provedbu Zakona o elektronskom potpisu. U tom kontekstu, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Ministarstva komunikacija i prometa Bosne i Hercegovine, donijelo je odluku o usvajanju sljedećih podzakonskih akata:

- Pravilnik o bližim uvjetima za izdavanje kvalificiranih potvrda („Službeni glasnik BiH“, br. 14/17),

- Pravilnik o mjerama i postupcima upotrebe i zaštite elektronskog potpisa, sredstava za izradu elektronskog potpisa i sistema certificiranja („Službeni glasnik BiH“, br. 14/17),

- Pravilnik o evidenciji Certifikacionih tijela („Službeni glasnik BiH“, br. 14/17).

Kako bi Zakon o elektronskom potpisu mogao biti u potpunosti proveden, Ministarstvo planira do kraja godine

pripremiti i prosljediti Vijeću ministara Bosne i Hercegovine na usvajanje još dva neophodna podzakonska akta:

- Pravilnik o izdavanju vremenskog pečata i

- Pravilnik o registru certifikacionih tijela za izdavanje kvalificiranih elektronskih certifikata.

Pored navedenog, Ministarstvo je odlukom ministra imenovalo Radnu grupu za izradu novog Nacrta zakona o elektronskom potpisu koji je potrebno uskladiti sa Uredbom (EU) br.: 910/2014 Evropskog parlamenta i Vijeća o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja za elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu, jer je Direktiva 1999/93/EZ stavljena van snage, a na osnovu koje je urađen trenutno važeći Zakon o elektronskom potpisu. Predmetnom odlukom planirano je da se aktivnosti na izradi novog Nacrta zakona o elektronskom potpisu okončaju u IV kvartalu 2017. godine, te dostave Vijeću ministara Bosne i Hercegovine radi utvrđivanja prijedloga novog zakona.”

Koji su sljedeći koraci na polju izmjene zakonske regulative, a sa ciljem poboljšanja uvjeta poslovanja IKT kom-

panija u BiH?

“Oslanjajući se na evropski put za koji se Bosna i Hercegovina opredijelila, Politika razvoja informacionog društva je usklađena sa sedam strateških stubova razvoja IKT-a iz Digitalne agende za Evropu. Jedan od tih stubova odnosi se na primjenu IKT-a u rješavanju ključnih izazova bh. društva. Između ostalog, predmetnim strateškim stubom planirane su aktivnosti na izradi potrebnih izmjena postojeće legislative u cilju podsticanja razvoja IKT industrije, posebno u oblasti poreskih i carinskih sistema. Sve aktivnosti na analizi, izmjenama, kao i izradi nove zakonske regulative u cilju poboljšanja uvjeta poslovanja IKT kompanija u Bosni i Hercegovini bit će definirane Strategijom razvoja informacionog društva u Bosni i Hercegovini i Akcionim planom razvoja informacionog društva za period 2017.-2021. godine, a čiji je početak izrade planiran za prvi kvartal 2018. godine.”

*Intervju priredila
Smiljka Žuža ■*

Vrijeme je da Međunarodni transportni forum (ITF) osigura preraspodjelu nekorištenih baznih kvota CEMT dozvola?

Princip nivoa korištenja kvote morao bi biti i mjera za njeno redefiniranje, uz preraspodjelu neiskorištene bazne kvote na države koje imaju argumentiranu potrebu za povećanjem njihove kvote.

Dan uoči zasjedanja pro-ljetne generalne skupštine Međunarodne unije cestovnog transporta (IRU) u Ženevi, IRU Vijeće za međunarodni prijevoz tereta je, između ostalog, raspravljalo i o postojećem sistemu preraspodjele multilateralne kvote CEMT dozvola te odlučilo da pokrene inicijativu prema Međunarodnom transportnom forumu u Parizu (ITF) za promjenu trenutnih koeficijenata raspodjele bazne kvote CEMT, i to tako da se eliminiraju dozvole EURO 4 standarda, a povećaju koeficijenti za dozvole EURO 5 i EURO 6 standarda. Inicijativa je, svakako, hvale vrijedna, jer, iako su prije tri godine ustanovljeni koeficijenti za EURO 6, još uvijek je gotovo dvostruko veće opredjeljivanje određenog broja zemalja za dozvole EURO 4 nego za EURO 6, iako time umanjuju za dva i po puta broj dozvola koje će imati na raspolaganju. Takav „luksuz“ sebi mogu priuštiti samo one države koje imaju daleko veću baznu kvotu od potreba njihovih prijevoznika za dozvolama, a među kojima, svakako, nije Bosna i Hercegovina. Ona je u društvu zemalja koje imaju daleko veće potrebe prijevoznika od onoga što im bazna kvota daje, a koju ne samo da koriste u 100 % iznosu nego su prinuđene raspodjeljivati svoju baznu kvotu tako da dobiju što veći broj dozvola forsirajući više eko standarde, tj. EURO

5 i EURO 6. To je razlog zbog čega je, npr. siromašna Bosna i Hercegovina odmah iza Makedonije i Estonije po broju CEMT dozvola EURO 6 u 2017. godini, za čije korištenje je potrebno imati i najsavremenija vozila EURO 6 standarda (cijena jednog tegljača EURO 6 je u prosjeku 8 puta veća od cijene tegljača EURO 4).

Radi boljeg razumijevanja ovog pitanja, potrebno je pažljivo razmotriti podatke iz Tabele 1., objavljene u dokumentu ITF/TMB/TR(2016)9/REV, dostupnom na službenoj web stranici ITF-a.

Bolje upućenim u ovu oblast podaci iz tabele govore više od riječi i otvaraju niz pitanja. Nije problem jedino u još uvijek zadržanoj EURO 4 kategoriji, jer je i u ovoj godini napravljen ustupak Grčkoj kroz omogućavanje korištenja 75 dozvola EURO 3 standarda, iako se radi o važnoj inicijativi. Jednako je važno odlučno rješavanje pitanja kvota kojima raspolažu (a koje ne koriste) pojedine države članice (one su u prethodnoj tabeli osjenčene crvenom bojom). Princip nivoa korištenja kvote morao bi biti i mjera za njeno redefiniranje, uz preraspodjelu neiskorišten bazne kvote na države koje imaju argumentiranu potrebu za povećanjem njihove kvote.

Da se radi o „komforu“ nekorištenja kvote bez umanjjenja, govore i podaci iz Tabele 2., sačinjene na osnovu podata-

ka iz dokumenata koje objavljuje ITF na svojoj službenoj web stranici [ITF/TMB/TR(2012)10/PROV/A; ITF/TMB/TR(2013)11; ITF/TMB/TR(2014)10; ITF/TMB/TR(2015)11 i ITF/TMB/TR(2016)9/REV).

Kao što se vidi i iz Tabele 2., a imajući u vidu podatke iz Tabele 1., države članice ITF-a koje u 2017. godini nisu koristile, gotovo u pravilu, više od 50 % svoje kvote, to rade unazad 5 godina, iako im je (većini – ne svima) smanjivana kvota 2013. a zatim i 2014. godine. Ostaje nejasno zašto to nije učinjeno i 2015. i 2016. godine, jer se nekorišteni dio kvote preraspodjeljuje na države članice ITF-a koje koriste utvrđenu kvotu u cijelosti i koje imaju potrebe za većim brojem dozvola.

Zato je važno da pored eliminiranja EURO 4 kategorije dozvola dođe i do smanjenja kvota i preraspodjele umanjenog (nekorištenog) dijela kvota na ostale države članice. Na potezu je ITF, odnosno predstavnici ministarstava transporta država članice ITF-a. Bez rješavanja ova dva pitanja, niti je moguće izvršiti „normalnu“ raspodjelu CEMT dozvola, niti je moguće osigurati jednake uvjete pristupa međunarodnom transportnom tržištu na osnovu CEMT dozvole.

Zijad Sinanović ■

Tabela 1: Bazna kvota CEMT, neutrošeni dio bazne kvote, opredijeljeno razlamanje/preraspodjela bazne kvote po državama i broj CEMT dozvola u 2017. godini

Država	Bazna kvota	Neuroš. kvota	% neutroš. kvote	Razlamanje bazne kvote (E4+E5+E6)	(kvota x 5) Ukupan br. E4 dozvola	(kvota x 10) Ukupan br. E5 dozvola	(kvota x 12) Ukupan br. E6 dozvola	UKUPNO svih dozvola
A	16	0	0	0+16+0	0	96	0	96
AL	97	0	0	56+40+1	280	400	12	692
ARM	86	0	0	39+46+1	195	460	12	667
AZ	135	0	0	75+60+0	375	600	0	975
B	118	100	84,7	8+6+4	40	60	48	148
BG	187	0	0	0+179+8	0	1790	96	1886
BIH	129	0	0	0+108+21	0	1080	252	1332
BY	264	0	0	0+258+6	0	2580	72	2652
CH	93	47	50,5	16+15+15	80	150	180	410
CZ	186	8	4,3	60+107+11	300	1070	132	1502
D	229	0	0	203+26+0	1015	260	0	1275
DK	90	50	55,6	15+15+10	75	150	120	345
E	113	50	44,2	31+32+0	155	320	0	475
EST	139	0	0	25+85+29	125	850	348	1323
F	173	136	78,6	20+12+5	100	120	60	280
FIN	113	48	42,5	25+25+15	125	250	180	555
FL	21	18	85,7	1+1+1	5	10	12	27
GE	120	0	0	49+69+2	245	690	24	959
GR*	90	0	0	10+5+0	10	5	0	(75*)+15
H	141	0	0	14+113+14	70	1130	168	1368
HR	152	0	0	0+152+0	0	1520	0	1520
I	67	0	0	67+0+0	268	0	0	268
IRL	90	79	87,8	3+6+2	15	60	24	99
L	38	29	76,3	0+6+3	0	60	36	96
LT	169	0	0	153+10+6	765	100	72	937
LV	155	0	0	50+101+4	250	1010	48	1308
M	21	8	38,1	7+3+3	35	30	36	101
MD	149	0	0	0+149+0	0	1490	0	1490
MK	139	0	0	0+67+72	0	670	864	1534
MNE	56	0	0	0+56+0	0	560	0	560
N	90	54	60	12+12+12	60	120	144	324
NL	150	75	50	20+35+20	100	350	240	690
P	90	66	73,3	9+10+5	45	100	60	205
PL	318	0	0	183+130+5	915	1300	60	2275
RO	188	0	0	18+153+17	90	1530	204	1824
RUS	16	0	0	0+16+0	0	160	0	160
S	105	50	47,6	20+25+15	100	200	180	480
SK	153	0	0	103+50+0	515	500	0	1015
SLO	141	0	0	0+141+0	0	1410	0	1410
SRB	181	0	0	0+181+0	0	1810	0	1810
TR	610	0	0	0+610+0	0	6100	0	6100
UA	370	0	0	49+321+0	245	3210	0	3455
UK	102	73	71,6	12+12+5	60	120	60	240
Total:	6090	891	14,63		6658	34481	3744	44883

Tabela 2: Bazna kvota CEMT po državama i njeno (ne)korištenje od 2013. do 2017. godine

Država	2013.			2014.			2015.			2016.			2017.		
	Bazna kvota	Neurošena kvota	% neurošene kvote	Bazna kvota	Neurošena kvota	% neurošene kvote	Bazna kvota	Neurošena kvota	% neurošene kvote	Bazna kvota	Neurošena kvota	% neurošene kvote	Bazna kvota	Neurošena kvota	% neurošene kvote
A	16	0	0	16	0	0	16	0	0	16	0	0	16	0	0
AL	97	0	0	97	0	0	97	0	0	97	0	0	97	0	0
ARM	91	49	53,8	86	0	0	86	0	0	86	0	0	86	0	0
AZ	135	0	0	135	0	0	135	0	0	135	0	0	135	0	0
B	130	55	42,3	124	39	31,5	118	58	49,2	118	100	84,7	118	100	84,7
BG	177	0	0	182	0	0	187	0	0	187	0	0	187	0	0
BIH	127	0	0	128	0	0	129	0	0	129	0	0	129	0	0
BY	248	0	0	256	0	0	264	0	0	264	0	0	264	0	0
CH	103	53	51,5	98	49	50	93	47	50,5	93	47	50,5	93	47	50,5
CZ	181	0	0	186	0	0	186	0	0	186	7	3,8	186	8	4,3
D	229	0	0	229	0	0	229	0	0	229	0	0	229	0	0
DK	100	40	40	95	44	46,3	90	36	40	90	50	55,6	90	50	55,6
E	113	40	35,4	113	23	20,4	113	0	0	113	0	0	113	50	44,2
EST	139	0	0	139	0	0	139	0	0	139	0	0	139	0	0
F	192	102	53,1	182	72	39,6	173	92	53,2	173	136	78,6	173	136	78,6
FIN	119	65	54,6	113	28	24,8	113	33	29,2	113	48	42,5	113	48	42,5
FL	23	19	82,6	22	19	86,4	21	18	85,7	21	18	85,7	21	18	85,7
GE	120	0	0	120	0	0	120	0	0	120	0	0	120	0	0
GR	90	0	0	90	0	0	90	0	0	90	0	0	90	0	0
H	141	0	0	141	0	0	141	0	0	141	0	0	141	0	0
HR	180	0	0	150	0	0	152	0	0	152	0	0	152	0	0
I	67	0	0	67	0	0	67	0	0	67	0	0	67	0	0
IRL	100	80	80	95	80	84,2	90	70	77,8	90	78	86,7	90	79	87,8
L	42	26	61,9	40	20	50	38	29	76,3	38	29	76,3	38	29	76,3
LT	164	0	0	164	0	0	169	0	0	169	0	0	169	0	0
LV	149	0	0	152	0	0	155	0	0	155	0	0	155	0	0
M	23	11	47,8	22	0	0	21	0	0	21	7	33,3	21	8	38,1
MD	145	0	0	147	0	0	149	0	0	149	0	0	149	0	0
MK	137	0	0	138	0	0	139	0	0	139	0	0	139	0	0
MNE	56	0	0	56	0	0	56	0	0	56	0	0	56	0	0
N	100	55	55	95	50	52,6	90	38	42,2	90	54	60	90	54	60
NL	158	73	46,2	150	65	43,3	150	45	30	150	75	50	150	75	50
P	100	64	64	95	48	50,5	90	35	38,9	90	66	73,3	90	66	73,3
PL	283	0	0	301	0	0	318	0	0	318	0	0	318	0	0
RO	178	0	0	183	0	0	188	0	0	188	0	0	188	0	0
RUS	67	0	0	67	0	0	16	0	0	16	0	0	16	0	0
S	116	36	31	110	33	30	105	42	40	105	50	47,6	105	50	47,6
SK	150	0	0	150	0	0	153	0	0	153	0	0	153	0	0
SLO	139	0	0	140	0	0	141	0	0	141	0	0	141	0	0
SRB	177	0	0	179	0	0	181	0	0	181	0	0	181	0	0
TR	538	0	0	575	0	0	610	0	0	610	0	0	610	0	0
UA	337	0	0	354	0	0	370	0	0	370	0	0	370	0	0
UK	113	80	70,8	107	77	72	102	43	42,2	102	73	71,6	102	73	71,6
Total:	6090	848	13,92	6089	647	10,63	6090	586	9,62	6090	838	13,8	6090	891	14,63

Usklađivanje autobuskih redova vožnje

Imajući u vidu značaj postupka usklađivanja redova vožnje, kroz otvaranje novih ili izmjenu već postojećih linija, proširenje tržišta, omogućavanje putnicima putovanja u više destinacija ili više polazaka u istu destinaciju, Komora je poduzela niz aktivnosti da se zahtjevi prijevoznika rješavaju transparentno i efikasno, uz strogo poštivanje Zakona o upravnom postupku Bosne i Hercegovine.

Postupak usklađivanja međunarodnih i međuentitetskih autobuskih redova vožnje prenesen je na Vanjskotrgovinsku komoru Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Komora) na osnovu člana 47. stav 2. Zakona o međunarodnom i međuentitetskom cestovnom prijevozu („Službeni glasnik BiH“, broj 01/02 i 14/03) i Pravilnika o usklađivanju i registraciji međunarodnih i međuentitetskih autobuskih redova vožnje („Službeni glasnik BiH“, br. 77/14 i 7/15), (u daljnjem tekstu: Pravilnik).

Do donošenja Pravilnika, poslove usklađivanja međunarodnih i međuentitetskih autobuskih redova vožnje obavljalo je Ministarstvo komunikacija i transporta Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ministarstvo). U skladu sa tada važećom legislativom, postupak usklađivanja redova vožnje trebao je da se obavlja jedanput godišnje. Posljednje usklađivanje međunarodnih autobuskih redova vožnje, na osnovu javnog poziva

Ministarstva iz 2004. godine, obavljeno je na Vlačiću u julu 2005. godine, dok se postupak usklađivanja međuentitetskih autobuskih redova vožnje zvanično nikada nije proveo.

Od dana stupanja na snagu Pravilnika, prijevoznici su, shodno odredbama Pravilnika, odmah imali mogućnost podnošenja zahtjeva za usklađivanje redova vožnje, koji su se trebali rješavati u rokovima definiranim Pravilnikom, međutim, Ministarstvo je 27. 11. 2014. godine, uz dopis broj: 05-29-5-3422/14, dostavilo Komori ukupno 781 zahtjev za usklađivanje međunarodnih redova vožnje (koji su zaprimljeni u Ministarstvu u 2013. godini, a za koje postupak nije okončan), sa naznakom da je rješavanje navedenih zahtjeva prioritet u radu Komore.

Imajući u vidu značaj postupka usklađivanja redova vožnje, kroz otvaranje novih ili izmjenu već postojećih linija, proširenje tržišta, omogućavanje putnicima putovanja u više destinaci-

ja ili više polazaka u istu destinaciju, Komora je poduzela niz aktivnosti da se zahtjevi prijevoznika rješavaju transparentno i efikasno, uz strogo poštivanje Zakona o upravnom postupku Bosne i Hercegovine.

Rješavanje zahtjeva

Od dana primjene Pravilnika do 20. 6. 2017. godine ukupno je zaprimljeno 2.426 zahtjeva za usklađivanje redova vožnje, od toga 2.149 zahtjeva za usklađivanje međunarodnih redova vožnje i 277 zahtjeva za usklađivanje međuentitetskih redova vožnje.

Od ukupnog broja zahtjeva, pravosnažno je okončano 1.923 zahtjeva (79,27%), od toga 1.775 zahtjeva za usklađivanje međunarodnih redova vožnje (82,60%) i 148 zahtjeva za usklađivanje međuentitetskih redova vožnje (53,43%).

U postupku usklađivanja trenutno se nalaze 503 zahtjeva za usklađivanje

redova vožnje (20,73%), od toga 374 zahtjeva za usklađivanje međunarodnih redova vožnje (17,40%) i 129 zahtjeva za usklađivanje međuentitetskih redova vožnje (46,57%).

Redovi vožnje za koje su izdata pravosnažna rješenja, kojima je usklađen red vožnje, objavljeni su u Elektronskom registru Rješenja o usklađenosti redova vožnje, i to: 698 međunarodnih redova vožnje i 30 međuentitetskih redova vožnje.

Problemi u vezi sa rješavanjem zahtjeva

Početni problem prilikom izdavanja prvostepenih rješenja bilo je različito tumačenje člana 60. Zakona o upravnom postupku BiH (u daljem tekstu: ZUP), pri čemu je Komora smatrala da nedostaci na redovima vožnje predstavljaju suštinske, a ne formalne nedostatke iz člana 60. ZUP-a.

Nadalje, članom 10. stav 3. i 4. Pravilnika propisano je da je Komora dužna odlučiti o zahtjevu za usklađivanje međunarodnog reda vožnje u roku od 30 dana, odnosno o zahtjevu za usklađivanje međuentitetskog reda vožnje u roku od 120 dana od dana objavljivanja reda vožnje na web stranici Komore.

S obzirom na to da je dopisom Ministarstva utvrđena obaveza Komori da u rad prioritarno uzme zahtjeve za usklađivanje međunarodnih redova vožnje iz 2013. godine, kao i da je Pravilnikom utvrđena obaveza Komori da vrši mjesečno otvaranje i objavljivanje novih prijedloga redova vožnje iz zahtjeva radi provođenja postupka usklađivanja, to Komora objektivno nije mogla ispoštovati gore navedene zakonske rokove.

Dodatni razlog nemogućnosti rješavanja ovih zahtjeva nalazi se i u činjenici da je članom 4. stav 3. i članom 5. stav 3. Pravilnika utvrđeno da svi zainteresirani prijevoznici mogu podnijeti prigovor na objavljeni prijedlog reda vožnje, u roku od 15 dana od dana objave. Imajući u vidu navedeno, Komora nije bila u mogućnosti da uzme u rad zahtjeve iz narednog mjeseca sve dok zahtjevi iz prethodnog mjeseca ne budu pravosnažno okončani (ovo je svakako u skladu i sa osnovnim načelom: prior in tempore, potior in iure).

Također, u praksi se pokazalo da važećim Pravilnikom nisu dovoljno razrađene procedure i postupak usklađivanja redova vožnje, što je uvjetovalo

Posebne napomene prijevoznicima

Analizirajući dosadašnje zahtjeve prijevoznika za usklađivanje redova vožnje, uočeno je da prijevoznici najčešće prave određene tehničke propuste, koji uveliko utječu na brzinu rješavanja zahtjeva za usklađivanje reda vožnje. Navedeni propusti se najčešće ogledaju u tome da zahtjev nije dostavljen u zatvorenoj koverti, da zahtjev nije dostavljen na propisanom obrascu (prilog 1. Pravilnika), da prijedlog reda vožnje nije ovjeren pečatom i potpisom prijevoznika, da red vožnje nije urađen u skladu sa važećim Daljinarom, niti su ispoštovani principi iz člana 9. pod a) i b) Pravilnika, prilikom projektiranja reda vožnje.

Kako bi se zahtjevi za usklađivanje redova vožnje rješavali što efikasnije, Komora sugerira prijevoznicima da posebno obrate pažnju na elemente opisane u tekstu prije dostavljanja zahtjeva sa prijedlogom reda vožnje na usklađivanje, kako bi se navedeni zahtjev, na obostrano zadovoljstvo, riješio u što kraćem roku, uz što manje troškova.

donošenje internih akata Komore, a sve u cilju jedinstvenog rješavanja zahtjeva i jednakog postupanja prema svim prijevoznicima.

Konkretne mjere koje su poduzete na otklanjanju problema, u cilju rješavanja zahtjeva

U skladu sa gore opisanim problemima, posebno u dijelu koji se odnosio na različito tumačenje člana 60. ZUP-a između prvostepenog i drugostepenog organa, Komora je postupila po uputama Ministarstva, sve redove vožnje na kojima su utvrđeni suštinski nedostaci tretirala kao formalne nedostatke, te podnosiocima zahtjeva dostavljala obavijesti o otklanjanju nedostataka. Na ovaj način, znatno je umanjen broj odbijenih zahtjeva, s obzirom da je većina prijevoznika u propisanom roku dostavila prijedloge redova vožnje sa otklonjenim nedostacima.

Također, obzirom da važećom legislativom nije bilo propisano postupanje sa redovima vožnje na kojima je izvršena ispravka, to je Komora putem instrukcija generalnog sekretara propisivala način rada sa ovim prijedlozima redova vožnje. Naime, kako je kroz dosadašnji postupak usklađivanja prijedloga redova vožnje sa ispravkom primijećeno da su pojedine ispravke na redovima vožnje bile formalnog karaktera, a da se drugima značajno mijenjao početni prijedlog reda vožnje, to se moralo pristupiti izradi Instrukcije kojom će se propisati jednoobrazan postupak po svim redovima vožnje sa ispravkom.

Posebno napominjemo da je Komora, u cilju rješavanja problematike usklađivanja redova vožnje, odr-

žala niz sastanaka sa predstavnicima Ministarstva, entitetskih ministarstava, vlade Brčko distrikta BiH, entitetskih komora i Komore Brčko distrikta BiH, nakon čega su nadležni entitetski organi prijedlog izmjena i dopuna Pravilnika prosljedili Ministarstvu.

Također, na osnovu prijedloga izmjena i dopuna Pravilnika, uručenog od Ministarstva, Komora je Ministarstvu dostavila i akt „Sugestije na Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o usklađivanju i registraciji međunarodnih i međuentitetskih autobuskih redova vožnje“.

Pored navedenog, Komora je pripremila i Nacrt izmjena i dopuna Pravilnika, koji je također upućen Ministarstvu.

Nijedan od gore navedenih prijedloga izmjena i dopuna Pravilnika Ministarstvo nije prihvatilo, te je postupak usklađivanja redova vožnje nastavljen po važećem Pravilniku.

Imajući u vidu da postupak usklađivanja međunarodnih redova vožnje nije provoden od 2005. godine, a da postupak usklađivanja međuentitetskih redova vožnje uopće nije provoden, da je Komora od dana primjene Pravilnika pravosnažno okončala 79,27% zaprimljenih zahtjeva, da je Komora uskladila 728 autobuskih linija, da se cjelokupan postupak obavlja krajnje transparentno i zakonito, poštujući sva načela upravnog postupka, uz uvažavanje interesa svih zainteresiranih strana u postupku, može se konstatirati da je prijenos ove javne ovlasti ispunio sva svoja očekivanja, na zadovoljstvo organa uprave, prijevoznika i krajnjih korisnika – putnika.

Mihrudin Mujkić
Dijana Polić

Garancija povjerenja u građevinarstvo i izgrađeno okruženje

Akreditacija svojim mehanizmima pomaže u zadovoljavanju potreba za pametnijom i sigurnijom gradnjom, pružajući garancije u pogledu zaštite na radu na gradilištima, kvaliteta i porijekla građevinskih proizvoda i materijala, energetske efikasnosti zgrada, kvaliteta projektantskih i arhitektonskih usluga, sigurnosti električnih i plinskih instalacija, kao i dugoročne održivosti zgrada.

U organizaciji Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine i Instituta za akreditiranje Bosne i Hercegovine, 9. juna 2017. godine obilježen je Svjetski dan akreditacije sa ovogodišnjom temom „Akreditacija: Garancija povjerenja u građevinarstvo i izgrađeno okruženje“. Ovogodišnja tema je posvećena akreditaciji u građevinskom sektoru, njenom značaju za preduzeća koja žele unaprijediti usluge, povećati zaradu i smanjiti troškove, te istovremeno smanjiti rizik.

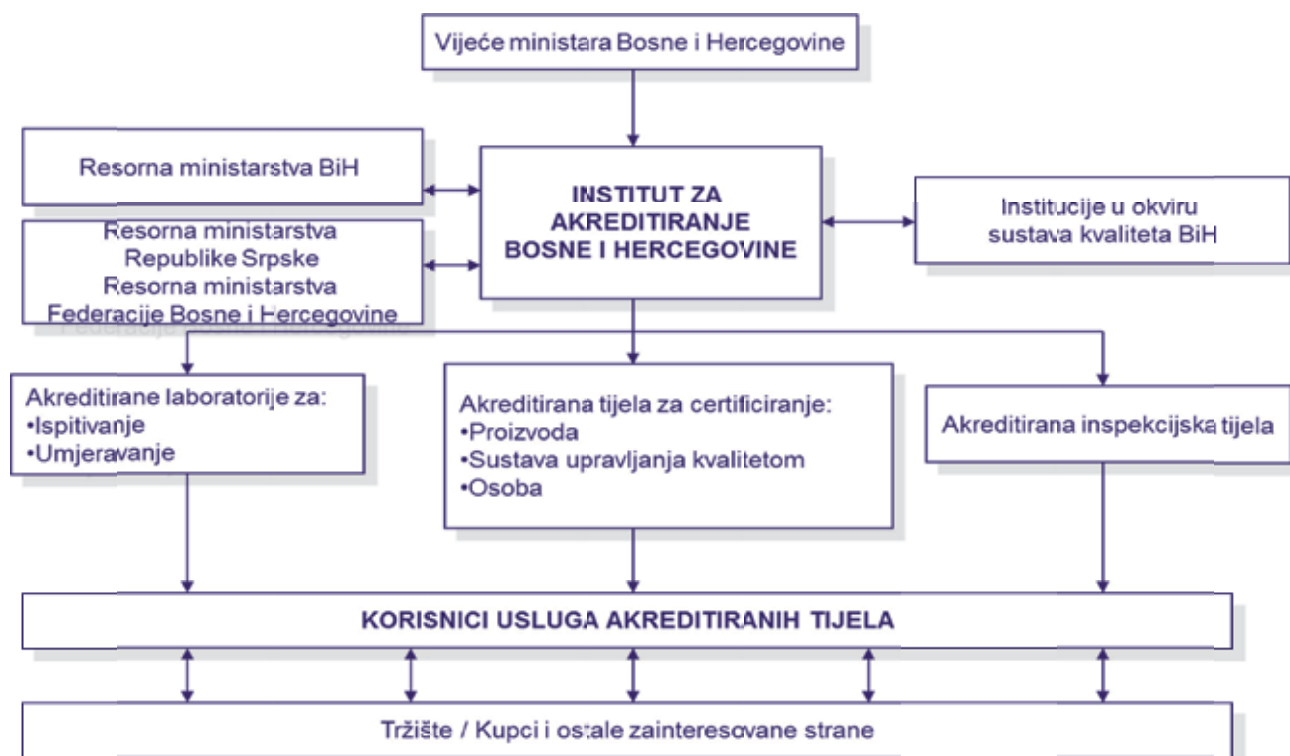
Obilježavanje Svjetskog dan akreditacije zajednički su pokrenuli

Međunarodni akreditacijski forum (IAF) i Međunarodna organizacija za saradnju u području akreditiranja laboratorija (ILAC), s ciljem upoznavanja javnosti sa značajem akreditacije.

Građevinski sektor je jako značajan za privredni razvoj, okoliš i stvaranje novih radnih mjesta. Zbog porasta stanovništva u svijetu, kao i razvoja urbane sredine, kontinuirano raste i potreba za gradnjom i građevinskim uslugama. Istovremeno se rapidno javljaju problemi smanjenja prirodnih resursa, dugoročne održivosti građevinskih projekata te utjecaja na okoliš, gdje akreditacija

ima važnu ulogu. Akreditacija svojim mehanizmima pomaže u zadovoljavanju potreba za pametnijom i sigurnijom gradnjom, pružajući garancije u pogledu zaštite na radu na gradilištima, kvaliteta i porijekla građevinskih proizvoda i materijala, energetske efikasnosti zgrada, kvaliteta projektantskih i arhitektonskih usluga, sigurnosti električnih i plinskih instalacija, kao i dugoročne održivosti zgrada.

Akreditaciju akreditiranih tijela na državnom nivou obavljaju instituti za akreditiranje, a svaka država može imati samo po jednu takvu instituciju. U

Slika 1. Struktura sistema akreditiranja BiH

(Izvor: Prezentacija - Željko Medak, direktor Instituta za akreditiranje BiH)

Bosni i Hercegovini akreditaciju obavlja Institut za akreditiranje BiH (BATA), osnovan Zakonom o osnivanju instituta za akreditiranje (Službeni glasnik BiH br. 10/02). Sistem akreditiranja u BiH zasniva se na Uredbi 765/20085 i Standardu EN ISO/IEC 17011. BATA-ini certifikati o akreditaciji u području ispitivanja, kalibracije i inspekcije su priznati u Evropi i cijelom svijetu. Akreditacijom se, u skladu sa međunarodnim standardima, utvrđuje tehnička kompetentnost, integritet i nepristranost organizacija koje pružaju usluge ocjenjivanja usklađenosti, kao što su ispitivanja, kalibracija i inspekcija.

Akreditirana tijela u BiH su prema skupu djelovanja, odnosno prema vrsti usluga koje pružaju podijeljena na ispitne laboratorije, certifikacijska tijela i inspekcijiska tijela. Od 2011. godine pa do danas broj akreditiranih tijela se značajno povećao, i to sa 41 na 100, od čega su 62 ispitne laboratorije, 1 medicinska laboratorija, 9 kalibracijskih laboratorija, 1 certifikacijsko tijelo i 27 inspekcijiskih tijela. Akreditirana tijela imaju široku paletu ispitnih proizvoda, od prehrambenih, životinjskih, građevinskih, metalnih, pa do nafte, otpadnih voda, mjernih instrumenata i sl.

Vanjskotrgovinska komora BiH, kao asocijacija privrednika sa teritorija cijele Bosne i Hercegovine, zajedno sa Institutom radi na upoznavanju privrednika sa standardima EU koji su im neophodni u njihovom daljnjem radu, ali i na informiranju nadležnih institucija o tome šta je sve potrebno uraditi kako bi proizvodi iz Bosne i Hercegovine bili na tržištu Evropske unije i ostatka svijeta.

Za privredna društva u BiH važna je akreditacija zbog lakšeg plasmana proizvoda na strana tržišta, ali i za inspekcijiska tijela.

Akreditacija i korištenje akreditiranih tijela za ocjenjivanje usklađenosti može pomoći kompanijama u lancu za snabdijevanje i u slučaju potencijalnih međunarodnih nesporazuma. Međunarodni sporazumi o akreditaciji pružaju infrastrukturu koja omogućuje izvještajima i certifikatima sa znakom

akreditacije da budu prihvaćeni u cijelom svijetu. To smanjuje rizik od vraćanja proizvoda u međunarodnoj trgovini i potrebu da se proizvodi ponovno provjeravaju pri ulasku u svaku zemlju.

Vanjskotrgovinska komora BiH je prepoznala značaj ove grane, te u okviru svojih nadležnosti putem Asocijacije akreditiranih tijela za ocjenjivanje usklađenosti, certifikaciju i verifikaciju (OCV) nastoji da ukaže na potrebe i mogućnosti razvijanja ove djelatnosti. Asocijacija OCV redovno održava sastanke, te je u okviru posljednjeg sastanka donijela sljedeće smjernice rada:

1. Poticanje na rješavanje problematike priznavanja dokumenata o ocjenjivanju usklađenosti u zemljama CEFTA-e i EU;
2. Problematika implementacije naredbi u oblasti tehničkih industrijskih proizvoda;
3. Saradnja sa tijelima za ocjenjivanje usklađenosti u CEFTA regionu;
4. Saradnja sa entitetskim inspektoratom i inspektoratom u Brčko distriktu;
5. Tehnička pomoć iz EU fondova u oblasti infrastrukture kvaliteta.

Gore navede smjernice će se koristiti s ciljem daljnjeg unaprjeđenja rada Asocijacije, kao i rješavanja aktuelne problematike u ovoj oblasti.

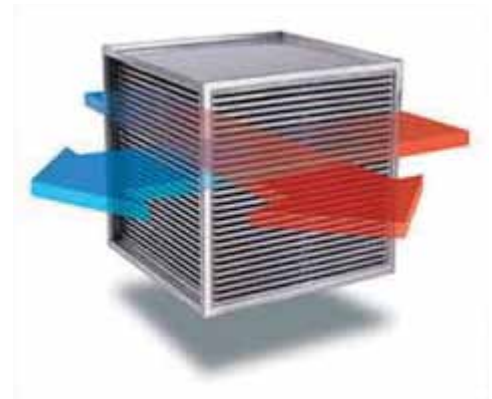
Na važnost akreditacije treba konstantno ukazivati široj javnosti, kako bi se dostiglo povjerenje, kvalitet i sigurnost u pružanju usluga akreditiranih tijela.

Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Broj akreditiranih tijela	41	50	62	73	82	100

Slika 2. Pregled rasta broja akreditiranih tijela od 2011. do 2016. godine (Izvor: Prezentacija - Željko Medak, direktor Instituta za akreditiranje BiH)

Tijana Muhamedagić ■

Resursna efikasnost i cirkularna ekonomija u BiH

Resursna efikasnost znači korištenje ograničenih resursa Zemlje na održiv način uz istovremeno minimiziranje utjecaja na okoliš. To nam omogućuje da stvorimo više s manje i da isporučimo veću vrijednost uz manje unosa.

Donošenjem seta zakona o okolišu, stvorena je pokretačka osnova za bh. industriju za postizanje resursne efikasnosti i čistije proizvodnje. Glavni pokretački mehanizam čini okolišna, odnosno ekološka dozvola. Dozvola je sadržajna, a i vremenskim trajanjem, koncipirana tako da industrijske kompanije trebaju stal-

no provjeravati dostignuti nivo resursne efikasnosti, postavljati nove ciljeve i donositi nove mjere. Vremenom se taj mehanizam planiranja, provjere i korekcije sadržan u dozvolama izgubio te se danas dozvole baziraju isključivo na kontroli zagađivanja primjenom tehnologija prečišćavanja emisija, dok se pitanja resursne efikasnosti više ne analiziraju.

Nacionalni program čistije proizvodnje pokrenut je 18. decembra 2015. godine, uz podršku UNIDO-a i finansijsku podršku Vlade Republike Slovenije. Program implementira firma Enova d.o.o. iz Sarajeva u konzorciju sa Tehnološkim fakultetom iz Banje Luke. U programu je do sada bilo uključeno 16 kompanija u kojima je provedena procjena resursne efikasnosti i čistije proizvodnje (RECP). Ovih 16 kompanija zapošljava oko 2.000 radnika u prehrambenom sektoru, tekstilnom sektoru, proizvodnji građevinskih materijala, štamparskoj industriji, drveno-prerađivačkoj industriji te sektoru pružanja usluga u BiH.

Procjena resursne efikasnosti i čistije proizvodnje u 10 kompanija koje su učestvovalе u programu tokom 2016. godine rezultirala je izborom mjera koje doprinose ekonomskim uštedama i okolišnim koristima.

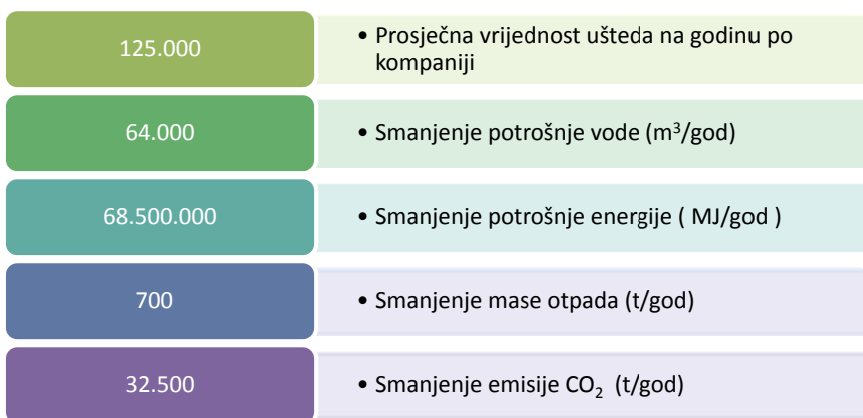

Tabela 1. Kompanije uključene u Nacionalni program čistije proizvodnje u 2016. godini

Kompanija	Sektor	Mjesto
1. Sarajevska Pivara	Proizvodnja piva i bezalkoholnih pića	Sarajevo
2. Cementara Kakanj Heidelberg	Cement	Kakanj
3. Prevent	Tekstilna vlakna i proizvodi	Visoko
4. Madi	Klanje i prerada pilećeg mesa	Tešanj
5. Menprom	Klanje i prerada pilećeg mesa	Tuzla
6. Bentoproduct	Proizvodi na bazi bentonita	Šipovo
7. Prijedorčanka	Prerada voća	Prijedor
8. Atlantik b.b.	Štamparija	Banja Luka
9. Colorit	Proizvodnja boja za unutrašnje i vanjsko bojenje	Banja Luka
10. Biser	Pekara	Banja Luka

Rezultati pokazuju da je fokus kompanija bio na energiji, odnosno energijskoj efikasnosti. Identificirane su brojne mogućnosti kojima će se doprinijeti efikasnijoj proizvodnji:

- iskorištavanje otpadne topline sađržane u otpadnim vodama,
- povrat kondenzata u sistemu za proizvodnju industrijske pare,
- povrat i iskorištavanje topline vode od odmuljavanja i odsoljavanja kotlova,

- optimizacija rada kompresora - usklađivanje sa stvarnim potrebama,
- prilagođavanje rasvjete i zamjena rasvjetnih tijela manje štetnim i efikasnijim,
- frekventna regulacija motora i pumpi,
- iskorištavanje topline iz dimnih plinova,
- izolacija parovoda, cjevovoda rashladnog medija, komprimiranog zraka i sl.,

- zatvaranje slobodnih otvora u sistemu za otprašivanje i sl.

Početakom 2017. godine u program je uključeno još 6 kompanija čiji je fokus također na energijskoj efikasnosti. Pored mjera koje doprinose smanjenju potrošnje energije po jedinici proizvoda, neke od ovih kompanija su izabrale mjere proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, prije svega solarne.

Pored mjera energijske efikasnosti kompanije su identificirale prostor za integraciju svojih otpadnih tokova u sistem razmjene sa ciljem iskorištavanja, odnosno cirkularnu ekonomiju. Organski otpad, neiskorištene gume, ulja i maziva, ambalažni otpad i otpadni tekstil su resursi koji imaju svojstva energenta i potencijalno su interesantni industriji koja ima tehnologiju sagorijevanja takvih goriva, a to su kod nas trenutno cementare i termoelektrane. Proizvodnja struje u biogasnim postrojenjima kojima je ulaz organski otpad je još jedna od opcija. Cirkularna ekonomija predstavlja instrument za realizaciju ciljeva održivog razvoja i podrazumijeva dugoročno ulaganje u sirovinsku i energetska efikasnost, uz smanjenje štetnih emisija, zamjenu fosilnih goriva obnovljivim izvorima i proizvodnju i trgovinu održivim proizvodima, čime se zatvara krug „proizvod – otpad - proizvod“.

Očita je potreba bosanskohercegovačkih industrijskih kompanija za stalno unaprjeđenje procesa u pravcu resursne efikasnosti i čistije proizvodnje. Uz odgovarajuću stručnu pomoć, kompanije mogu značajno poboljšati svoje poslovanje, a iskorištavanje otpadnih resursa doprinosi i razvoju novih radnih mjesta. Stoga je okolišnoj-ekološkoj dozvoli potrebno vratiti pravi smisao a kompanijama pružiti stručnu pomoć na podizanju kapaciteta za poboljšanje resursne efikasnosti i čistiju proizvodnju. Vanjskotrgovinska komora BiH je prepoznala tu potrebu pa je u saradnji sa UNIDO Nacionalnim programom za čistiju proizvodnju u BiH i GIZ-ovim programom ProLocal organizirala seriju programa obuke na temu Energijska efikasnost u industrijskim kompanijama, održanih u Mostaru, Sarajevu i Banjoj Luci od 10. do 12. maja, na kojima je učestvovalo preko 70 predstavnika industrijskih kompanija.

Prof. dr. Sanda Midžić Kurtagić ■

Slika 1. Kompanije II faze Nacionalnog programa čistije proizvodnje

Slika 2. Cirkularna ekonomija

Campylobacter spp. novi mikrobiološki kriterijum

Smatra se da je 50-80% ljudskih slučajeva oboljenja povezano sa živinom kao rezervoarom *Campylobacter spp.* Zato je potrebno uspostavljanje primarne zdravstvene kontrole za *Campylobacter* u pilećem mesu kroz postupke na farmama živine.

Veterinarski zavod SLAVEN, privrednog društva SLAVEN d.o.o., je ugledna laboratorija za ispitivanja u oblasti veterinarske medicine i ispitivanja hrane i hrane za životinje u Bosni i Hercegovini koja sve svoje aktivnosti stalno usmjerava na održavanje i unapređenje statusa ispitne laboratorije, razvoj, standardizaciju i uvođenje novih metoda ispitivanja, dobru laboratorijsku i profesionalnu praksu te stalno poboljšava kvalitet svojih ispitivanja pri pružanju usluge korisnicima.

Ispitne laboratorije Veterinarskog zavoda SLAVEN ispunjavaju zahtjeve standarda BAS EN ISO/IEC 17025:2006 u pogledu osposobljenosti za obavljanje mikrobioloških ispitivanja hrane, hrane za životinje i briseva, veterinarske mikrobiologije, ispitivanja dijagnostičkih bolesti životinja i uzorkovanja sa radnih površina.

Svi zaposleni su prihvatili princip cjeloživotnog učenja i usavršavanja te sa lakoćom usvajaju nove tehnologije i prate međunarodne trendove.

S obzirom na usmjerenost prema korisniku usluga i potrebu stalnog ispunjavanja zahtjeva korisnika usluga, u Zavodu prate novosti iz područja rada laboratorija te u ovom trenutku pažnju usmjeravaju na novi mikrobiološki kriterijum *Campylobacter spp.*!

Campylobacter spp. su mikroaerofilni Gram-negativni mikroorganizmi spiralnog oblika koji se kreću spiralnim pokretima. Oni su najčešći uzročnik gastroenteritisa u mnogim zemljama i prenose se na ljude primarno kroz hranu. *Campylobacter jejuni* je predominantan i rjeđe se pojavljuju *C. coli* i *C. lari*.

Kampilobakterioza je oboljenje koje izazivaju *Campylobacter spp.* Period in-

kubacije iznosi 2-7 dana i bolest traje otprilike isti period. Simptomi su obično samo limitirajući i primarno uključuju dijareju (često krvavu), abdominalni bol i groznicu. Komplikacije su rijetke, ali su infekcije istraživanjima povezane sa reaktivnim artritisom i Reiter's sindromom (hemolitičko-uremični sindrom) i otprilike 1 na 1.000 slučajeva vodi u neurološki poremećaj nazvan Guillain-Barré Syndrome. Ova više invazivna manifestacija je rijetka i obično se javlja kod malog broja pacijenata kao što su veoma mlade, stare i imuno kompromitovane osobe. Infektivna doza, tj. broj mikroorganizama potreban da izazove infekciju je poprilično nizak, u rasponu od 500 do 10.000 cfu (colony forming unit).

Bolest u EU prema EU Public Health Impact Disease incidence Disease burden Epidemiologic Quality of life Economic surveillance (COI-cost of illness) opterećuje EU sa brojnim onesposobljavanjima ljudi za rad, što na godišnjem nivou košta 2.4 milijarde evra.

Glavni rezervoari *Campylobacter spp.* su alimentarni trakt domaćih i divljih ptica i sisari. On je generalno komensal ali može biti i patogen u crijevima mladih životinja, npr. teladi, jagnjadi i štenadi. Takođe su izolovani iz morske vode, potoka, rijeka i ušća rijeka koji su bili predmet fekalne kontaminacije. Najvažniji rezervoar za *Campylobacter spp.* je živina (50-80% kao rezervoar).

Campylobacter spp. se može preneti na čovjeka direktno i indirektno. Direktni prenos se može desiti putem kontakta sa inficiranom životinjom, inficiranim trupovima ili vodom. Indirektni prenos se može desiti konzumiranjem kontaminirane hrane i

vode. Kod ljudi je kao najvažniji put prenošenja prepoznata piletina (sirovo meso - brojlersko meso 20-30% EFSA BIOHAZ Panel).

Campylobacter spp. se često izoluju iz hrane animalnog porijekla. Živina se smatra jednim od najvažnijih rezervoara za *Campylobacter spp.* i čini veoma važan izvor za ljude. Rezultati EU studija pokazuju prevalencu u lotovima brojlera od 83,1% i na trupovima od 98,3% na kraju klanja. Unakrsna kontaminacija hrane spremne za upotrebu, direktno prenošenje sa ruku u usta prilikom pripreme hrane i u manjem broju slučajeva konzumacija nedovoljno termički obrađenog mesa živine su svi prepoznati kao važni načini prenošenja. Procjenjuje se da rukovanje, priprema i konzumacija mesa brojlera izaziva 20-30% slučajeva Kampilobakterioze kod ljudi u EU.

Druga hrana vezana sa *Campylobacter spp.* uključuje konzumaciju sirovog mlijeka (koje se može kontaminirati fecesom ili mastitisom), kontaminiranom vodom za piće i svježe proizvedenim školjkama.

Campylobacter spp. je najčešći patogen iz hrane u EU. Prema European Food Safety Authority (EFSA), u 2013. godini prijavljeno je više od 200.000 slučajeva kod ljudi sa pojavnosću 64,8/100.000 stanovnika, što prikazuje prilično fluktuirajući ali stabilan trend u zadnjih 5 godina¹. Nažalost, što se tiče pojavnosti, ovo predstavlja samo vrh ledenog brijega koji prikazuje broj sluča-

¹ SCIENTIFIC REPORT OF EFSA AND ECDC. The European Union summary report on trends and sources of zoonoses, zoonotic agents and food-borne outbreaks in 2013. EFSA Journal 2015;13(1):3991 [165 pp.].

Tabela 1: Specifične kontrolne opcije

Mjesto kontrole	Smanjenje koncentracije na trupovima	Smanjenje javnog zdravstvenog rizika
Na farmi		
- 50-90% smanjenje prevalencije u jatima (upotreba zaštitnih mrežica protiv insekata i striktno ispunjavanje biosigurnosnih mjera)		50-90%
smanjenje vremena klanja jata na maksimum 28 dana		>50%
Za vrijeme klanja i poslije klanja		
- ozračivanje/termička obrada	> 6 log ₁₀ jedinica	100%
- zamrzavanje 2-3 sedmice	> 2 log ₁₀ jedinica	>90%
- smanjenje koncentracije u sadržaju crijeva	> 3 log jedinica	
- kratko zamrzavanje (2-3 dana)	1-2 log ₁₀ jedinica	50-90%
- vruća voda, hemijska dekontaminacija trupova (nije odobreno u EU)		

Predloženi ciljevi u klanici			
Mikrobiološki kriterijum	Kritična granica	Smanjenje javnog zdravstvenog rizika na EU nivou (svježe meso)	% neodgovarajućih ispitanih lotova
	1000 cfu/gram koža vrata i grudi	>50%	15% 2
	500 cfu/gram koža vrata i grudi	>90	45%

jeva potvrđenih u laboratoriji, jer mnogi slučajevi prođu nedijagnostikovani ili neprijavljeni. Korekcijom broja potvrđenih slučajeva sa faktorom procjenjuje se da u Evropi imamo oko 9 miliona slučajeva humane kampilobakterioze, što čini godišnje 0,35 miliona onesposobljenih prilagođeno godinama života (DALYs) i ukupan godišnji trošak od 2,4 milijarde evra.

Iz ovih razloga EU autoritet za hranu EFSA je pokrenuo proces dopune mikrobioloških kriterijuma postavljajući *Campylobacter spp.* za kriterijum higijene procesa, prethodno uzevši u obzir međunarodno mišljenje Codex alimentarius JEMRA komisije za *Campylobacter spp.*

EU Campy's strategija kontrole uključuje mjere prije klanja i poslije klanja. Trenutni raspoloživi instrumenti u bezbjednosti hrane u EU legislativi za sektor mesa peradi uključuje ciljeve smanjenja prevalencije patogena u primarnoj proizvodnji i mikrobiološke kriterijume u hrani. Nova strategija i regulative predviđaju više nivoa kontrole, i to:

1. *Campylobacter* kontrola u primarnoj proizvodnji,
2. *Campylobacter* kontrola prije klanja,
3. *Campylobacter* na liniji klanja.

Prema ToR Komisije, EFSA je pripremila specifične kontrolne opcije i rangirala ih prema redoslijedu smanjenja rizika za javno zdravlje vidi Tabelu 1:

Uzimajući u obzir da za sirovo meso živine, sa prevalencom *Campylobacter*

u kontaminiranim lotovima je tipično blizu 100%, mikrobiološki kriterijumi mogu biti efikasan alat za smanjenje rizika.

Specifični standardi za ispitivanje u laboratorijama su:

- ISO 10272-1:2007 Mikrobiologija hrane i hrane za životinje - Horizontalna metoda za detekciju i brojanje *Campylobacter spp.* - Dio 1: Metoda detekcije
- ISO 10272-2:2007 Mikrobiologija hrane i hrane za životinje - Horizontalna metoda za detekciju i brojanje *Campylobacter spp.* - Dio 2: Tehnika brojanja kolonija

Zaključak

Smatra se da je 50-80% ljudskih slučajeva oboljenja povezano sa živinom kao rezervoarom *Campylobacter spp.* Zato je potrebno uspostavljanje primarne zdravstvene kontrole za *Campylobacter* u pilećem mesu kroz postupke na farmama živine, kao što je pojačanje biosigurnosti i testiranje živinskog jata prije slanja na klanje, a predloženi mikrobiološki kriterijumi se moraju integrisati sa dobrom higijenskom praksom tokom klanja.²

EFSA u svom Naučnom mišljenju³

2 Broj se odnosi na ukupan broj testiranja napravljenih tokom ispitivanja bazne linije EU u 2008.

3 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.2903/j.efsa.2012.2764/epdf>

o Tehničkim specifikacijama o harmonizovanim epidemiološkim indikatorima za biološke hazarde koji se trebaju pokriti inspekcijom živine predlaže da se uvede set indikatora i na farmi i u klanici za kontrolu *Campylobacter* (npr. uzorkovanje fecesa živine iz jata prije klanja, kontrolisano useljavanje objekata, uključujući biosigurnost, korištenje parcijalne depopulacije u jatima i brojanje patogena u sadržaju fecesa kod ptica koje dolaze na klanje).

Razmatrajući da je 20-30% ljudskih slučajeva oboljenja vezano za rukovanje, pripremu i konzumaciju živinskog mesa, uglavnom unakrsnom kontaminacijom, vjerujemo da postoji potreba za kampanjama za svjesnost javnosti i potrošača kako izbjeći rizik od patogena iz hrane i dobru praksu pripreme hrane.

Sigurno je da će novi pristup imati uticaja i na proizvođače živinskog mesa u Bosni i Hercegovini, ali ukoliko već sada počnemo da radimo na ovom novom izazovu, za rezultate ćemo imati dodatno povjerenje potrošača u domaće proizvođače i veći stepen zaštite javnog zdravlja.

Dr sci. Slaven Grbić,
DVM spec. mikrobiologije namirnica
Direktor Veterinarskog zavoda SLAVEN

Igračke i nevidljive kemikalije

Sve više proizvoda na tržištu i sve više proizvođača put do potrošača čine jednostavnijim, a kontrolu sigurnosti time znatno otežanom. Provedeni projekti nadzora nad tržištem ukazuju da razni proizvodi mogu predstavljati rizik za sigurnost i zdravlje potrošača, uključujući i dječje igračke.

Nitko od nas ne bi namjerno doveo u opasnost djecu, ali stavljanjem otrovne igračke u njihove ruke, to je upravo ono što radimo. Za razliku od očito opasnih proizvoda poput petardi ili otrovnih sredstava za čišćenje, toksični sastojci u igračkama su skriveni iza lijepih boja ili u svjetlima i zvukovima igračaka. Zato potrošači obično ne mogu ozbiljno shvatiti upozorenja o igračkama koja nose kemijski rizik za djecu. Najčešće, djeca se neće otrovati od igračaka. Ali će se u njihovim tijelima početi prikupljati tvari, koje kada se vremenom nakupe, mogu uzrokovati ozbiljne zdravstvene probleme, kao što su rak ili reproduktivni poremećaji. Dakle, osim brige kakvu igračku kupiti djeci, a da ih razveseli, nečemu nauči i zabavi, sve veći problem postaje i briga oko toga jesu li kemikalije u igračkama sigurne za zdravlje mališana. Male količine prisutnih kemikalija ne moraju nužno naštetiti djetetovu zdravlju, ali treba uzeti u obzir da su manja djeca sklona igračke stavljati u usta pa je time i povećan kontakt s opasnim kemikalijama.

Sigurnost djece apsolutni je prioritet, ne samo za roditelje nego i za društvo u cjelini. Igračke moraju biti proizvedene tako da ne predstavljaju rizik za zdravlje zbog izloženosti kemijskim tvarima. Mnoge kemijske tvari u igračkama su zabranjene ili ograničene. Prema Direktivi o sigurnosti igračaka (objavljenoj 30. lipnja 2009.) ograničene su ili zabranjene sljedeće kemikalije:

– CMR tvari

tvari koje su klasificirane kao karcinogene, mutagene ili toksične za reprodukciju kategorija 1A, 1B ili 2, dakle tvari koje mogu uzrokovati rak, izmijeniti genetski materijal i naštetiti plodnosti ne smiju se koristiti u igračkama, u sastavnim dijelovima igračaka ili u različitim mikrostrukturnim dijelovima igračaka.

– Nitrozamini

nitrozamini i prekursori nitrozamina zabranjeni su u igračkama namijenjenim djeci mlađoj od 36 mjeseci ili u drugim igračkama namijenjenima za stavljanje u usta ako je migracija tvari jednaka ili viša od 0,05 mg/kg za nitrozamine i 1 mg/kg za prekursore nitrozamina.

– Teški metali

Direktiva postavlja maksimalne granice migracije za sljedeće elemen-

te: aluminij, antimon, arsen, barij, bor, kadmij, krom (III.), krom (VI.), kobalt, bakar, olovo, mangan, živa, nikal, selen, stroncij, kositar, organski spojevi kositra i cink.

Ograničenja se razlikuju ovisno o tome koji od tri kategorije materijala se koriste:

1. suhi, lomljivi, praškasti ili savitljivi materijali
2. tekući ili ljepljivi materijali
3. materijali ostrugani s površine igračke.

Razlog za različita ograničenja za različite kategorije materijala je da dijete može, naprimjer, uzimati veće količine tekućeg materijala kao što je sapunica za pravljenje mjehurića, od, naprimjer, tankog sloja boje koja mora biti sastrugana s površine igračke.

– Zabrana određenih mirisa

alergeni mirisi - 55 tvari su posve zabranjeni i ne smiju se koristiti u igračkama. 11 dodatnih mirisa mora biti označeno na ambalaži ako su prisutni u koncentraciji iznad 100 mg/kg.

Također, igračke moraju biti u skladu s drugim relevantnim propisima koji se odnose na određene kategorije proizvoda i ograničenja za određene tvari i smjese. To znači da, iako ovi drugi kemijski propisi nisu uvijek posebno napisani za igračke, oni se primjenjuju i na određene igračke i moraju se uzeti u obzir u smislu kemijske sigurnosti igračka. Primjeri tih propisa su:

Tablica 1. Primjeri štetnih tvari u igračkama i proizvodima za djecu

Kemikalija	Opasnosti	Putevi izloženosti
Olovo (Pb)	<ul style="list-style-type: none"> neurološki otrov štetan za većinu organa i sistema u ljudskom tijelu <p>Najosjetljivija populacija su bebe i djeca do šest godina starosti.</p>	Igračke i dječji nakit mogu sadržati olovne boje, olovne metalne kopče, lance ili privjeske. Olovo se koristi kao omekšivač u PVC plastičnim proizvodima, kao što su igračke i proizvodi za djecu. Pb može migrirati iz proizvoda, te ga djeca mogu unijeti u organizam sisajući igračke ili kroz pluća, disanjem.
Kadmij (Cd)	<ul style="list-style-type: none"> kancerogen može izazvati omekšavanje kostiju i probleme s bubrezima, te ometati razvoj mozga u dojenčadi i djece 	Dječji nakit, igračke i drugi proizvodi mogu sadržati kadmij. Kadmij može migrirati iz proizvoda, te dospjeti u ljudski organizam inhalacijom i ingestijom.
Ftalati	<ul style="list-style-type: none"> reproduktivno toksični (štetno utječu na plod i plodnost) mogu izazvati oštećenja jetre, bubrega i pluća mogu biti uzrok feminizacije muških beba 	Ftalati se koriste kao omekšivači u PVC plastičnim proizvodima. Zbog svojih fizičko-kemijskih svojstava vrlo su mobilni i lako migriraju iz proizvoda. U organizam se mogu unijeti gutanjem, udisanjem i preko kože.
Azo boje (određene boje)	<ul style="list-style-type: none"> određene azo boje, reduktivnim odcjepljenjem jedne ili više azo skupine, tvore kancerogene aromatske amine 	Azo boje se koriste u tekstilnoj i kožnoj industriji. Mogu se naći u tekstilnim ili kožnim igračkama, odnosno kod igračaka koje imaju tekstilnu odjeću ili odjeću od kože. Većina azo boja su topive u vodi, te mogu doći u kontakt s kožom kroz znoj.
Bisfenol A (BPA)	<ul style="list-style-type: none"> estrogeni učinak studije na životinjama su pokazale neuralnu i reproduktivnu toksičnost BPA epidemiološke studije su povezale BPA do dijabetesa i kardiovaskularnih bolesti nedavno istraživanje pokazalo je da izloženost trudnica BPA-u može utjecati na fetus 	BPA se koristi u proizvodnji polikarbonatne plastike i epoksi smole. Sve do nedavno većina plastičnih boca za bebe su bile izrađene od polikarbonatne plastike. Grijanjem polikarbonatne plastike oslobađa se BPA. (polikarbonatne boce obično na dnu imaju broj 7 unutar trokuta, što je simbol za polikarbonatni materijal)

– REACH Uredba 1907/2006 (Registracija, evaluacija i autorizacija kemikalija): regulira prisutnost tvari kao što su ftalati, benzen, azo bojila i kadmij u pojedinim igračkama.

– RoHS Direktiva 2011/65 (Ograničenje upotrebe određenih opasnih tvari u električnim i elektroničkim proizvodima): odnosi se na električne i elektroničke igračke i regulira olovo, živu, šesterovalentni krom, kadmij, polibromirane bifenile (PBB) i polibromirane difeniletere (PBDE).

– Uredba 1223/2009 o kozmetičkim proizvodima: kozmetičke igračke moraju biti u skladu s ovim pravilima.

– Direktiva 94/62 / EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu: pokriva prisutnost teških metala u ambalaži, uključujući pakiranje igračke.

– Pravilnik 1935/2004 o materijalima i proizvodima koji dolaze u dodir s hranom: odnosi se na dječje igračke koje su namijenjene da dođu u dodir s

hranom.

Veoma je važno da ovakve zabrane za štetne kemikalije u igračkama postoje i da ih se proizvođači igračaka pridržavaju. Također, važno je i da su potrošači informirani kako bi se izbjegli određeni rizici za zdravlje djece, poput, npr., pojave alergija zbog prisutnih određenih mirisa ili metala u igračkama.

Šta učiniti?

- Saznajte više o kemijskim opasnostima:
  - šta su rizici i šta mogu predstavljati za djecu
  - utvrdite scenarije - kako, kada i gdje su djeca izložena
  - informirajte se o načinu prepoznavanja znakova i simptoma bolesti zbog akutne i kronične toksične izloženosti djece
  - informirajte se kako procijeniti, spriječiti i liječiti bolesti uslijed izloženosti

sti djece toksičnim tvarima

- Budite informirani o povlačenju opasnih proizvoda s tržišta BiH kako biste odmah po saznanju prestali koristiti te proizvode (Agencija za nadzor nad tržištem BiH na svojoj internet stranici objavljuje obavijesti o nesigurnim proizvodima pronađenim na bh. tržištu, kao i RAPEX obavijesti o nesigurnim proizvodima pronađenim na tržištu EU). Informiranost ima ključnu ulogu u prevenciji bolesti djece uslijed izloženosti toksičnim tvarima. U nastavku je tabela s primjerima kemikalija koji se mogu naći u igračkama i proizvodima za djecu, a predstavljaju opasnost za zdravlje i sigurnost djece.

Tekst pripremila:

Lidija Lovrić, dipl. ing. kem.

Stručni savjetnik

Agencija za nadzor nad tržištem BiH

LEAN SIX SIGMA

Lean Six Sigma omogućava lakše rješavanje problema i povećava brzinu i efikasnost bilo kog procesa u organizaciji, odnosno povećava broj „zadovoljnih“ kupaca, minimizira troškove, maksimizira profit i uspostavlja efikasnije timove.

Lean Six Sigma je kombinacija dvije „moćne“ metode za unaprjeđenje procesa u organizaciji, odnosno Lean i Six Sigma. Ove metode se međusobno nadopunjuju te se postižu puno bolji rezultati u organizaciji ukoliko se primjene zajedno nego u slučaju pojedinačne upotrebe. Lean Six Sigma omogućava lakše rješavanje problema i povećava brzinu i efikasnost bilo kog procesa u organizaciji, odnosno povećava broj „zadovoljnih“ kupaca, minimizira troškove, maksimizira profit i uspostavlja efikasnije timove.

Ukratko, Lean se koristi da bi se smanjio otpad i vrijeme trajanja procesa, a Six Sigma da bi se smanjila varijacija i osigurao kvalitet.

Kombinacija ove dvije metode ima za cilj:

- Povećanje zadovoljstva kupca
- Promoviranje kulture stalnog poboljšanja
- Traženje suštinskih uzroka problema
- Uključenost svih zaposlenih

Na Slici 1 je prikazan odnos Lean i Six Sigma

LEAN

Lean kultura, odnosno Lean menadžment je osnova za Lean poboljšanje procesa. Kada u organizaciji postoji Lean kultura mnogo je veća vjerojatnoća da će se poboljšanje održati, a kreirano je i okruženje za kontinuirano poboljšanje. Lean su prvi koristili Henry Ford i Taiichi Ohno koji je primijenio Lean menadžment filozofiju i praksu u proizvodni sistem Toyote.

Lean procesi su brži, efikasniji i ekonomičniji te obezbijeduju zadovoljavajući kvalitet, pri čemu se otklanja otpad (»waste« - japanski »muda«) i ostaju samo aktivnosti koje su neophodne da bi se realizirao neki proces.

Dakle, Lean je sistemski pristup kontinuiranoj i stalnoj eliminaciji »gubitaka« unutar procesa korištenjem određenih alata i metoda.

U skladu sa Leanom, potrebno je eliminirati slijedeće vrste otpada (muda) u procesima:

1. Čekanje

- Radnik čeka da mašina završi ili ma-

šina »čeka«; često se u procesima čeka na određenu mašinu (npr. viljuškar, kran i sl.); često se čeka na pojedinca koji posjeduje posebne vještine, što najčešće predstavlja usko grlo

- Kupac čeka na informaciju ili na proizvod/uslugu
- Čekanje na dijelove, instrukcije, odobrenje, informaciju, odluku...

Najčešći uzroci

- Loše planiranje/organizacija
- Nejasne radne procedure
- Neoptimiziran proces
- Neadekvatan raspored
- Uska grla u procesima
- Kvarovi
- Nedovoljan broj radnika/resursa

2. Defekti

- Defekti (greške), škart, otpadni materijal i reklamacije
- Trošak pronalaženja grešaka
- Popravka
- Greške u procesima, uključujući administrativne (npr. greška u narudžbenici, planu proizvodnje, radioničkom crtežu...)

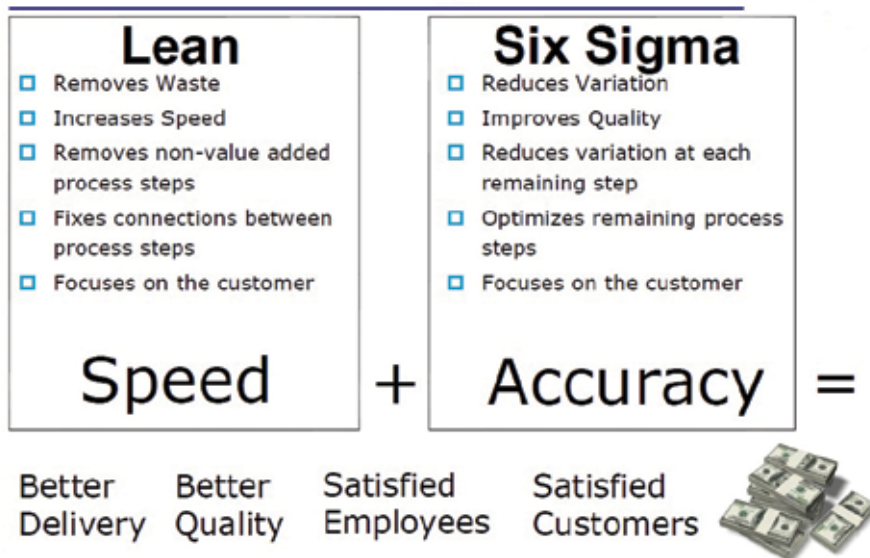
Najčešći uzroci:

- Odsustvo standardizacije u organizaciji
- Nejasni/previše složeni procesi
- Ljudski faktor
- Loše održavanje opreme
- Ne poduzimaju se preventivne mjere da bi se spriječio nastanak grešaka

3. Nepotrebna zaliha

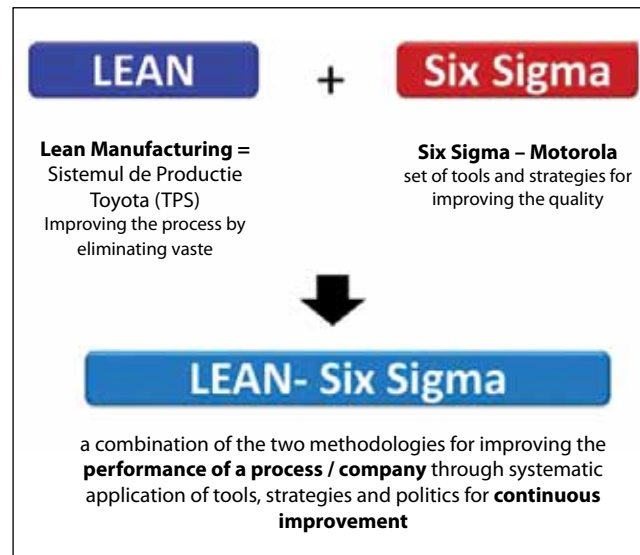
- Nepotrebna materijal, oprema, objekti i sl.
- Bespotrebno veže kapital
- Zahtijeva dodatne ljude, opremu, prostor, skladište i održavanje zaliha
- Mogućnost propadanja, tj. zastarijevanja
- Nekada se koristi da sakrije druge »gubitke i greške«, neusklađene dije-

Slika 1: Lean i Six Sigma

Slika 2: Kaizen - kontinuirano poboljšanje

Slika 3: Lean i Six Sigma

love, proizvode i usluge

Najčešći uzroci:

- Prekomjerna proizvodnja ili nabavka
- Loše planiranje
- Lažni osjećaj sigurnosti za kupca ili vlastitu firmu

4. Prekomjerna proizvodnja

- Dostavljanje u proces ili kupcu više nego što je potrebno, prije ili poslije nego što je potrebno - proizvoda, informacija, usluga, dokumenata i sl.
- Vrsta otpada koja često uzrokuje sve druge
- Najčešće nastaje s ciljem iskorištenja resursa, kapaciteta ili povećanja produktivnosti

Najčešći uzroci

- Bojazan od gubitaka kapaciteta, produktivnosti i resursa
- Planiranje proizvodnje na osnovu netačne prognoze

5. Prekomjerno procesiranje

- Rad koji traje više nego što je potrebno za izradu specificiranog i funkcionalnog proizvoda ili usluge
- Nepotrebni procesni koraci, ali i popravke
- Nepotrebno iskorišteni vrijedni resursi

Najčešći uzroci

- Neuzimanje u obzir zahtjeva kupca
- Nedostatak standardizacije i propisa
- Proces nije usaglašen sa najnovijim tehnološkim dostignućima
- Nedostatak vještina za rješavanje problema

- Vještačko prekomjerno procesiranje (administracija)

*U proizvodnji je najčešće jasno definirana i standardizirana tehnika izrade proizvoda pa se ovaj gubitak rjeđe pojavljuje u proizvodnji. U administraciji je ovaj gubitak vrlo često prisutan, a ogleda se u nepotrebnim papirima, odobrenjima, kontroli ili održavanju, nepotrebnoj komunikaciji i sl.

6. Nepotrebno kretanje

- Kretanje bez „rada“, tj. dodavanja vrijednosti
- Traženje ili kretanje radi dobijanja materijala, alata, sredstava, informacija, odobrenja
- Proces nije dizajniran prema potrebama ljudi
- Često izražen na proizvodnim radnim mjestima koja nisu adekvatno isplanirana

Najčešći uzroci:

- Loša organizacija radnog prostora
- Izolirana radna mjesta
- Prenatranost
- Loše planiranje posla
- Nedostatak komunikacije

7. Neiskorištavanje ljudi/vještina

- Ljudi se vide samo kao radnici, a ne kao stvarni poznavaoци procesa
- Od ljudi se traži da samo rade kako im se kaže, a ne da misle
- Ljudi nisu uključeni u traženje rješenja, poboljšanja procesa; Vlasnik nekog procesa najbolje poznaje taj proces i potrebno ga je motivirati da poboljšava proces

- Prekvalificiranost osoblja za određeni posao je vrlo čest gubitak u mnogim organizacijama

Najčešći uzroci

- Uprava ne uključuje ljude u poboljšanje procesa
- Neadekvatna kadrovska politika i rukovođenje
- Neadekvatan sistem nagrađivanja
- Nepostojanje sistema za vrednovanje kompetencija

8. Transport

- Nepotrebno pomjeranje materijala, opreme, proizvoda ili ljudi sa jednog mjesta na drugo
- Ne dodaje nikakvu vrijednost, a stvara troškove
- Veže transportna sredstva i ostale resurse, moguća oštećenja

Najčešći uzroci

- Prevelika zaliha ili proizvodnja
- Neadekvatan tok procesa
- Neadekvatan raspored u organizaciji
- Prevelika udaljenost među procesima ili objektima

Lean teži da eliminiira ovih 8 vrsta gubitaka kako bi se povećala brzina procesa, uklonili procesni koraci koji ne dodaju vrijednost, unaprijedile veze između procesnih koraka i posvetila pažnja kupcu. Lean se povezuje sa stalnim poboljšanjem i konceptom Kaizen, što doslovno znači kontinuirano poboljšanje koje se primjenjuje u cijeloj organizaciji na način da se razvija kultura kontinuiranog poboljšanja koja se snažno oslanja na standardizaciju procesa i radnih praksi.

SIX SIGMA

Six Sigma je metoda za efikasno rješavanje problema čijom primjenom se smanjuje broj defektnih proizvoda i neadekvatnih usluga, što direktno utječe na povećanje prihoda i veće zadovoljstvo kupaca. Six Sigma identificira uzroke problema i razvija rješenja za identificirane probleme. Six Sigma pristup je prvi put korišten u Motoroli 1986. godine i od tada je uštedio različitim organizacijama milijarde dolara u praktično svakoj industrijskoj grani. Six Sigma koristi različite alate i strategije za poboljšanje kvaliteta.

LEAN SIX SIGMA

Jednostavno rečeno, Lean Six Sigma pomaže da se identificiraju uzroci problema i implementira rješenje problema bazirano na činjenicama, a ne na pretpostavkama.

Lean Six Sigma pristup se sastoji od 5 faza D(efine), M(easure), A(nalyze), I(mprove) i C(ontrol).

1. Definiraj/Define: defini-

- Definirati i dokumentirati probleme koji se trebaju riješiti, posljedice i ciljne situacije, ali bez predviđanja rješenja
- Odrediti ili procijeniti finansijsku korist projekta
- Osigurati neophodne članove tima i učesnike projekta
- Odrediti granice predmetnog procesa/projekta
- Identificirati zahtjeve klijenta, što će voditi definiranju koji zahtjevi trebaju biti ispunjeni na kraju projekta
- Precizno definirati projektni zadatak
- Procijeniti vremenski interval i trošak rada na projektu (uključujući ključne tačke - milestones)

Ova faza se okončava potpisivanjem kompletnog projektnog zadatka.

Alati: Analiza potencijala, projektni zadatak, „Voice of Customer“...

2. Mjeri/Measure: mapiraj postojeći proces kako bi prikupio podatke

- Identificirati kritične mjerne tačke koje su potrebne za ispunjavanje zahtjeva kupca

Slika 4: Lean Six Sigma faze

Slika 5 - mogućnost za poboljšanje

- Planirati istragu podataka zbog kvantificiranja problema
  - Prikupiti hipoteze o problemu, kao i varijacije
  - Dokazati i, ako je potrebno, popraviti ili razviti pouzdanost mjernog sistema
  - Osigurati podatke za kasnije testiranje hipoteza
  - Kvantificirati problem pomoću pouzdanih podataka *GEMBA
  - Gemba: Mjesto gdje se „stvara vrijednost“
  - Važno je biti prisutan na mjestu gdje se vrijednost stvara (u pogonu, kod kupca, na rješavanju problema...)
- Alati: Ishikawa dijagram, FMEA, Cause&Effect Matrix, Pareto dijagram, SPC, Histogram...

3. Analiziraj/Analyze: Istraži i identificiraj šta uzrokuje problem

- Detaljnije ispitati tok procesa, tj. mape procesa
- Potvrditi ili odbaciti već postavljenih hipoteza na osnovu brojeva, podataka i činjenica
- Identificirati i dokazati duboko ukorijenjene uzroke problema

Alati: Regresija i korelacija, dizajn eksperimenata, deployment charts, activity charts...

4. Poboljšaj/Improve: implementiraj rješenje koje će otkloniti problem

- Generiranje mogućih rješenja za detektirane uzroke,
- Strukturiranje i ocjenjivanje akumuliranih ideja za rješenja
- Izvršavanje analize trošak/dobit (Cost/Benefit)
- Simulacija odgovarajućih rješenja prije implementacije u funkciji predviđanja rezultata
- Donošenje finalnih odluka na bazi predviđenih rezultata

– Identificiranje mogućih rizika implementacije, te razvijanja preventivnih mjera

– Implementacija rješenja na pilot projektima

Alati: Brainstorming, Cost/benefit, FMEA, gantogram...

5. Kontroliraj/Control: održi postignute/unaprijedene rezultate

S obzirom da se svaka promjena u organizaciji suočava sa otporom, potrebna je u prvom redu odlučnost najvišeg rukovodstva, a zatim uključenost svih zaposlenika u proces transformacije organizacije. Neke od tipičnih rečenica koje oslikavaju „negativan“ stav ili naprosto „strah“ od promjene su:

- „Uvijek smo ovo radili ovako, (zašto da sada radimo na drugi način)
- „To se ne može uraditi“
- „Mi smo to uradili i bez Lean Six Sigma“
- „Naš posao je potpuno drugačiji“
- „Našem šefu se ovo neće svidjeti“
- „Mi to nikada nismo radili“
- „To smo pokušavali i ranije“
- „To neće raditi ovdje!“ („To nikad ne radi“)...

Konačno, Lean Six Sigma nije čarobni štapić koji će riješiti sve probleme, nije „svemirska nauka“, jednostavan je i nije namijenjen samo proizvodnim organizacijama nego ga je moguće uvesti u bilo koju organizaciju.

Pripremio:
mr. sci. Senad Hromić ■

Poslovno pregovaranje

„Nikada ne pregovarajmo iz straha, ali se nikada ni ne plašimo pregovaranja.“

John F. Kennedy

Pregovaranje je proces planiranja, razmatranja i analiziranja pitanja od zajedničkog interesa dviju ili više strana u svrhu pronalaženja odgovarajućeg rješenja kroz dijalog. To je i jedna od strategija rješavanja konfliktnih situacija čiji je cilj postizanje prihvatljivog dogovora ili kompromisa. Prekid, ali i odustajanje od pregovora su također mogućnost s kojom treba računati, ne nužno loša.

Svi mi često pregovaramo, nekad i nesvjesno, oko nečega što nam je važno. Tražimo način i sredstva da pomirimo svoje potrebe i želje sa onim što bismo realno mogli dobiti kroz postignuti dogovor.

Poslovno pregovaranje je srž uspješnog poslovanja. Pregovaračke situacije su dio poslovne svakodnevice i zato trebamo dobre pregovarače s razvijenim pregovaračkim vještinama, koje se stalno uče i usavršavaju.

Pregovaramo:

- kada trebamo nečiji pristanak
- kada su vrijeme i napor koji ćemo uložiti u pregovore opravdani
- kada je ishod neizvjestan

A, šta ako ne želimo ili zbog nečega ne možemo pregovarati? Koje su nam alternative pregovaranju?

Možemo pokušati naći zamjensko rješenje, odlučujući se za neku od mogućnosti, kao što je:

- izbjegavanje traženja rješenja i odlučivanja – tzv. beznadežni pregovarači
- popuštanje drugoj strani – pasivci
- nadmetanje u pokušaju nametanja svog rješenja, cjenkanje i nagovaranje - agresivci

- traženje kompromisa – izgubiš nešto, dobiješ nešto – pomirljivci

Svaka od ponuđenih mogućnosti može u nekoj situaciji donijeti rješenje, ali nosi sa sobom i puno loših efekata.

Često su to samo trenutna i nepotpuna rješenja s neizvjesnim posljedicama.

Tek je saradnja pregovarača pravo pregovaranje – tzv. win-win situacija (do pola puna čaša za obje strane). Tada se otvara prostor da pokažemo svoja znanja i vještine komunikacije i pregovaranja. Uspješno završeni pregovori su samo onda kada su obje strane zadovoljne rezultatom, koji se jasno razlikuje od njihovih pojedinačnih početnih pozicija. Ključ uspjeha je da svaka strana mora vjerovati kako je postigla najbolji mogući rezultat u datim okolnostima. To ne znači da su obje strane jednako dobro prošle, već da je svako dobio za njega prihvatljivo rješenje.

Faktori uspjeha poslovnih pregovora:

1. Tražite zajedničko rješenje. Tokom procesa pregovaranja svaka strana može zaustaviti sve.
2. Objе strane moraju biti spremne da se odmaknu od svojih početnih pozicija.
3. Potrebne su vam vještine u primjeni strategije i taktika dolaženja do informacija o drugoj strani, njihovim alternativama, ograničenjima i granici ispod koje ne žele više pregovarati. Isto će uraditi i druga strana u odnosu na vas.
4. Morate na vrijeme znati da li za sagovornika imate odgovarajuće, mjerodavne ljude.
5. Spremite se za pregovore, polazeći prvo od sebe samih, svojih ograničenja, očekivanja i mogućnosti, potom trebate istovjetne informacije i o drugoj strani.
6. Ne možete uspješno pregovarati ako nemate odgovarajuće ovlaštenje ili jasne smjernice za pregovore.
7. Bitno je imati jasan cilj pregovora. Šta želimo postići?
8. Budite oprezni s ustupcima drugoj

strani. Naučite trgovati ustupcima.

9. Prepreke tokom pregovaranja nikako ne znače i neuspjeh.

Pošto je pregovaranje ciklus, proces koji ima svoje korake, nužno je dobro se pripremiti.

Polazište je određivanje cilja pregovora koji mora biti dovoljno specifičan, mjerljiv, dostižan, realan i vremenski ograničen (da vas motivira na ostvarenje). Cilj nam određuju potrebe (ispod kojih ne idemo) i želje koje su više ili manje jake/bitne. Između potreba i želja se nalazi prostor za ustupke.

Jednako tako procjenjujemo i moguće ciljeve, potrebe i želje druge strane. Posebno je važno znati i svoju i njihovu najbolju moguću alternativu u slučaju da pregovori ne uspiju (tzv. BATNA), granice unutar kojih je moguće pregovarati (tzv. ZOPA) i povrh svega tačku odustajanja – ispod ili preko čega nema daljih pregovora. Unutar granica mogućeg dogovora dolaze do izražaja vještine pregovaranja, kredibilitet pregovarača, iskustvo, timska koordinacija i ne manje važna verbalna i neverbalna komunikacija. Svaki od navedenih segmenata je prostor za usavršavanje i učenje.

Dakle, ključ svega je kvalitetna priprema – rad na sadržaju pregovora, razvoj individualnih vještina, sposobnost jasnog izražavanja, svijest o neverbalnoj komunikaciji, raspored uloga i zadataka kada pregovara tim (poželjno je) i razvijena emocionalna inteligencija. Poznavanje sebe i razumijevanje drugoga od velike je pomoći u procesu pregovaranja. Sve ovo vrijedi i za drugu stranu, koju treba dobro upoznati i razumjeti prije početka pregovora.

Sretno!

*Nerka Jugo,
poslovni savjetnik/trener*

Restrukturiranje i razvoj porodičnih firmi

Firma koja nije restrukturirana iz porodičnog biznisa, iz poduzetničkog poduhvata u korporativno upravljanje i uređenu kompaniju, ne može odgovoriti izazovima tržišta, kao što su inoviranje, privlačenje pravih talenata, zadržavanje ključnih saradnika, kontrola troškova, zadovoljavanje potreba za novim tehnologijama, stalna profesionalizacija poslovanja, planiranje porodičnih odnosa i upravljanje porodicom u firmi.

U ekonomijama BiH, EU i cijelog svijeta, porodične firme imaju ključnu ulogu, jer čine 80 % svih registriranih firmi i 70 % svjetskog BDP-a.

Činjenica da samo 30 % porodičnih firmi preživi tranziciju sa osnivača na drugu generaciju nasljednika te da samo 12 % firmi doživi treću generaciju, alarm su za osnivače/vlasnike firmi da na vrijeme restrukturiraju svoju porodičnu firmu u profesionalnu kompaniju, gdje osnivač i dalje igra važnu ulogu, prisutan je u nadzoru kompanije, ali ima kompaniju koja se vodi profitabilno i razvojno korporativnim procesima i menadžerskim praksama.

U nastavku teksta slijedi osvrt na potrebne aspekte restrukturiranja poro-

dičnih firmi i projekte kojima restrukturiramo kompanije u regionu.

Porodične firme i njihov značaj za ekonomiju

Prema definiciji EU komisije, porodičnom firmom se smatra svaka firma, bez obzira na veličinu, ako je:

- većina prava za donošenje odluka u posjedu fizičkog lica, bilo da je osoba osnovala firmu ili stekla kapital firme naslijeđem ili kupovinom udjela
- bar jedan predstavnik porodice vlasnika ili rodbine uključen u upravljanje firmom
- listirana kompanija na tržištu kapitala, ali osoba koja je osnovala ili stekla udio u kapitalu posjeduje minimal-

no 25% prava na odlučivanje.

Pravo vrijeme za restrukturiranje je kada firma dostiže gornju granicu mikro poduzeća, tj. kada, prema definiciji EU komisije, ima prihod do 10 miliona eura. Tada je kompleksnost poslovanja još uvijek relativno mala, procesi su jednostavniji za transformaciju, a broj ljudi koji učestvuju u projektima (prosječno do 20 ljudi) je upravljiv na nivou tima.

Porodične firme osnovane su na inicijativu i poduzetnički talent osnivača. Najveći doprinos osnivača jeste da vidi prostor za rad i da okrupnjava tim, resurse koji mogu realizirati priliku koju osnivač vidi. S vremenom, tržište i konkurenti se mijenjaju, potražnja postaje drugačija i veoma često se dešava, uz sav respekt prema osnivačima, da osnivači ne vide novu realnost ili, još češće, novu realnost doživljavaju i dalje kao staru i tako imaju potpuno iskrivljenu percepciju novih tržišnih okolnosti. Istovremeno, nasljednici, djeca, porodica, vide novu realnost jasno i tačno. Tako nastaje razmimoilaženje razumijevanja trenutne tržišne situacije i nerijetko dolazi do vođenja firme u više različitih pravaca, što onda daje nejasne ciljeve i upute djelatnicima, utječe na stalnu promjenu strategije, reaktivno djelovanje na okolnosti i na kraju pad efikasnosti, prihoda i profita, nelikvidnost i propadanje firme.

Definicija mikro, malih i srednjih firmi

Kategorija firmi	Broj djelatnika	Godišnji prihod	Vrijednost bilansa (aktiva/pasiva)
Srednje velika	< 250	≤ Eur 50 mil.	≤ Eur 43 mil.
Mala	< 50	≤ Eur 10 mil.	≤ Eur 10 mil.
Mikro	< 10	≤ Eur 2 mil.	≤ Eur 2 mil.

Izvor: EU komisija

Iz tih razloga, samo 30% porodičnih firmi preživi tranziciju sa osnivača na novu generaciju, odnosno samo 12% firmi preživi tranziciju na treću generaciju.

Nestrukturirano i nesistemska vođenje porodične firme utječe na otežano operativno ali i strateško poslovanje firme i njene svakodnevne rezultate.

Tržište, s druge strane, kreira sve veći pritisak, svjedočimo novim makroekonomskim realnostima, politikama, globalnim tokovima, promjenama u ponašanju potrošača, a sve to stavlja još veći pritisak na opstanak firme, koja ako nije spremna da se bori i sa internim i sa eksternim novim realnostima, ne može opstati.

Firma koja nije restrukturirana iz porodičnog biznisa, iz poduzetničkog poduhvata u korporativno upravljanje i uređenu kompaniju, ne može odgovoriti izazovima tržišta, kao što su inoviranje, privlačenje pravih talenata, zadržavanje ključnih saradnika, kontrolu troškova, zadovoljavanje potreba za novim tehnologijama, stalnu profesionalizaciju poslovanja, planiranje porodičnih odnosa i upravljanja porodicom u firmi.

Izazovi 20 godina nakon osnivanja firme

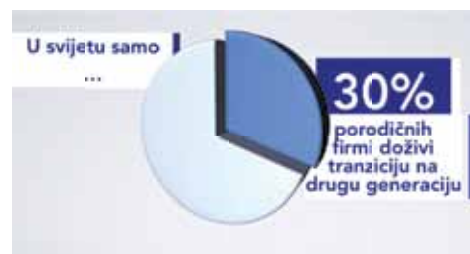
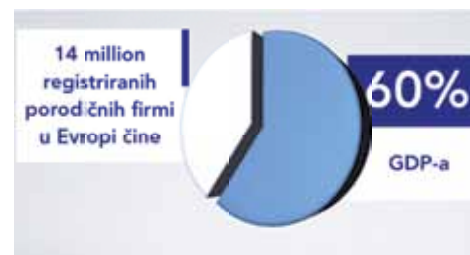
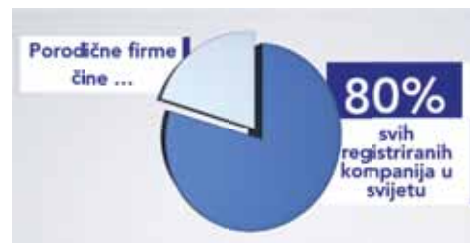
Osnivači i njihove porodice te bliski saradnici suočavaju se sa sljedećim izazovima:

- Izazovi vizije i razlika vizija između generacija u porodici
- Pogled na prošlost u fokusu vlasnika, želje za budućnost u fokusu nasljednika
- Modeli rasta prije 20 godina i danas su veoma različiti
- Uloga porodice nedefinirana u porodičnim firmama
- Tranzicija sa osnivača na nasljednike, dok vlasnici nisu sigurni da li se djeca mogu nositi sa svime
- Tehnologije i informiranost o tehnologijama
- Inovacije za rast
- Branding vs proizvod
- Nepovjerenje u menadžere, a nemogućnost obuhvata novog obima poslovanja

Radeći sa porodičnim firmama, vlasnicima, nasljednicima i menadžerima, vodeći projekte restrukturiranja porodičnih firmi u profesionalne kompanije, vjerujem da neki od savjeta koji slijede pomažu da se osnivač uključi u sagledavanje nove realnosti i potrebe za promjenama:

- **Zadobiti povjerenje osnivača u upravljanje novim procesima:**

1. Poštivanje i isticanje uspjeha osnivača
  2. Vizija definirana zajednički u porodici - gdje želite biti za 10 + godina
  3. Postavljanje kratkoročnih ciljeva koje će nasljednici / menadžeri premašiti i dokazati osnivačima da su sposobni voditi firmu
  4. Nasljednik mora imati ideje za rast i poduzetničke pomake
  5. Briga o porodici i o firmi
  6. Proaktivna komunikacija - proaktivno informiranje o svim važnim poslovima i napretku
  7. Case study - primjeri uspjeha i neuspjeha tranzicija firmi
- **Stalna komunikacija** o konkurentima i trendovima u industriji, okruženju i brzini promjena - posjete tržištima ali istovremeno i vaša spremnost i sposobnost - ideja - kako se oduprijeti konkurenciji i rasti
- **Neovisna osoba** - kojoj vlasnik vjeruje ili koju je preporučio neko kome vlasnik vjeruje - ohrabriti vlasnika da može krenuti u proces restrukturiranja firme i prijenosa upravljanja na nasljednika ili menadžment.
- **Ne stavljajte članove porodice na platni spisak ako ne rade u firmi** ili ne mogu napraviti pravi doprinos poslovnom uspjehu
- **Nemojte kreirati dvije klase zaposlenih - porodice u odnosu na ne porodice**
- **Pazite da ne zloupotrebljavate porodične odnose. Kazna i nagrada postoji i za članove porodice**
- **Ne miješajte porodične odluke i poslovne odluke.** Auto, uređ, godišnji odmor i ostale pogodnosti radnici trebaju imati po radnom mjestu a ne po porodičnom statusu
- **Postavljanje granica između porodice i posla** - kada se izvan firme razgovara o poslu?
- **Formirati Porodični odbor** koji će raspravljati o porodičnim temama vezanim za firmu
- Porodični odbor raspravlja vrijednosti, vizije, ulog i, odnose vezane za firmu
- Sastaju se mjesečno, kvartalno,

godišnje...

- **Postaviti Governing arm** - osobu iz firme koja nije član porodice i ima neutralan odnos sa svim članovima porodice

- **Postaviti Management team** - grupu menadžera koja nije iz porodice koja funkcionalno vodi posao uz vođenje vlasnika

- **Management team i Governing arm** daju objektivnost na dileme vlasnika a prema analizama iz poslovanja

i činjeničnom stanju

– **Ohrabrite različito mišljenje iako vam se ne sviđa**

– Potrebe članova porodice
– Detaljno i iskreno razumijevanje stvarne poslovne i privatne potrebe članova porodice od strane vlasnika i direktora (status, napredovanje, obaveze, finansijske potrebe, materijalna očekivanja, razvoj)

– **Tretman članova porodice kao pojedinačnih investitora - vlasnika**

(ako je tako definirano u porodici)

– **Postavite najbolje ljude na prava radna mjesta a ne preferencijalno članove porodice ako ima boljih od njih**

– Kratkoročno, za mir u kući, najlakše je imenovati članove porodice gdje oni žele, dugoročno, ako nisu kompetentni, nastaje i porodični i poslovni konflikt smjene. Meritokracija vs nepotizam.

– **“Have fun”** - Zabavite se i družite sa porodicom

– **Delegiranje, kontrola i vrednovanje**

– Imenovanje članova porodice na radna mjesta za koja nemaju znanja, vještine i iskustvo loše je i za porodicu, a pogotovo za posao

– Fer plaće - sve plaće se doznaju, plaća nije način za isplatu porodičnih pogodnosti. Radnici trebaju biti fer plaćeni, bez obzira da li su članovi porodice ili ne.

PROJEKT RESTUKRURIRANJA PORODIČNIH FIRMI

SME kompanije u BiH se nalaze pred izazovom vlastite vizije, resursa i menadžmenta u budućnosti.

Modeli rasta i upravljanja koji su funkcionirali proje 10 ili 15 godina sada su neprimjenjivi, tržišni uvjeti su drugačiji, a većina mikro, malih i srednjih poduzeća želi iz godine u godini raditi po starom modelu očekujući nove rezultate, koji onda izostaju.

Činjenica da je riječ o porodičnim firmama dodatno usložnjava situaciju, jer je riječ o dodatnoj otežavajućoj ulozi porodice u procesima i upravljanju biznisom, te o tranziciji generacija u porodicama kada roditelji osnivači trebaju predati porodičnim nasljednicima vođenje SME-a a da pri tome nisu sigurni šta će se desiti.

Stoga je program tranzicije – restrukturiranja porodičnih kompanija jedan od ključnih za opstanak bh. porodičnih firmi. Restrukturiranje i razvoj kompanija koje provodimo u firmama projekt je kojim se uspostavlja korporativni

Projekt restrukturiranja realiziramo u 4 faze:

Alma Nefić, MBA

SME Business consulting

Š. Sarajlića 24, Ilidža

+38761190830

alma.nefic@me.com

Konsultant za mala i srednja poduzeće u BiH, regiji, EU i Evroziji, sjevernoj Africi, u domeni prodaje i marketinga, a posebno na projektima restrukturiranja porodičnih firmi i tranziciju iz porodičnog upravljanja u korporativno vođenje.

Konsultant sa EBRD-om na projektima podrške malim i srednjim poduzećima u BiH.

Preko 15 godina međunarodnog menadžerskog iskustva u multinacionalnim i regionalnim kompanijama: direktor The Coca-Cola Company za BiH; direktor TDR d.o.o. (Tvornica duhana Rovinj) za BiH; Član uprave HLBiH;

Preko 50 projekata u radu sa malim i srednjim poduzećima u BiH, regiji, EU, Evroziji i sjevernoj Africi.

Restrukturiranje firme obuhvaća sljedeća područja rada firme:

mehanizmi upravljanja uvodeći striktnu organizacijsku strukturu, ciljeve radnih mjesta, procedure i ovlaštenja, ERP sistem koji upravlja procesom, planiranje i kontrolu, razvoj prodaje i marže, edukaciju i razvoj kadrova, menadžment rutine bazirane na izvještavanju KPIs i planiranju svih aktivnosti.

Veoma je važno naglasiti da se NALAZ – faza dva – usaglašava sa vlasnikom i nasljednicima i da sve defini-

rane promjene unapređenja i razvoja poslovanja implementiramo u projektu. Bez implementacije promjena, sav trud konsultantskog tima, investicija vlasnika i rad saradnika u firmi je bespredmetan i bez rezultata.

Projekti restrukturiranja porodičnih firmi nisu uopće jednostavni projekti, to je «operacija na otvorenom srcu» koja traje, koja zahtijeva dosta pripreme, analize, energije, planiranja i principi-

jelnosti u projektu.

Rezultati koje postizemo u bh. firmama u restrukturiranju porodičnih firmi te stanje i rast firmi nakon projekta, najbolji su pokazatelj da se firme u BiH mogu restrukturirati i ne samo opstati već i rasti i biti još bolje, profesionalizirati se i biti spremne boriti sa najvećim izazovima i pobijediti.

Alma Nefić

ISKUSTVA

Višestruki benefiti restrukturiranja

Preduzetnica Adna Efendira, osnivačica dviju kompanija u BiH (Mega-Em d.o.o. Visoko i Mega-Trans d.o.o. Visoko) koje zajedno imaju preko 10 miliona EUR prihoda, kazala je da je procesom restrukturiranja u svojim firmama ostvarila mnoge benefite.

“Prije nego što smo krenuli u projekat reorganizacije firme, susretali smo se sa raznim problemima, od nejasne hijerarhije, sistema nadležnosti i sveukupne raspodjele odgovornosti. A onda smo odlučili provesti projekt reorganizacije sa konsultanticom Almom Nefić i uz podršku EBRD-a.

Danas, kada smo uspostavili jasnu organizacijsku strukturu i kada je proces same implementacije već odavno iza nas, u mnogome je lakši i produktivniji rad svim zaposlenicima, a prvenstveno meni kao vlasnici. Od situacije gdje se planiranje prihoda i rasta svodilo na puku težnju da budemo bolji iz godine u godinu, danas imamo jasan

i detaljan plan kako ćemo to postići”, kazala je Efendira i kao jedan od primjera navela Odjel nabave.

“Odjel nabave, kome je glavna vodilja prethodnih godina ponajviše bila intuicija i oslanjanje na prethodnu godinu u nabavkama, danas je organiziran sasvim drugačije, djeluje na osnovu jasnih i preciznih planova prodaje, dinamično saraduje sa prodajom i dobavljačima i svoje poslovanje bazira isključivo na planiranu i realiziranu prodaju, što u konačnici jača naše poslovne veze sa partnerima”, pojasnila je Efendira.

Najveći benefit cjelokupne reorganizacije, kako je pojasnila, je taj što su pozicije i procesi unutar firme jasno definirani i nadležnosti raspoređene tako da odsustvo određenih ljudi više ne uzrokuje “pad” čitavog sistema. S tim u vezi, kazala je i da su pred zaposlenim prvi odmori koji će proći bez telefona, nepotrebnih zvanja i konstantnih provjera.

Zenička razvojna agencija ZEDA - značajan instrument lokalnog ekonomskog razvoja

Razvojne agencije kao operativna tijela koja identificiraju sektorske ili sveukupne razvojne probleme, birajući metodologije za njihovo rješavanje te promoviranje projekata koji mogu maksimizirati rješavanje tih problema, predstavljaju izuzetno značajne instrumente podrške lokalnim i regionalnim vlastima.

Primarni cilj razvojnih agencija jeste ekonomski razvoj, pomoć razvoju MSP-a i kreiranje povoljnog ambijenta, što sveukupno vodi ka razvoju jedne zajednice ili regije. S tim u vezi, 2004. godine tadašnja Općina Zenica (današnji Grad Zenica) osnovala je Zeničku razvojnu Agenciju ZEDA d.o.o.

ZEDA je uspostavljena s ciljem kreiranja razvojnih prioriteta Zenice i djeluje kao centralna organizacija za podršku razvoju grada Zenice.

Za trinaest godina djelovanja, ZEDA je implementirala, bila partner i sufinansijer na desetine projekata iz oblasti privrede (ekonomski razvoj), ekologije, održivog razvoja i energetske/energijske efikasnost, ljudskih resursa (dopunsko obrazovanje), turizma (ruralnog razvoja, tradicijsko-historijskog nasljeđa) i sl. Svojim djelovanjem, ZEDA je doprinijela razvoju poslovnog okruženja i promociji preduzetništva, kreiranju povoljnih uvjeta za domaća i inostrana ulaganja u privredu, pružila je podršku malim i srednjim preduzećima u podizanju njihove konkurentnosti, stvaranju povoljnog ambijenta, kreiranju pozitivnog imidža Zenice i sl.

Danas ZEDA uzima aktivno učešće u projektima koje provodi Grad Zenica, a treba spomenuti i nekoliko značajnih projekata koje Agencija trenutno implementira ili je partner u provedbi, a među njima su: MENTOR 2, FORESDA, COSME te GREENCAP. Više informacija o projektima možete potražiti na: <http://www.zeda.ba/category/projekti/>.

Lokalni ekonomski razvoj - Biznis inkubator Zenica (BiZ)

Agencija ZEDA od 2005. godine realizira projekat Grada Zenice - Biznis inkubator Zenica - koji joj je povjeren na upravljanje, a koji je smješten u Poslovnoj zoni Zenica 1. Biznis inkubator predstavlja institucionalni oblik podrške ostvarenju i razvoju preduzetničke ideje i uvrštava se među prioritetne projekte Grada Zenice, a za njegovo djelovanje postoje adekvatni resursi (infrastrukturni i ljudski). Radi se o setu infrastrukturnih i kompetitivnih prednosti koje idu u prilog preduzetniku. Osnovni cilj ovog projekta jeste pomoć pri razvoju ekonomije i preduzetništva, podstičući početnike i mala i srednja preduzeća da uz subvencioniranu cijenu stanarine, savjetodavnu pomoć i što

manje troškove započnu vlastitu privrednu djelatnost.

Danas Biznis inkubator broji 32 privredna subjekta s oko 200 zaposlenih, a do sada je kroz BiZ prošlo oko 150 preduzeća. Nakon što se tokom procesa inkubiranja MSP dovoljno razviju, napuštaju BiZ i ustupaju mjesto nov osnovanim preduzećima kojima je ovaj vid podrške vrlo često presudan za razvoj i opstanak. Na ovaj način, pruža im se šansa za opstanak na tržištu, što za krajnji cilj ima otvaranje novih radnih mjesta.

U budućnosti, Grad Zenica planira proširiti kapacitet Biznis inkubatora, stvoriti nove infrastrukturne elemente izgradnjom novih prostora BiZ-a koji će biti na raspolaganju svima onima koji imaju kvalitetnu poslovnu ideju i

ne plaše se započeti biznis.

Grad Zenica i Agencija ZEDA nastoje probuditi preduzetničko razmišljanje, razvijati poslovnu kulturu, pospješiti samozapošljavanje te nastanak i razvoj preduzeća.

Podrška malim i srednjim preduzećima - Laboratorija LIND

Agencija ZEDA je 2010. godine dobila grant sredstva Evropske unije za provođenje projekta MENTOR (Modern Economy through New Technology – Oriented Research). Krajnji cilj ovog projekta bio je osnivanje laboratorije za ispitivanje sigurnosti proizvoda te njena akreditacija za rad u skladu s evropskim standardima.

Delegacije Evropske unije u BiH za ovaj projekat dodijelila je sredstva u iznosu od 499.998,00 EUR, a sufinansijeri projekta su bili: Agencija ZEDA, REZ agencija, Ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta Federacije BiH i Vlada Zeničko-dobojskog kantona.

Pored ovih sredstava, Grad Zenica uložio je 1 milion KM u adaptaciju objekta TechnoParka u kojem je smještena Laboratorija LIND.

Laboratorija LIND je zvanično otvorena u novembru 2012. godine, a tokom 2013. godine su provedene aktivnosti na akreditaciji Laboratorije kod BATA instituta (Institut za akreditiranje Bosne i Hercegovine). Od oktobra 2013. go-

dine LIND je zvanično akreditirana laboratorija i djeluje kao organizaciona jedinica u sklopu Agencije ZEDA. Laboratorija je opremljena najsavremenijim mašinama i dodatnom opremom za ispitivanje. Opremu koja se koristi u LIND-u su kalibrirale akreditirane kalibracione laboratorije, a osoblje zaposleno u Laboratoriji prošlo je neophodne obuke i stručna usavršavanja u eminentnim evropskim laboratorijama.

Proširenja usluga Laboratorije LIND

Zenička razvojna agencija ZEDA d.o.o., Grad Zenica i Univerzitet u Zenici implementiraju projekat MENTOR 2, kao logičan nastavak već započete inicijative lokalnog ekonomskog razvoja kroz projekat MENTOR. Opći cilj projekta je ekonomski rast i zapošljavanje u domaćim MSP-ima uvođenjem novih, inovativnih usluga za drvoprerađivački sektor, s posebnim fokusom na MSP-e koje proizvode građevinsku stolariju.

Kroz stimuliranje lokalnog ekonomskog razvoja za vrijeme implementacije projekta, težiti će se unaprijediti konkurentnost i inovativnost bh. drvoprerade

LIND – LABORATORIJA ZA ISPITIVANJE SIGURNOSTI PROIZVODA

NAMJEŠTAJ

1. Kućni namještaj		2. Namještaj za obrazovne ustanove	3. Kancelarijski namještaj		4. Namještaj koji nije za kućnu upotrebu	5. Namještaj za vanjsku upotrebu	6. Dječiji namještaj
Namještaj za sjedenje	Stolovi	Stolice i stolovi	Kancelarijske stolice	Kancelarijski stolovi	Namještaj za sjedenje	Stolice i stolovi	Dječiji krevetići
BAS EN 12520:2017 Namještaj – Čvrstoća, trajnost i sigurnost – Zahtjevi za namještaj za sjedenje za kućnu upotrebu	BAS EN 12521:2017 Namještaj – Čvrstoća, trajnost i sigurnost – Zahtjevi za stolove za kućnu upotrebu	BAS EN 1729-1:2016 Namještaj - Stolovi za odgojno-obrazovne ustanove – Dio 1: Funkcionalne dimenzije	BAS EN 1335-1:2002, BAS EN 1335-1/Cor1:2005 Uredski namještaj - Uredske radne stolice - Dio 1: Dimenzije - Određivanje dimenzija	BAS EN 527-1:2012 Kancelarijski namještaj – Radni stolovi i pultovi – Dio 1: Dimenzije	BAS EN 16139:2014, BAS EN 16139/Cor1:2014 Namještaj - Čvrstoća, trajnost i sigurnost - Zahtjevi za namještaj za sjedenje koji nije za kućnu upotrebu	BAS EN 581-1:2009 Vanjski namještaj – Sjedala i stolovi za kampovanje, za kućnu i javnu upotrebu – Dio 1: Opći sigurnosni zahtjevi	BAS EN 716-1 +A1:2014 Namještaj – Dječiji krevetići i sklopivi dječiji krevetići za kućnu upotrebu – Dio 1: Sigurnosni zahtjevi
BAS EN 1022:2009 Kućni namještaj - Sjedala - Određivanje stabilnosti	BAS EN 1730:2013 Namještaj – Stolovi – Metode ispitivanja za određivanje čvrstoće, trajnosti i stabilnosti	BAS EN 1729-2:2012 +A1:2016 Namještaj – Stolice i stolovi za odgojno-obrazovne ustanove – Dio 2: Sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja	BAS EN 1335-2:2010 Kancelarijski namještaj – Kancelarijska radna stolica – Dio 2: Sigurnosni zahtjevi	BAS EN 527-2:2005 Kancelarijski namještaj – Radni stolovi i pultovi – Dio 2: Mehanički sigurnosni zahtjevi		BAS EN 581-2:2016 Namještaj za vanjsku upotrebu – Namještaj za sjedenje i stolovi za kampovanje, za kućnu i javnu upotrebu – Dio 2: Mehanički sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja za namještaj za sjedenje	BAS EN 716-2 +A1:2014 Namještaj – Dječiji krevetići i sklopivi dječiji krevetići za kućnu upotrebu – Dio 2: Metode ispitivanja
BAS EN 1728:2014, BAS EN 1728/Cor 1:2014 Namještaj - Namještaj za sjedenje – Metode ispitivanja za određivanje čvrstoće i trajnosti			BAS EN 1335-3:2010, BAS EN 1335-3/Cor1:2011 Kancelarijski namještaj – Kancelarijska radna stolica – Dio 3: Metode ispitivanja	BAS EN 527-3:2009 Kancelarijski namještaj – Radni stolovi i pultovi - Dio 3: Metode ispitivanja za određivanje stabilnosti i mehaničke čvrstoće konstrukcije		BAS EN 581-3:2009 Vanjski namještaj – Sjedala i stolovi za kampovanje, za kućnu i javnu upotrebu – Dio 3: Mehanički sigurnosni zahtjevi i metode ispitivanja za stolove	

i SME-a u proizvodnji građevinske stolarije u provedbi sistemskog pristupa testiranja i razvoja finalnih proizvoda građevinske stolarije uvođenjem EU standarda za građevinsku stolariju koja će doprinijeti boljoj energetskej efikasnosti i zaštiti okoline.

Do sada su u Laboratoriji LIND vršena mehanička ispitivanja namještaja i opreme za dječija igrališta, a aktivnostima u okviru projekta MENTOR 2 na rekonstrukciji Laboratorije i nabavkama mašina i opreme za laboratorijska ispitivanja, usluge LIND-a proširuju se na ispitivanje građevinske stolarije i fasadnih elemenata.

Razvojni centar Agencije ZEDA/Impulsni kreativni centar (ICC) - moderan ambijent, savremena oprema i milionski softver

Projektom MENTOR 2 uspostavljen je i razvojni centar pod nazivom Impulsni kreativni centar (ICC). Ovaj Centar je dio Agencije i otvoren je u junu 2016. godine. Svojom prirodom i uređenjem Centar odiše fleksibilnošću i kreativnošću u svakom svom dijelu. Njegova osnovna namjena jeste da bude pokretačka snaga razvoja preduzetništva, a samim tim i startup zajednice u Zenici

te IT sektora, nudeći budućim korisnicima sve pogodnosti modernog coworking prostora, savremenu opremu, kao što su 3D printer, 3D skener i CNC mašine, te osoblje koje je na raspolaganju u svakom trenutku. Do sada je u ICC-u organizirano na desetine događaja i za isto toliko je ICC bio domaćin svima onima koji su ponudili zanimljive i korisne sadržaje.

U sklopu projekta MENTOR 2, u ICC-u je organizirana i edukacija iz oblasti programiranja, koju je u tri ciklusa kurseva završilo oko 150 Zeničana i Zeničanki.

Oblast programiranja predstavlja sektor IT-a koji bilježi najbrži rast. Baš zbog toga je Agencija ZEDA na ovaj način mladim i nezaposlenim licima pružila priliku za stjecanje novih znanja i vještina, kao osnovu za buduće samozapošljavanje i zapošljavanje.

U okviru implementacije projekta MENTOR 2, ZEDA je u saradnji s partnerima organizirala i obuku iz oblasti 3D modeliranja koja predstavlja suštinu savremenog inženjerstva koja mladim i nezaposlenim licima pruža priliku za stjecanje novih znanja i vještina ali i samozapošljavanja i zapošljavanja.

Treba napomenuti da ICC raspolaže moćnim setom 3D softvera namijenjenog da pomogne razvoju korisnika

ICC-a i zeničkoj startup zajednici. Radi se o licenciranim verzijama SolidWorksa koje je ICC dobio zahvaljujući podršci projekta MarketMakers, kojeg podržava Vlada Švicarske, a provodi konzorcij Helvetas Swiss Intercooperation i Kolektiv d.o.o. (Posao.ba), Dassault Systemes SolidWorks Corporation i Agenciji REZ koja je kao kofacilitator na projektu MarketMakers pomogla ICC timu Agencije ZEDA da uspješno napiše i realizira ovaj projekat. ICC je izuzetno zahvalan partnerima i ponosan što je ovo prva donacija ove vrste u BiH za licencu čija tržišna vrijednost premašuje 1.500.000 KM.

Grad Zenica i Agencija ZEDA će i u narednom periodu aktivno raditi na kreiranju povoljnih uvjeta za poslovanje i razvoj MSP-a, jačanju kompetencija mladih i (ne)zaposlenih te općenito podsticati razvoj grada Zenice kreirajući lokalne promjene konkretnim, operativnim rezultatima.

Kombinacija institucionalnih kapaciteta Grada Zenice (javnog sektora) s operativnim sposobnostima razvojnih agencija (ZEDA) pokazala se kao odličan model za implementaciju i promoviranje lokalnih, razvojnih i ekonomskih strategija.

100®
30. GODINA
NAJVEĆIH
U PROMETU I PROMETOVIMA

30. jubilarni izbor 100 najvećih u BiH

U 2017. godini Poslovne novine obilježavaju dva jubileja: 30. izbor 100 najvećih u privredi BiH i 45 godina tradicije Poslovnih novina.

Tim povodom planiramo održati gala svečanost, 20. septembra 2017. u Sarajevu za 300 najboljih privrednika, menadžera, visokih zvaničnika i predstavnika diplomatskog kora.

Važnost Projekta prepoznala je Vanjskotrgovinska/Spoljnotrgovinska komora BiH koja je već treću godinu zaredom suorganizator događaja, kao i Vijeće stranih investitora BiH koje je ove godine partner događaja.

Na svečanosti će biti dodijeljena i priznanja za najbolje rangirane na ljestvicama 100 najvećih u BiH.

Sve kompanije koje se nađu na našim rang-listama koje objavljujemo u specijalnom izdanju *Poslovnih novina* imaju pravo na korištenje Pečata 100 najvećih u BiH.

Ovim Projektom Poslovne novine doprinose razvoju i jačanju pozitivne poslovne klime i omogućuju kompanijama da Pečatom 100 NAJVEĆIH u BiH garantuju kupcima kvalitet, a poslovnim partnerima i društvenoj zajednici potvrdu dugoročne opredijeljenosti razvojnim strategijama.

Uzimajući u obzir jedinstvenost, kontinuitet i kredibilitet projekta „100 najvećih u BiH“, ne sumnjamo da će on, kao i proslava 45 rođendana POSLOVNIH NOVINA ponovo privući pozornost velikog broja medija, privrednika i javnosti općenito.

Koji su kriteriji za rangiranja na ljestvicama 100 najvećih u BiH?

- Rangiraju se sve kompanije koje su predale završne račune za 2016. godinu APIF-u i FIA-i;
- Rangiraju se po veličini: velike, srednje i male kompanije;
- Rangiraju se po: ukupnom prihodu, izvozu i dobiti;
- Bonus rangiranja po vodećim industrijskim granama.

Ne propustite priliku i svoj uspjeh podijelite sa drugima
Učestvujte u Projektu 100 NAJVEĆIH U BiH
www.100najvecih.ba

Evropska preduzetnička mreža u Bosni i Hercegovini

Poštovani čitaoci,

u ovom broju Infokoma predstavljamo Vam nove ponude za poslovnu saradnju. Riječ je o ponudama preduzeća iz različitih zemalja koja su iskazala interes za pronalaskom poslovnog partnera u našoj zemlji.

Bilo da želite stupiti u kontakt s preduzećima čije ponude objavljujemo u nastavku ili želite da se ponuda Vašeg preduzeća nađe u bazi podataka EEN mreže, molimo da nas kontaktirate putem e-maila: amir.hujic@komorabih.ba ili mersiha.selmanovic@komorabih.ba.

Ukoliko se odlučite da se ponuda Vašeg preduzeća objavi na EEN mreži, nakon ispunjavanja obrasca koji možete dobiti putem gore navedene e-mail adrese, ponudu Vašeg preduzeća unosimo u bazu podataka poslovne saradnje mreže EEN, koja se dalje objavljuje u poslovnim magazinima ili internet stranicama centara u zemljama u kojima tražite poslovnog partnera.

Ove usluge su u potpunosti besplatne!

EEN BiH PS 2 – maj /juni 2017.

Objavljena: 25. 5. 2017. Ističe: 25. 5. 2018.

Portugalska kompanija u potrazi za proizvođačima i dobavljačima vakuumskih kesa sa plastičnim i metalnim zatvaračem

Portugalska kompanija koja nudi usluge menadžmenta i skladištenja za materijale za pohranjivanje audio i video materijala, kao što su kasete i hard diskovi, u potrazi je za proizvođačima i dobavljačima sigurnosnih vrećica sa plastičnim i metalnim zatvaračem, te za ostalim rješenjima za čuvanje povjerljivog materijala, radi potpisivanja ugovora o proizvodnji i distribuciji. Kompanija je osnovana 2013. godine i bavi se skladištenjem i menadžmentom back up medija, kasete i hard diskova. Ova firma je prepoznatljiva po sposobnosti da zadovolji potrebe klijenata, da pruži fleksibilna i inovativna rješenja za klijente sa specifičnim zahtjevima. Portugalska firma posjeduje sertifikat ISO-17712.

Vrsta saradnje: Od potencijalnog partnera se traži da budu proizvođači i dobavljači sigurnosnih vrećica sa plastičnim i metalnim zatvaračem.

EEN BiH PS 3 – maj /juni 2017

Objavljena: 11. 12. 2015. Ističe: 6. 12. 2017.

Turska kompanija koja se bavi distribucijom u potrazi za dobavljačima sjemena povrća, trave i stočne hrane

Turska kompanija iz Ankare koja se bavi distribucijom sjemena u potrazi je za dobavljačima sjemena povrća, trave i stočne hrane. Firma je osnovana 2012. godine i saraduje sa internacionalnim kompanijama koje se bave proizvodnjom sjemena. Firma je autorizovana od Ministarstva za prehrambenu i agroindustriju. Turska firma je poznata po proizvodnji sjemena povrća, žita, razne trave i stočne hrane. Bave se, takođe, metodologijom pripremanja i održavanja travnjaka i busenja u saradnji sa lokalnim univerzitetima.

Vrsta saradnje: Turska kompanija nudi potpisivanje ugovora o trgovini ili distribuciji partnerima koji su spremni dostaviti visokokvalitetna sjemena po evropskim standardima i prihvatljivim cijenama.

Italijanski distributer i komercijalni agent traži proizvođače pidžama i veša

Italijanski distributer i komercijalni agent specijalizovan za distribuciju pidžama, veša i kupaćih kostima je vremenom razvio snažnu distribucijsku mrežu za navedene artikle. Kako bi proširila svoj asortiman proizvoda, italijanska kompanija je u potrazi za proizvođačima pidžama i veša napravljenih od prirodnih materijala, kako bi prodavala te proizvode u Italiji pod komercijalnim ili distribucijskim ugovorom. Firma je osnovana 1985. godine i posjeduje široku mrežu potencijalnih kupaca (800 kontakata), posebno u centralnoj Italiji. Firma je ostvarila već internacionalnu saradnju (naročito sa Španijom), a sada je u potrazi za trgovačkim partnerima koji su kvalitetni proizvođači gore navedenih proizvoda po konkurentnim cijenama.

Glavne prednosti koje ova firma može ponuditi potencijalnom partneru su dugogodišnje iskustvo, obučeno i stručno osoblje i rasprostranjena mreža potencijalnih kupaca.

Vrsta saradnje: Od potencijalnog partnera se očekuje iskustvo u proizvodnji pidžama, donjeg veša i kupaćih kostima.

Slovenska start-up kompanija specijalizovana za recikliranje otpadnog materijala je u potrazi za proizvođačima torbi za bicikla

Slovenska start-up kompanija koja je specijalizovana za recikliranje otpadnog materijala je u potrazi za proizvođačima torbi za bicikla. Ova firma je kreirala torbe za bicikla od oštećenih unutrašnjih guma. Torbe mogu biti različitih oblika i veličina i pogodne su za sve vrste bicikala. One su opremljene trakama od kože za lakše postavljanje na bilo koju vrstu bicikla. Kompanija proizvodi širok spektar torbi za bicikla naročito namijenjene za putnike, urbane i mautain, coss riders bicikliste. Torbe su pogodne i za ostale bicikliste jer imaju dosta prostora za skladištenje stvari za svakodnevnu upotrebu. Sve torbe su ručno napravljene i trenutno se proizvode u Sloveniji. Materijali se uglavnom nabavljaju u Italiji. Otpadni materijal se prvo sortira, potom očisti i siječe kako bi se koristio za šivenje.

Rajsferšlusi ili čičak trake se dodaju na kraju. Kompanija želi da smanji proizvodne troškove, zbog čega je u potrazi za profesionalnim proizvođačima.

Vrsta saradnje: Slovenačka kompanija nudi potpisivanje ugovora o proizvodnji onim kompanijama koje su spremne proizvoditi torbe od eko materijala, po prihvatljivim cijenama. Potencijalni partner bi trebao da posjeduje iskustvo u šivanju i radu sa kožom.

Francuska kompanija u potrazi za proizvođačima, trgovcima ili distributerima zdrave i organske hrane

Francuska kompanija koja se bavi distribucijom 100% zdravih i organskih proizvoda je u potrazi za evropskim partnerima kao što su proizvođači, trgovci ili distributeri čipsa od povrća i voća, zdravih čokoladica i voćnih štangli, koje je etiketirano radi distribucije proizvoda u Francuskoj. Ova kompanija je prva razvila liniju proizvoda-organskih napitaka, baziranih isključivo na biljkama. Ova pića su zdrava i ukusna i imaju najrazličitije ukuse (hibiskus, zeleni čaj, limun, đumbir...). Distribucija ovih napitaka se vrši u Evropi i Kanadi u prodavnicama zdrave hrane i restoranima. Francuska kompanija je u potrazi za partnerima kako bi proširila asortiman zdravih i organskih proizvoda, kao što su čips od voća i povrća, grickalice od sirove hrane, krekeri, biskviti... Ova kompanija je stalno fokusirana na inovacije što se tiče novih okusa i tehnika proizvodnje.

Vrsta saradnje: Proizvođač, trgovac ili distributer čipsa, zdravih čokoladica, voćnih štangli i sličnih proizvoda koji su 100% organski. Potencijalni partner bi trebao posjedovati internacionalno iskustvo.

Ruska kompanija specijalizovana za proizvodnju i trgovinu šećera, pahuljica i suve hrane je u potrazi za proizvođačima i dobavljačima

Ruska kompanija specijalizovana za proizvodnju i trgovinu šećera, pahuljica i suve hrane je u potrazi za proizvođačima iz drugih zemalja radi potpisivanja ugovora o distribuciji. Kompanija je takođe dobavljač organskog ulja, brašna, pahuljica i suve hrane. Osnovana je 1998. godine i jedna je od vodećih kompanija u regiji u prodaji navedenih proizvoda. Zainteresovana je za pronalaženje proizvođača iz prehrambenog sektora radi uspostavljanje saradnje koja bi proizvođačima iz drugih zemalja otvorila tržište gdje djeluje ruska kompanija. Kompanija posjeduje sertifikat o kvaliteti.

Vrsta saradnje: Od potencijalnog partnera se očekuje da posjeduje odgovarajuće GMO sertifikate i sertifikate o kvalitetu hrane.

Poljska firma koja je specijalizovana za distribuciju inovativnih proizvoda za domaćinstva traži inovativne proizvode radi ekskluzivne distribucije na poljskom tržištu

Poljska firma koja je specijalizovana za distribuciju inovativnih proizvoda za domaćinstva i individualnu upotrebu ima dugogodišnje iskustvo u distribuciji i implementaciji inovativnih proizvoda (npr. boce za vodu sa filterom, elektronske sprave...). Firma je posebno zainteresovana da bude ekskluzivni distributer za sportske sprave na poljskom tržištu. Proizvod ne bi trebao da košta više od 100 eura za krajnjeg korisnika. Ova firma nudi distribuciju putem e-trgovine i medija (novine, tv, blogovi...).

Vrsta saradnje: Od potencijalnog partnera se očekuje proizvodnja inovativnih i jedinstvenih proizvoda koji su jednostavni za rukovanje.

VANJSKOTRGOVINSKA KOMORA BOSNE I HERCEGOVINE
СПОЉНОТРГОВИНСКА КОМОРА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
FOREIGN TRADE CHAMBER OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

www.komorabih.ba

Export promotion	→	Promocija izvoza
Representing of members' interests	→	Zastupanje interesa članova
Branch associations	→	Strukovna udruženja
Education	→	Edukacija
Membership in international organizations	→	Članstvo u međunarodnim organizacijama
Public documents	→	Javni dokumenti

Branislava Đurđeva 10, 71000 Sarajevo
Tel. 033 566-222 ; Fax 033 214-292
E-mail: cis@komorabih.ba Web: www.komorabih.ba

Certifikati za sistem upravljanja prema EN ISO 9001:2015 i ISO 14001:2015